

Slovenska ves v Porabju. Delček slovenskega življa na Madžarskem, ki se z vsemi močmi upira raznarodovanju, preživlja v preteklosti ne najbolj rožnate čase, ki se jih porabski Slovenci danes, ko tudi na Madžarskem pihajo sveže politične sapice, ne spominjajo radi. Zato pa naši rojaki ob Rabi, tik ob avstrijski meji, od koder so še ne tako dolgo izginili stražni stolpi in bodeča žica, mogočne obmejne zapore in mrki obrazi vojakov z avtomatskim orožjem in se je takorekoč čez noč sesula »železna zavesa« med vzhodom in zahodom, z zaupanjem zrejo v prihodnost. Obet novega mejnega prehoda pri Gornjem Seniku, najbolj slovenski vasi v Porabju, je že ena lastovka prihajajoče pomladi slovenske narodnosti.

Milenko Strašek

Obljube in spet obljube

Med tem ko se mednacionalni odnosi v Jugoslaviji vse bolj zaostrojujejo (Sandžak, Foča...) pa vodilni možje jugoslovanske federacije optimistično napovedujejo rešitev krize že v tem letu.

Tako je predsednik predsedstva Jugoslavije dr. Borisav Jović v neki oddaji televizije Beograd napovedal, da bodo imeli jugoslovanski narodi že do konca leta priložnost, da z referendumom povedo ali želijo živeti v federativni ali konfederativni državi. Povedal je tudi, da bo predsedstvo v začetku oktobra tak predlog predložilo skupščini Jugoslavije. Če bo prišlo do političnega dogovora o referendumu, bo skupščina sprejela akt o razpisu. Jović je tudi povedal, da po posebna delovna skupina predsedstva Jugoslavije pripravlja predlog nove ustave, Slovenija in Hrvaška pa pripravljata pogodbo o konfederaciji.

Za Slovence pa je bil veliko bolj zanimiv enodnevni obisk predsednika zveznega izvršnega sveta Anteja Markovića v Sloveniji. Vzrok za Markovićevo obisk v naši republiko je bil memorandum, ki ga je prejšnji teden Slovenija po-

slala v Beograd. V njem je slovenska vlada ocenila, da Markovićevo vlada ruši svoj stabilizacijski program in se diskriminacijsko obnaša do naše republike. Marković pa je v pogovoru s predsednikom slovenske vlade Lojzeta Peterletom znova zatrdil, da deviznega tečaja dinarja ne bo spreminjal, prvič pa je javno priznal, da ima izvozno gospodarske težave, in že danes (to je četrtek), naj bi zvezna vlada predlagala ustrezne ukrepe.

Kot je na novinarski konferenci povedal podpredsednik slovenske vlade dr. Jože Mencinger pripravlja zvezna vlada nekakšne subvencije na neto izvoz, s čemer pa Slovenija ni posebno zadovoljna, ker omogoča različne špekulacije. Če že gre za takšno olajšanje položaja bi se morali odločiti za neposredne izvozne subvencije.

Marković je tudi priznal, da so davčne obremenitve previsoke, obljubil pa je nadzor plač v zvezni administraciji. Prav tako je obljubil nekaj novosti na področju denarne politike, ki jih zahtevamo v našem memorandumu. Lojze Peterle je Marković

ču povedal, da bo Slovenija prisiljena sprejeti svoje ukrepe, če se položaj ne bo kmalu izboljšal.

V pogovorih s predsednikom predsedstva Milanom Kučanom in predsednikom slovenske vlade Lojzeta Peterletom se niso mogli ogniti sedanjim razmeram v Jugoslaviji. Marković je povedal, da zvezni izvršni svet meni, da je sedanj predlog ustavnih sprememb nujen pogoj za vzpostavitev novih odnosov in da ne gre za krepitev federacije ampak za prenos pristojnosti s skupščine Jugoslavije na vlado. Zatrdil je tudi, da se bliža razplet krize v Jugoslaviji in storiti moramo vse, da bo demokratičen. Člani slovenske vlade pa so menili, da bi morali določiti prehodno obdobje, ker je položaj kritičen.

Popoldan je Ante Marković prvič obiskal Maribor, kjer se je skoraj tri ure pogovarjal z direktorji tamkajšnjih podjetij. Ti so ga seznanili z bitko, nekdanj drugega industrijskega mesta v Jugoslaviji, za preživetje. Predvsem pa so ga opozorili na nerealen tečaj dinarja.

B. K.

Iz vsebine

2. stran: Pogovor z ministrom za borce

3. stran: Nekaj misli o denacionalizaciji

4.-5. stran: Med našimi v Porabju

10. stran: Kaj se dogaja v nekaterih delih Jugoslavije?

Jesen 1990

Že od leta 1987 jesen v Jugoslaviji ni več prav miren letni čas. Vsako od teh jeseni, morda tisto leta 1987 – po osmi seji srbskega ceka – še najmanj, smo pričakali oziroma pričakujemo z več nemira v mislih. In še vsaka se je izkazala za hujšo, kot smo pričakovali. Tak uvod v pričakovanja, kaj nam bo prinesla jesen leta 1990, seveda ravno ne zveni preveč optimistično, če že odštejemo, da je napovedovanje dogodkov sploh tvegana stvar. Toda bojim se, da ne kaže dobro in da nas čaka še marsikatera nemirna noč in če bo to najhuje, kar se nam lahko zgodi, bo še dobro.

V slovensko in jugoslovansko politično jesen namreč vstopamo s toliko odprtimi in nerazčiščenimi vprašanji, da je komaj verjetno, da se vsaj pri enem ne bi zalomilo.

Slovenci smo že kar odrinili tja nekam proti robu zavesti vprašanje Kosova, čeprav je položaj tam slabši kot kdajkoli. Tako nova slovenska oblast kot prebivalci Slovenije poskušamo med sabo in Kosovom prekopati kar se da viden jarek, da nas svetovna javnost ne bi kakorkoli pomešala z dogodki v južni srbski pokrajini. V resnici pa nas Kosovo zadeva mnogo bolj, kot se nam zdi in če se stvari tam hitro ne uredijo, (in se ne bodo), lahko že to jesen, če ne, pa naslednje leto pričakujemo pravi naval albanskih beguncev, ki jih Evropa ne bo hotela sprejeti, v Sloveniji pa bi našli vsaj relativno varnost.

Dogajanja v Kninski krajini so se nam, priznajmo, zdela problem, s katerim naj se ubada hrvaška oblast. Kako bomo ravnali zdaj, ko se dogajanja in zahteve iz Kninske krajine selijo počasi proti Sloveniji. Prve znaniške »kninizacije« Slovenije so bile zahteve predsednika Zveze za ohranitev enakopravnosti občanov Dragiša Marojevića, da je Slovenija dolžna poskrbeti za šolanje v srbohrvaščini in zagotoviti vse prvine organiziranja in kulturnega delovanja priseljencev. Marojević ima sicer do neke mere prav: vsaka demokratična ureditev bo priseljenim delavcem (ki tudi prispevajo za šolstvo), omogočila šolanje materinega jezika, ne pa v materinem jeziku in res bi lahko Makedoncem, Albancem, Srbom in Hrvatim v krajih, kjer je njihova koncentracija največja, zagotovili učitelja, ki bi poučeval materinščino. Nikakor pa Marojević ne more zahtevati šol, v katerih bi njihove otroke dokončno odtegnili okolju, v katerem živijo, in jih tako potisnili v svojevrsten komunikacijski geto. Toda pomembnejše je tole: Marojevićevo nastop kaže, da se protibirokratska ofenziva spet preusmerja na Slovenijo in s pomočjo Marojevićeve stranke se lahko začnejo dogodki pri nas obračati hitreje, kot si želimo.

Tretje vprašanje, ki visi nad Slovenijo, je znova zaostreno vprašanje nabornikov. Če je nova oblast na marsikaterem področju uspela dokazati, da je dialog z Jugoslavijo

tem uspešnejši, čim radikalneje postavljaš svoje zahteve, je pri pogovoru z vojsko tak način izsiljevanja nevarnejši. Navidezni uspeh Janše in Peterleta ob nedavni pošiljki vojnih obveznikov pretežno v 5. vojaško območje, je skušala vojna administracija takoj izničiti z novembrskim naborniškim kontingentom, ki Slovenije sploh ne bo videl. To je seveda nekakšna oblastna pozicija, ki naj pove, kdo je v resnici gospodar in kako kratkega diha so v resnici civilni uspehi nove slovenske oblasti. Slovenskemu obrambnemu ministru preostajata dve poti, tretje, da bi se vdal, si tako ali tako ne more privoščiti: ali bo, kot je obljubil, dejansko zaustavil naborniško pot v JLA dokler se stvari ne razčistijo, ali pa bo skupaj z vojnimi kadroviki našel častno, za obe strani še sprejemljivo rešitev. Janša je že pokazal, da zna popustiti v razumnih okvirih, zdaj bi tudi vojske lahko brzdale svojo nagajivost do slovenske oblasti.

Jesen utegne v Sloveniji prinesiti nemir tudi v podobi novih stečajev. Vlada je sicer uspela plaz bankrotov zavreti, vendar pa je le del podjetij z olajšavami splaval toliko nad vodo, da so utegnili zajeti sapo. Jeseni se utegnejo dokončno potopiti tista, ki jim tudi olajšave niso pomagale. Novi nezaposleni, pritisk na socialno blagajno – to je, žal, nevesela pričakovana podoba naslednjih mesecev. Tako nam torej ostane še zadnja oporna točka: Marković in njegov program.

Ampak tudi tu so na obzorju neprijazni tektonski premiki: Markovićevo zvezda vse bolj blesti in vprašanje je, kako se bo izvil na novih zveznih volitvah. Ante Marković je resda dokaj spretno krmaril v viharjem političnem morju, toda v vladni barki nastajajo resne razpoke. Tiste, skozi katere najbolj vdira voda, so nastale na relaciji Ljubljana–Zagreb–Beograd, v republikah, kjer Markovića zdaj upoštevajo le še tedaj, kjer jim to ustreza. Nemoč zvezne vlade se kaže v tem, da ima okoli Kosova povsem zvezane roke, saj je na tem področju v Srbiji nihče ne posluša, svet pa misli, da ima več moči, kot jo dejansko ima. Ljubljana je z deklaracijo o slovenski suverenosti ustvarila politično podlago za neposlušnost, Hrvaška pa ob molku na zvezni ravni, ko gre za »kninsko hajduštvo« tudi vse bolj razmišlja o tem, da se bo treba opreti na lastne moči.

Jugoslavija je razbita na nekaj političnih otočkov, ki jih skuša Markovićevo garnitura za silo speti skupaj, pa so niti preperle in se trgajo na vseh koncih, pri čemer pa sama vlada ne ve, ali jo bodo sploh še pustili pri krmilu.

Ni kaj, lepa napoved bližnje prihodnosti! Tolažimo se lahko, da se tudi znana prerokinja Vava kdaj zmoti. Ampak, ojoj, ta je ravno pred nekaj tedni napovedala, da se bo vse lepo uredilo. Upajmo, da je imela dober dan in sem imel sam slabega. Gojko Bervar

Kongres bo doma

Na Opčinah pri Trstu so pred dnevi potekali 25. študijski dnevi Draga 90. To jubilejno srečanje, in prvo po rojstvu večstrankarske parlamentarne demokracije v Sloveniji, je ponudilo vrsto miselnih spodbud za nadaljnje utrjevanje suverenosti slovenske države in za spletnje novih, trdnjših in bolj prožnih vezi med rojaki v domovini, zamejstvu in izseljenstvu.

V okviru teh dni je zasedal tudi osrednji iniciativni odbor za pripravo svetovnega slovenskega kongresa. Po dolgotrajni razpravi so predstav-

niki slovenskih organizacij iz zamejstva, izseljenstva (ZDA, Kanade, Argentine, Avstralije) in domovine sklenili, da bo prvi svetovni slovenski kongres zasedal konec junija 1991 v republici Sloveniji. Kongres naj bi trajal 3 dni, od katerih naj bi bil en dan v celoti namenjen obisku Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem.

Iniciativni odbor pa se ni mogel dogovoriti o kraju kongresa. Najpogosteje sta se slišala dva predloga, in sicer Ljubljana kot aktualno duhovno središče vseh Sloven-

cev in Celje, kot zgodovinski sedež celjskih grofov. Dokončno odločitev o kraju kongresa je iniciativni odbor prepustil pripravljalnemu odboru v Sloveniji.

Odbor je načeloma sprejel tudi osnutek statuta kongresa. Ta v prvem členu pravi, da svetovni slovenski kongres povezuje in združuje Slovence doma in po svetu ne glede na nazorske, strankarske in druge razlike. Odprto pa je ostalo vprašanje včlanjevanja, saj so nekateri zagovarjali individualni, drugi pa kolektivni način.

B. K.

Republiški sekretar za borce Franc Godeša:

Ali se bo treba spet boriti?

V minulih tednih je več naših bralcev prosilo, da bi napisali nekaj o delu republiškega sekretariata za borce in vojaške vojne invalide in da bi radi zvedeli tudi nekaj več o borčevskem socialnem in zdravstvenem varstvu. S temi željami smo seznanili republiškega sekretarja Franca Godešo, ki se je prijazno odzval povabilu na pogovor.

Vsi borci poznajo vaš republiški sekretariat po imenu, verjetno pa jih malo ve, katere so vse njegove naloge?

»Vsak borec, ali vojaški oz. civilni invalid vojne, ki uživa določeno borčevsko-invalidsko pravico pozna predvsem svoj občinski referat za borce, ker tam tudi ureja posamezne upravne zadeve. Pri nas je manj takih neposrednih kontaktov, zato smo bolj znani tistim borcem in invalidom, ki z odločitvami na občini niso zadovoljni, pa se k nam pritožijo. To seveda pomeni, da smo v upravnih zadevah drugostopni – pritožbeni in nadzorni organ. Poznajo nas tudi tisti, ki se ukvarjajo z družbenim delovanjem ali pa so sodelovali v delu našega komiteja, dokler smo bili še kolektivni upravni organ, ali v Odboru udeležencev za občinske priznavačine. Nekateri pa nas tudi zamenjujejo z Republiškim odborom ZZB NOV Slovenije.

Naše zakonske naloge so zlasti opravljanje zadev, ki se nanašajo na varstvo borcev NOV in vojaških invalidov, na varstvo španskih borcev, predvojnih revolucionarjev, borcev za severno mejo in slovenskih vojniških dobrovoljcev ter na varstvo civilnih invalidov vojne.

Svoje naloge na tem področju opravljamo kot republiški upravni organ, ali kot se zadnje čase zoper rado naziva – kot ministrstvo za borce in sicer z ekipo 18 oseb. Opravljanje upravnih, strokovnih in upravno-operativnih nalog je organizirano v dveh sektorjih: v sektorju za upravne zadeve in v sektorju za socialno in zdravstveno varstvo. V zadnjem času ni več toliko opravil na področju priprave in predlaganje zakonskih in podzakonskih predpisov, vse več pa v spremljanju in analiziranju njihovega izvajanja. V tej smeri pride do izraza tudi naše spremljanje in usmerjanje dela občinskih upravnih organov za zadeve borcev, organiziranje posvetov z njimi ter izvajanje revizije in upravne nadzora.

Področje borčevsko-invalidskega varstva urejajo zvezni in republiški zakoni in drugi predpisi. Kaj urejajo zvezni in kaj republiški predpisi?

»Gre za specifično področje, kjer obstaja še močna centralizacija v smislu normativne pristojnosti federacije, ki je glede nekaterih pravic podobna le še ureditvi, ki velja za JLA. Federacija je namreč po Ustavi SFRJ pristojna za urejanje in zagotavljanje, t. j. financiranje temeljnih pravic borcev, vojaških invalidov in družin padlih borcev. Te pravice so urejene za vse republike in pokrajine enako s 14 zveznimi zakoni in 34 podzakonskimi predpisi. Ta ureditev, ki v bistvu temelji na načelu enakosti vseh državljanov v Jugoslaviji, glede borčevsko-invalidskih pravic, seveda tudi zagotavlja posameznim prejemnikom, npr. vojaških invalidnin, enake zneske, ne glede v katerem delu Jugoslavije živijo. Take ureditve, niti ustava iz leta 1974, ki je vendarle dala republikam večjo samostojnost, ni spremenila. Skromni poskusi iz Slovenije, da naj bi vsaka republika urejala varstvo borcev in invalidov v lastni pristojnosti so zato v preteklosti naleteli na hudo kritiko čes, da gre za razbijanje bratstva in enotnosti, zaradi stališča, da je prispevek in telesne poškodbe vsakogar, ki se je boril za Jugoslavijo treba enako ovrednotiti, ne glede v kateri republiki živi.

Jasno je, da taka centralistična ureditev terja dopolnitev urejanja in financiranja varstva borcev in invalidov po republikah, ki je seveda različno, glede na njihovo ekonomsko moč. V naši republiki je dopolnilno varstvo borcev in invalidov urejeno z 10 republiškimi zakoni in 12 podza-

konskimi predpisi. Tu gre za različne dodatke k pokojninskim prejemkom, invalidske dodatke, skrb za borce za severno mejo, za zdravstvo varstva borcev, za republiške in občinske priznavačine in za samostojno urejanje varstva civilnih invalidov vojne.

Ali bo takšna zvezno-republiška ureditev ostala tudi v bodoče?

»V prihodnje predvidevamo spremembe sistema na področju varstva borcev in invalidov s prenosom celotne ustavne in zakonske pristojnosti na državo Republiko Slovenijo. Po sprejemu nove ustave bo potrebno celotno borčevsko-invalidsko varstvo urejati izključno v pristojnosti države Republike Slovenije.

Tako odločitev bi sicer lahko sprejeli že sedaj po sprejemu Deklaracije o suverenosti države Republike Slovenije, kar pa bi bilo seveda povezano ne samo s politično in normativno odločitvijo temveč tudi s preporazdelitvijo finančnih sredstev med republiko in federacijo. Na tem področju pa je pomemben podatek, da je npr. v letu 1989 federacija za zagotavljanje temeljnih pravic udeležencem vojne iz Republike Slovenije nakazala iz zveznega proračuna 81,77% sredstev, od vseh sredstev, ki so bila v letu 1989 porabljena v Republiki Sloveniji za borčevsko-invalidsko varstvo.

Ob sedanjih ureditvi bi nam nekateri prenašeni ukrepi lahko celo škodovali, npr. prenehanje nakazovanja kotizacije iz Republike Slovenije v zvezni proračun, ker bi temu lahko sledil povračilni ukrep v obliki neplačevanja obveznosti za naše borce in invalide iz zveznega proračuna. V takem primeru bi morala sredstva za te prejemke zagotoviti Republika Slovenija, kar pa bi bilo gotovo povezano s finančnimi in tehničnimi zapleti.

Potem, ko je prisotno mnenje, da so borčevske zadeve urejene, se postavlja vprašanje ali bo po spremembi državne ureditve v Jugoslaviji potrebno ponovno sprejemati v Republiki Sloveniji zakone s področja varstva borcev in vojaških invalidov ter bo vaše ministrstvo še potrebno?

»Če bi državno politična ureditev v Jugoslaviji ostajala še nadaljnje nespremenjena, bi lahko trdili, da je pač sistem socialne varnosti borcev postavljen, da je urejen na primerne ravni, pač glede na ekonomsko moč naše družbe ter da v bistvu ni potrebno ničesar spreminjati, temveč le skrbeti za izvajanje.

S sprejemom suverene državne ureditve Republike Slovenije, ne glede na morebitno sklenitev konfederalne pogodbe z drugimi suverenimi državami sedanje federativne Jugoslavije, pa bo njena originalna ustavna pristojnost tudi samostojno in popolno normativno urejanje področja varstva borcev in vojaških invalidov in njihovih družinskih članov in civilnih invalidov vojne. Za to področje bo potrebno sprejeti lastno državno zakonodajo Republike Slovenije. Ni sicer rečeno, da bomo s tem začeli urejati vse znova, ker bo večji del sedanje zvezne ureditve mogoče uporabiti in vključiti tudi v državnorepubliško zakonodajo. Vendar pa je res, da bo zopet mnogo dela na normativnem področju, ki je sedaj, kot sem že preje omenil minimalno. Za državo Republiko Slovenijo bo koristno, če bo za to delo uporabila našo specializirano ekipo, na drugi strani pa je tudi prav, da ima država samostojni organ – ministrstvo za udeležence vojne, kot ga imajo sicer države po svetu.

Ali je to pogojeno tudi s številom oseb za katere skrbite?

»Nedvomno. Treba je vedeti, da so številne še živeče generacije iz Republike

Slovenije bile udeležene v dveh svetovnih vojnah, nekateri pa tudi v španski državljanski vojni. Tako imamo še vedno invalide iz I. svetovne vojne in še več kot 100 borcev za severno mejo v letih 1918–1919. V začetku leta je bilo še živih 84.614 članov ZZB NOV Slovenije, med njimi je bilo 43.984 osebnih upokojencev, 7.546 vojaških vojni in mirnodobnih invalidov in 5.784 družinskih invalidskih upravičencev.

Med posameznimi kategorijami je v Republiki Sloveniji tudi okrog 2.000 kmetov borcev, 934 imetnikov »PS 41«, 29 odlikovancev z redom narodnega heroja in 19 borcev španske državljanske vojne 1936–1939.

V našem sekretariatu pa opravljamo tudi zadeve, ki se nanašajo na varstvo 1.541

Franc Godeša

civilnih invalidov vojne in 51 družinskih članov umrlih civilnih invalidov vojne.

Koliko od teh oseb pa prejema zajamčene borčevske pokojnine oziroma priznavačine ter kakšni so sedanji zneski?

»Po zadnjih podatkih iz letošnjega leta prejema zajamčeno borčevsko pokojnino, do katere so upravičeni upokojeni udeleženci NOV s priznano posebno dobo pred 9. 9. 1943, skupno 20.193 oseb. Od tega 10.875 starostnih upokojencev in 4.218 invalidskih upokojencev, znaša pa za mesec avgust 5.487,70 din in 5.100 družinskih upokojencev v znesku 3.841,40 din mesečno. Naj za primerjavo navedem, da znaša ta čas povprečna starostna pokojnina v Republiki Sloveniji 4.811,80 din, najnižja pokojnina za polno pokojninsko dobo pa 3.426,50 din.

Po podatkih naše službe prejema občinsko priznavačino 14.960 borcev in njihovih družinskih članov, zneski priznavačine so različni, ker so odvisni od priznane udeležbe v NOV in od socialnega stanja upravičencev, znašajo pa od najmanj 308,90 din (ta nizki znesek, ki sicer ne predstavlja dosti, pa uvršča prejemnika med osebe, ki imajo kot uživalci občinske priznavačine tudi pravico do oprostitve plačila participacije za zdravstvene storitve) do največ 3.089,10 din (oziroma povečani znesek za osebe, ki jim priznavačino predstavlja edini vir preživljanja v višini 3.706,90 din).

Republiško priznavačino prejema 382 imetnikov »PS 41« in drugih vidnejših udeležencev NOV in drugih oseb, ki imajo posebne zasluge za narod. Tudi tu gre za različne zneske prejemkov, trenutno je najvišji 3.421,90 din.

Omenili ste tudi skrb za civilne invalide vojne, ti so zadnje čase zelo glasni ter zahtevajo, da se v pravicah izenačijo z vojaškimi vojnimi invalidi. Kaj bo z njihovo zahtevo?

»Res je njihova Zveza civilnih invalidov vojne Slovenije zelo vztrajna pri zavzemanju za pravice svojih članov. Vendar je treba poudariti, da se ves čas čutijo diskriminirane. Kajti prve pravice so civilni invalidi vojne dobili šele leta 1968 in z vsemi kasnejšimi dopolnitvami jih tudi sedaj uživajo le osebe s 60 in več odstotno invalid-

nostjo (za vojaške vojne invalide veljajo pravice že z 20% invalidnostjo). Te pravice se sedaj odmerjajo glede invalidnine v višini 50% vojaške invalidnine, v nekaterih drugih pravicah so njihovi prejemki pravtako nižji kot prejemki vojaških invalidov, nekaterih pravic npr. do zdraviliškega zdravljenja pa sploh nimajo.

Razen zahtev za izboljšanje varstva (npr. invalidnin od 50 na 75% vojaških invalidnin) pa se ves čas zavzemajo tudi za izenačitev s pravicami vojaških invalidov.

Po nekaj posvetovanjih, tudi na Republiškem odboru ZZB NOV Slovenije in na skupnem posvetu s predstavniki Republike Hrvaške 2. avgusta 1990 na Otočcu na Krki, smo prišli do skupnih spoznanj, da kaže tudi pri nas sprejeti evropske rešitve, zlasti iz dežel Alpe-Jadran, ki ne razlikujejo vojaških vojni in civilnih invalidov vojne. Pri tem bi izhajali iz stališča, da je pri obojih izvor invalidnosti vojna in vojni dogodki. V tem primeru ne bo več principialnih ovir za zagotavljanje enakega varstva civilnim invalidom vojne, kot se zagotavlja vojaškim invalidom po veljavni zakonodaji. Jasno pa je, da civilni invalidi vojne ne morejo pridobiti tistih pravic vojaških vojni invalidov, ki jih imajo kot vojaki – udeleženci NOV (pravice borcev NOV).

O tem vprašanju bo razpravljala Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije še v tem mesecu in po njegovi odločitvi bo mogoče pristopiti k spremembi sedanje zakonodaje o varstvu civilnih invalidov vojne. Osebo vidim možne težave le glede vprašanja zagotavljanja sredstev za višje oziroma nove pravice.

V Sloveniji se soočamo z vedno težjim gospodarskim položajem. Kako bo ta v prihodnje vplival na borčevske prejemke, predvsem pa na zdravstveno varstvo?

»Najprej bom odgovoril načelno. Izvršni svet je predložil Skupščini Republike Slovenije svoje programske usmeritve, ki jih je Skupščina na sejah zborov v juliju 1990 tudi sprejela. V njih je tudi navedeno, da bo spoštoval ustavne in zakonske določbe o posebnem družbenem varstvu borcev, vojaških in civilnih invalidov ter drugih udeležencev vojne. Tako stališče pomeni, da se pridobljene pravice s področja borčevsko-invalidskega varstva ohranjajo tudi v prihodnje, tako stališče bom tudi zastopal v vladi in na drugih mestih odločanja.

Glede pravic na področju zdravstvenega varstva pa menim, da so za borce, ki so stari povprečno 70 in več let in zaradi vojni naporov in večje obolevnosti zdravstveno bolj ogroženi kot ostali občani, včasih še pomembnejše od denarnih pravic. Zato je neumestno, da bi jim jih 45 let po končani vojni odvzemali. Tu mislim tudi na spremembe glede oprostitve plačevanja participacij za zdravstvene storitve. Kot mi je znano, nameravajo predlagatelji sprememb zakona o zdravstvenem varstvu izpostaviti socialni status državljanov, tako finančni kot zdravstveni in ne več posamezne kategorije državljanov. Naše načelno stališče za ohranitev sedanjih pravic bomo uveljavljali, ob pomoči Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, z njim pa se bomo tudi posvetovali glede posameznih predlaganih konkretnih rešitev. Neko splošno načelo je, da je treba v težkem gospodarskem položaju, solidarno prevzemati bremena, vendar pa pri tem vsaka družba gleda, da so ta manjša pri socialno slabo situiranih občanah (npr. tudi pri borcih NOV prejemnikih občinskih priznavačnin), oziroma pri bolnih in invalidnih osebah (kot so tudi vojaški vojni invalidi in civilni invalidi vojne).

Skratka kaže, da se bomo morali spet boriti.

Za vaše izčrpne odgovore, ki dajejo koristen pregled na stanje in prihodnjo smer delovanja na področju borčevsko-invalidskega varstva se vam tovariš republiški sekretar, oziroma gospod minister za borce, lepo zahvaljujem.

»Za borce še vedno tovariš, za odnose z ostalimi pa po evropski normi gospod. Za vse pa človek, ki izvršuje predpisane naloge po svojih najboljših močeh, tudi ob človeški zmotljivosti. Hvala tudi vam in uredništvu TV-15 za obisk po 100 dneh mojega ministirovanja, in oglasite se še kaj!«

Bojan Kuntarič

Svetle in temne strani denacionalizacije

Zadeva je preresna, da bi jo odpravili anarhično

Ustava Republike Slovenije je sprejela načelo o enakopravnosti vseh oblik lastnine. Splošno sedanje mnenje je, da to načelo pomeni obvezno vzpostavljati titularja lastnine, kar pomeni preobrazbo družbene lastnine v državno lastnino, oziroma v privatno lastnino. Sprememba lastninskih odnosov naj bi prinesla večjo učinkovitost naložb, večjo produktivnost, večjo odgovornost in s tem večji družbeni proizvod.

Upamo, da je edini vzrok za tako pomembno spremembo v strukturi lastninskih odnosov lahko samo gospodarske narave, torej iskanje tistih rešitev v upravljanju s sredstvi, ki naj bi dale boljše rezultate. Prav zato pa bi morala biti vsaka sprememba v lastninskih odnosih najprej verificirana prav s tem kriterijem, ali namreč sprememba prinaša predvideni napredek v upravljanju s kapitalom ali ne. Če to ne bi bil edini kriterij, potem bi bil lahko vzrok za spremembo tudi zgolj v političnih motivih.

V tako velike spremembe Slovenija vstopa zelo neorganizirano, skrajno anarhično in nerazumno, kar vse ima že sedaj takšne posledice, ki jih je težko oceniti. K takemu stanju je v veliki meri prispevalo dejstvo, da se je naša družba za tako smer sprememb odločila (tudi pod pritiskom določenih političnih sil), še predno so bila razčiščena številna vprašanja, na katera še danes ni ustreznega odgovora. S tem pa je bil sprožen proces anarhičnih sprememb, ker je nastala pravna praznina, ki omogoča razne oblike prilasčanja, ropanja družbene lastnine, rušenja obstoječega tudi tam, kjer to ni potrebno. Vsak poseg, ki je usmerjen zgolj v to, da ruši obstoječe, običajno nima nič skupnega z željo po boljšem gospodarjenju.

Preobrazba lastninskih odnosov je lahko le daljši proces, v katerem se bo udeležba družbene lastnine relativno zmanjševala, povečevala pa druge

oblike lastništva (vlaganja, delnice, itd.). Zato je skrajno neodgovorno, da se ustvarja napačen vtis kot, da je likvidacija družbene lastnine neposredno možen cilj, ki ga je mogoče doseči s carskim rezom (kulturna revolucija). S tem pa se samo še povečuje neodgovorno trošenje in slabo gospodarjenje.

Sedanje stanje se lahko menja le po dveh poteh:

Prva pot pomeni spremembo določenega dela družbene lastnine v državno lastnino (javno), kar lahko velja le za infrastrukturne dejavnosti ter dejavnosti, kjer je po naravi stvari prisoten monopol (komunala in podobno). Čimprej bi se morala Slovenija odločiti, kaj spada pod to kategorijo in kakšen način upravljanja naj bi bil uveden v teh primerih.

Vse drugo gospodarstvo pa lahko menja lastninske odnose in strukturo le s pritegovanjem novega nekreditnega denarja in s tem nove lastnike kapitala. To je možno doseči le z razpisom delnic ali odprodajo delov podjetij, s tem pa pridobiti nov kapital za razvoj podjetja. Tako pridobljena sredstva se lahko koristijo tudi za odplačilo dolgov ali sanacijo drugih obvez, torej vedno za krepitev lastnega kapitala in s tem izboljšanje perspektive podjetja. Zelo previdno pa bi morali obravnavati predloge, da se sredstva od prodaje delov podjetja koristijo izven tega podjetja, torej po intencijah ekonomske politike Slovenije. Izpostavljali bi se namreč nevarnosti, da se z državnim delitvijo denarja ohrani prav tisto v politiki, kar je bilo najbolj kritizirano.

Pri vlaganjih v naša podjetja gre za sredstva domačega prebivalstva, kakor tudi tujcev. Slovenija bi morala sprejeti javno strateško opredelitev, kam lahko vlagajo tujci in kje ne morejo imeti večinskega deleža. Vprašanje razpolaganja z naravnimi bogastvi, zemljo, gozdovi, je osnovno vprašanje suverenosti vsakega naroda in

države. Danes, ko se toliko govori o suverenosti Slovenije, sedanja oblast v tem pogledu ničesar ne stori, da bi zavarovala interese Slovenije in njen ugled. Prav tako bi morali sprejeti ustrezne predpise, s katerimi bi preprečili razprodajo (ropanje, poklanjanje) družbenega premoženja pod realno ceno samo zato, da bi prešlo v privatne roke. Usoda zaposlenih nikogar več ne zanima. Izdelati bi morali konkreten program organiziranja prehoda v drugačno lastninsko strukturo gospodarstva, pri tem pa upoštevati tudi vse druge stranske učinke in pa reševanje socialne varnosti.

Če pa bi Slovenija (upamo, da ne) sprejela odločitev, da družbeno lastnino likvidira na »revolucionaren« način s tem, da jo pokloni novim lastnikom (tudi v obliki delnic brez plačila), potem je možen in sprejemljiv način za delitev le kriterij minulega dela. Družbena lastnina (kot akumulacija) je nastala namreč le kot rezultat dela vseh delovnih ljudi v toku zadnjih desetletij, zlasti iz tistih let, ko so bili delovni ljudje mizerno plačani zato, da bi ustvarili nova delovna mesta.

Izhajajoč iz gornjih stališč in načel pa bi konkretne pripombe lahko dali le na osnovi predlogov zakonov ali drugih dokumentov, ki bi urejali to materijo.

Vprašanje »denacionalizacije« je bilo sproženo v predvolilni kampanji kot obljuba za pridobivanje volilcev. Kakor pri družbeni lastnini, tako je bila tudi pri vprašanju denacionalizacije najprej dana obljuba, vsi problemi vezani na izvedbo in

Izvršni odbor ZZZB NOV Slovenije bo na eni od prihodnjih sej imenoval komisijo za gospodarska in finančna vprašanja. Po predlogu naj bi ji predsedoval Sveto Kobal, sekretarka komisije naj bi bila Majda Horvat, člani pa: Nestl Zgank, Franc Braniselj, Polde Maček, Janko Heberle, Tone Stipanič, Marjan Lenarčič, Marjan Oblak in Jože Božič.

kaj se pod tako obljubo razume, pa naj bi se reševali kasneje. Stališče je bilo zavzeto brez kakršnekoli resnejše analize, dokumentacije in razprave, kar pa bi moralo biti osnova za odločitve.

Danes se vsi ukrepi oblasti po vojni smatrajo za krivice, ne glede na to, zakaj so bili sprejeti in proti komu so bili sprejeti. Ko govorimo o krivicah, ki naj bi jih odpravili z denacionalizacijo, moramo takoj postaviti vprašanje krivic, ki jih je vojna prinesla številnim ljudem zaradi okupatorja in domačih izdajalcev. Nihče po vojni ni povrnil premoženja (vojna škoda) tistim, ki so ga izgubili v nasilnih operacijah okupatorja in domobrancev (požigi celih vasi), nihče ni dal odškodnine vsem izseljenim, vsem internirancem, otrokom ali sorodnikom ubitih. Če govorimo o vračilu po vojni nacionaliziranega premoženja tudi določenim kategorijam, ki so sodelovale z okupatorjem, bomo morali zbrati tudi sredstva za zgoraj naštet primere. Dokumentacija o vojni škodi pa v celoti obstoji.

Danes je tudi že jasno, da se določene krivice iz preteklosti, ki so prav gotovo tudi bile, lahko opravijo samo z ustvarjanjem še večjih novih krivic. Pri tem pa ne moremo negirati celokupen pravni sistem, ki je veljal v sedanjih desetletjih in ki ga je priznala tudi mednarodna skupnost s priznanjem naše države.

Vsebinska denacionalizacija ni enovit problem, ker imamo opraviti z različnimi vzroki, ki so pripeljali do nacionalizacije. V glavnem so tele skupine:

- zaplemba premoženja sodelavcev okupatorja in vojninih dobičkarjem,
- zaplembe v okviru agrarne reforme v vseh fazah,
- nacionalizacija dela industrije, trgovskih lokalov, obrtnih lokalov ter stanovanjskih objektov.

Taka različnost ne omogoča generalnega enotnega stališča

do predloga denacionalizacije. Ko govorimo o denacionalizaciji, torej vrnitvi premoženja nekdanjim lastnikom, sploh ni jasno za kakšne kategorije lastnikov gre.

Ali gre samo za »domače« lastnike, ali gre tudi za tuje državljane, kaj je z optanti, kaj s Volksdojčerji in Kulturbundovci in tako dalje. Prav tako je bilo zelo različno stanje po posameznih pokrajinah Slovenije (Štajerska velika peta kolona med delom prebivalstva, podjetja podstraža Nemcev, itd.).

Čeprav ni bil sprejet še noben zakon o denacionalizaciji, pa že anarhično tečejo postopki (tudi za tuje državljane), ki nimajo nobene zakonite podlage. Kje je naš ponos in toliko opevana suverenost?

Vračilo premoženja, ki je bilo zaplenjeno sodelavcem okupatorja in vojninih dobičkarjem ali njihovim naslednikom, ne bi pomenilo popravljanja nekih krivic, temveč čisto politično in kapitulantsko dejanje, ki bi pomenilo rehabilitacijo okupatorjevih sodelavcev in domačih izdajalcev, torej dejanje, ki ga ne bi mogla razumeti ne domača in ne mednarodna javnost. Če gre to v kontekst spreverjanja zgodovine in v poskus zločince proglasiti za žrtve, potem to zasluži obsodbo domoljubnega Slovence in tudi mednarodne napredne javnosti.

Agrarna reforma, ki je verjetno preniklo določila agrarni maksimum za kmete, je bila usmerjena zlasti proti veleposestvom (ne glede na lastnika), torej tudi v duhu sedaj moderne družinske kmetije, ki jo propagira Kmečka zveza. Pravilno je, da z zemljo upravlja tisti, ki jo obdeluje. Po vojni so se glede stanja v naravi dogodile tolikšne spremembe, zamenjave, arondacije, odkupi, investicije v zemljo in objekte, da je skoraj nemogoče vzpostaviti prejšnje stanje. Malo je še živih takratnih lastnikov, nasledniki pa so v številnih primerih izgubili vsako povezavo z zemljo. Bilo bi nerazumno po tolikih letih in reorganizacijah nasilno rušiti zaokrožene in sodobne obrate za proizvodnjo v kmetijstvu. Eventuelne krivice bi se lahko popravile le s plačilom realne odškodnine, če le-te bivši lastniki niso dobili ali pa je bila prenizka. V vsakem prime-

ru pa je nujno vsak slučaj obravnavati individualno. Ali se v kakršnekoli postopke sploh gre, pa bi morali odločiti šele na podlagi vnaprej znane dokumentacije in še posebej vseh posledic.

Nacionalizacija dela industrije, trgovine, obrti in drugih lokalov ter stanovanjskih objektov, je prav gotovo segla predaleč za današnje pojme. Večina tudi za družbo ni bilo velikih koristi, često pa je nastala tudi škoda. Vzpostavitev starega stanja pa bo izredno težka ali celo nemogoča, ker so v tem času nastale tolikšne spremembe v fizičnem pogledu pri sedanjih razpolagalcih s tem premoženjem. Bivši lastniki so dobili tudi delno odškodnino, ki sicer ni bila velika, vendar tega ni mogoče zanemariti. Družba je v tem času vlagala v večino objektov znatna sredstva in vprašanje je, če se ti objekti niso ohranili prav zaradi takih investicij. Sedanja podjetja tudi ni mogoče prisiliti, da bivšega lastnika sprejmejo kot solastnika, ker bi to pomenilo državno prisilo v neke odnose, ki na primer podjetju sploh ne odgovarjajo. Kdo pa lahko jamči, da nekatera nacionalizirana podjetja, če bi bila še v rokah bivših lastnikov, ne bo propadla v tržni konkurenci. Sedanje upravljalce ali koristnike tudi ni mogoče postaviti v pravnem pogledu v drugačen položaj, kakor ga imajo vsi drugi v gospodarstvu in negospodarstvu. Eventuelne dodatne odškodnine bi se lahko realizirale le preko državnih (slovenskih) obveznic, plačilnih na daljši rok. Sedanjih generacij pa tudi ni mogoče posebej obremenjevati za stroške, ki so nastali pred desetletji, še posebej, če jih nismo bili pripravljeni obremeniti za plačilo vojne škode tistim, ki so premoženje izgubili v vojni.

Dokler ne bo sprejeta ustrezna zakonodaja, pa bi morali ustaviti vse postopke, ki predpostavljajo določene rešitve in lahko nedemokratsko prejudicirajo stvari, med ljudmi pa sejejo nevarna pričakovanja.

Vprašanje denacionalizacije in odločitev o tem je zaradi posledic, ki bi jih povzročila, take narave, da bi se o tem lahko slovenski narod odločil le s splošnim referendumom.

Sveto Kobal

Nezaželene osebe

Pouk je ločen: belci naj hodijo v šolo dopoldan, črni otroci, popoldan. Zanje so narejeni tudi posebni vhodi. Šola naj bi bila razdeljena tudi z vertikalnim zidom. Učenci naj bodo oddvojeni, tako kot so študenti ločeni po domovih: eni so za belce, drugi za črne.

V porodnišnici je odpuščenih 20 ginekologov črne rase, čeprav se tam vsak dan rodi 40 malih črncev. Sicer pa zdravnike odpuščajo vsak dan, celo v lisice jih oklenejo, pa ne zato, ker bi bili slabi zdravniki ali bi zgrešili kaj neetičnega – razlog je etničen, gre pač za drugačna stališča.

Odpustili so 15 tisoč črnih delavcev.

Odpuščajo profesorje, učitelje, direktorje. Črno inteligenco je treba uničiti.

Ukinjena sta radio in televizija, potem pa še edini časopis na »tistem čudnem črnem jeziku«.

Črnce nasploh je treba ukiniti. Ali vsaj pretepati.

Kje se dogaja ta grozljiva politika apartheida? Kaj se spet dogaja v tej čudni Afriki? Zakaj Jugoslavija kot predstavnicu neuvršenih ne reagira?

Seveda je slehernemu bralcu, jasno da ne gre za belce in črnce, in da zato, da bi prepoznali kraj takšne politike, ni potrebno prebirati zunanje poli-

deklaracijo in pozive Rdečega križa. Nas bolj zanima Evropa, Evropo pa Kosovo! Ne samo Evropo, tudi denimo Ameriške kongresnike – njihov prihod je spravljal na noge 10 tisoč Alban-
cevi, ki so jih hoteli pozdraviti,

pa so jih dobili po hrbtih in glavah (kamor je pač padlo in to čim močnejše). Na noge pa je obisk spravljal tudi srbsko politiko, ki ne prenese, da se kdo vmešava v njihove »notranje« zadeve in bi najraje kar zaprl Ameriško veleposlaništvo.

Iz Kosova so celo napodili kot nezaželene osebe tri predstavnike helsinške federacije, čeprav je po helsinški listini

pa je najbolj umazano to, kar se dogaja ljudem, to kar se dogaja Albancem na Kosovu.

Po lani sprejetih marčevskih dopolnilih k srbski ustavi se je začela grozovita represija. Skoraj pozabili smo že na izolacije, strahovita pretepanja in »samomorilske« skoke čez okna. Diferenciacije in odpuščanje albanskih delavcev so postale vsakdanjost. Vmes pa nepojasnjene zastrupitve in izživiljanja srbske policije. – To, kar zadeva človekove pravice. Kar pa zadeva nacionalne pravice pa se spomnimo kako se je avtonomija postopoma sesula v prah: od razpustitve kosovske policije do končnega dejanja, ko je bila v začetku julija razpuščena kosovska skupščina in izvršni svet. Pa ukinitev radia in tv Priština in na koncu še časopisa Rilindije. Zdaj Srbija prevzema tudi gospodarske sisteme in si prilasča denar. Ljudje so maltretirani in ponižani, avtonomije ni več. Po zadnji stavki 3. septembra padajo še zadnji udarci: uničiti je treba še tisto inteligenco, ki je ostala na vodilnih mestih. Ker so sodelovali v stavki, dobivajo odpovedi direktorji, učitelji, zdravniki, profesorji. Službe bo obdržalo samo toliko Albancev, kolikor jih za delo potrebuje »srbsko« gospodarstvo.

In zdaj prihaja še zadnja faza: po novi srbski ustavi Kosovo tudi uradno ne bo več avtonomna pokrajina pač pa regija. Tudi ustave ne bodo imeli več,

samo še statut. Bo Kosovo postalo Srbija, kjer živi 80–90 odstotkov Albancev, ki se nikoli ne bodo pomirili?

Le na hitro smo našli tiste »umazane podrobnosti« zaradi katerih postaja vprašljiv obstoj Albancev. Sprejemali so udarce za udarcev s neko pasivno obliko Gandijevskega upora, h kateremu je pozvala alternativa. Čeprav so Albanci narod bojevnikov, kjer se je kult orožja ohranil do danes, so pri sluhlihi alternativni, ki je vedela kaj hoče Srbija – namreč, izzvati oborožen upor Alpancev, da bi lahko legitimno uvedli izredno stanje in ukinili avtonomijo. Zdaj pač to počne nelegitimno in nihče ji ne stopi na prste, razen nekaterih tujih delegacij – ki jih potem Srbija na svoj način hito »ukine«.

Poleg tesnobe in moralnega

mačka vseh piscev o Kosovu, vedno ostaja odprto vprašanje kako se bo vse skupaj končalo. Nič ne napoveduje, da bi Srbija prenehala stegovati svoje kremplje, več pa se številu Albancev, ki se sprašujejo o smiselnosti pasivnega odpora, če prejemajo samo udarce. Res je zatlelo nekaj upanja pred dnevi ko je Demokratična zveza Kosova dobila legitimnost politične stranke. Ta najštevilnejša stranka bi na Kosovu sicer za nesljivo zmagala na volitvah, toda te bodo prišle na vrsti šele po spremembah srbske ustave. Takrat pa bo Kosovo samo še regija brez pristojnosti. Zato strah, kdaj bodo postale resničnost tiste znane besede da bodo Albanci iz »dvignjenih dveh prstov prešli na enega – tistega s katerim se strelja«.

Alenka Terlep

Popravek

V izposojenem intervjuju s predsednikom borčevske organizacije Ivanom Dolničarjem, ki smo ga ponatisnili po časopisu 4. jul, nam jo je zagodel tiskarski škrat. Pri vprašanju »Zagovorniki sprave zagovarjajo misel – da so ljudje trpeli na eni in na drugi strani. Zakaj po vašem mnenju znižujejo pomen žrtve fašizma in povečujejo tiste druge«, se mora začetek drugega odstavka odgovora Ivana Dolničarja glasiti: »Na strani kolaboracionistov je v boju proti NOV padlo okoli 9.000 belogardistov, plavogardistov, domobrancev in drugih sodelavcev okupatorja...«

Ivanu Dolničarju, avtorju intervjuja Svetislavu Nikoliću in našim bralcem se za neljubo napako opravičujemo.

Med porabskimi Slovenci

»Ne zahtevamo veliko!«

Mejni prehod Martinje, pot do rojakov

Vroč avgustovski dan. Srajca se lepi na kožo. Nekje v daljavi, nad prostranimi prekmurjskimi ravninami je videti štokljo. Mejni prehod Kuzma. Nikjer nikogar, prijeten občutek ob sicer nenehni gneči na drugih mejnih prehodih, večjih in frekventnejših. S Filipom prijavi stvari, prijazen nasmeš službujočega naju pospremi na pot k porabskim Slovincem, v Monošter, Slovensko ves, Gornji in Spodnji Senik, Sakalovce. V ozek trikotnik med tremi državnimi mejami, avstrijsko, jugoslovansko in madžarsko, v nekakšen žep, kjer se je pri okoli 5000 Slovincih še ohranila porabska govorica, ki je nekakšna starinska prekmurščina, za večino skorajda nerazumljiva. Da je tako, ima veliko zaslug, zlasti v Gornjem Seniku, že več kot dve leti pokojni gornjeseniški župnik Janez Kuhar, ki se je vseskozi vroče zavzemal za ohranjanje slovenstva in je vse verske obrede dosledno opravljal v porabski slovenščini.

Pot preko Avstrije na Madžarsko in do porabskih Slovencev je precej krajša, četudi prestopiš dve državi, kot če bi potovala k rojakom preko mejnega prehoda Hodoš. Večdesetletne prošnje porabskih Slovencev, da bi vendarle odprli mejni prehod pri Martinju, vsega nekako šest kilometrov cestne povezave in ki bi jih približal rojakom onstran meje, niso obrodile sadu.

Čez ozek pas Gradiščanskega, kjer živijo Hrvatje in Srbi, se približava meji z Madžarsko. Mejni prehod širijo. Nikjer več ni mogočne zapornice, nikjer zlovesčih stolpov, žice so porezane, zorana in skrbno pobranana zemlja, past za prebežnike, je le še spomin. Nekdanja železna zavesa, ki je ločevala Vzhod od Zahoda, trpka usedlina, mrki stražarji z avtomatskim orožjem neljuba preteklost. Trije mladeniči, brčkone obmejna milica, rosno mladi, se kot rezgetajoča žrebeta na obilni paši prešerno zabavajo v svoji mladostni pregnanosti. Nihče nič ne zahteva, le prijazni obrazi so znova popotnica. Svež, obe-tajoč veter veje čez panonske nižine...

Slovenci se selijo

Monošter. Št. Gothard madžarsko. Nekakšno gospodarsko in upravno središče porabskih Slovencev, kjer živi kakšnih petsto naših rojakov. Tipava, iščeva s Filipom, bezava v ljudi, nihče ne govori slovensko. Pomagava si z nemščino. Iščeva kulturni dom, Marjano Sukičev, Jožeta Hirnoka, še koga... Sredi trga stoji spomenik kralju Beli III. Nikjer nobenega napisa v slovenščini, le na ne-

Agoston muzeum, muzej Avgusta Pavla, velikega Prekmurca, ki je z vso vsmo raz-

prvič naletiva na popolno dvojezičnost.

Oskrbnica Ana Supper naju ne razume. Filip za silo tolče prekmurščino in potem se Ani le odpre. Govori v stari prekmurščini, brskava med besedami, sestavlja pomen, ženica skuša pomagati, trudi se, dojam, kaj bi rada, sede za telefon, vrti zdaj to, zdaj ono številko in končno priključijo Katarino Hirnoka, Jožetovo sestro, vodjo muzeja, ki je študirala v Ljubljani in ki, seveda, govori zelo lepo slovensko.

Naša Katra nama je že navezala stike, hitro, iznajdljivo, vse pa začinjeno z dobrno mero prijaznosti in tako se s Filipom kaj hitro znajdeva v prostorih monoštrskega kulturnega doma, ki je pred leti, dobro se še spominim, imel napis tudi v slovenščini. Imel...?!

»Res je, bil je,« nama je dejal, rekel bi prijetno vzradoščen mladi sogovornik Jože Hirnoka, prav tako nekdanji študent ljubljanske univerze, sicer pa predsednik slovenskega društva Lipa v Monoštru. Zakaj so ga sneli, me zanima, Jože skomigne z rameni.

Jože in Marjana, ki je prišla nekoliko pozneje, opravki pač, vesta o porabskih Slovincih takorekoč vse, poznata sleherni kotiček, dobre in slabe strani tega življa, zgodovino in zadrege ljudi, ki jih

je politika pahnila v to, kar niso želeli.

Čvrsta in sama sebi zadostna narodnostna zavest temelji v gospodarski moči nacionalnega subjekta, o čem podobnem pa v Porabju nikakor ni moč govoriti, kar je nedvomno posledica dolgoletne načrtne in čestokrat brezobzirne asimilacije. Kmetijstvo, kot osnovna panoga, vse bolj izumira, mladi odhajajo na delo v Monošter, vse to pa je, hočeš nočeš, povezano z madžarizacijo in oddaljevanjem od korenin. Tudi sicer je tod zelo slaba zemlja. Edini, kolikor toliko oprijemljiv vir dohodka so gozdovi. Treba je namreč vedeti, da v Porabju niso speljali kolektivizacije v tisti meri, kot v ostalih predelih Madžarske, zato so tukaj ogromne površine gozdov še vedno v zasebni lasti.

Zaradi različnih političnih pretresov, revolucije v letu 1956, še prej informbiroja, se je veliko Slovencev izselilo in tako jih je danes v Porabju le še okoli pettisoč od povojnih skoraj osem.

Ljudje v Porabju so takorekoč odvisni zgolj sami od se-

Ana Supper, oskrbnica muzeja Pavla Avgusta, kjer je naravnost vzorna dvojezičnost, govori staro, komaj razumljivo prekmurščino, knjižne slovenščine pa ne razume.

be. Država sicer dotira celotno Demokratično zvezo južnih Slovanov, kamor sodijo poleg Srbov in Hrvatov tudi Slovenci, vendar tega denarja ni kaj prida veliko in ga v glavnem potrošijo za kulturo in šolstvo.

Vstop v medijski prostor

»Na splošno podoba življenja slovenskega življa v Porabju ni obetavna,« govori umirjeni, le redko nasmejani Jože. Ceste so prejkotne sla-

Alojz Hanžek: »Hudo mi je, ko slišim otroke med seboj govoriti madžarsko. Dolga leta potujčevanja so naredila svoje. Zdaj bi potrebovali poleg volje tudi veliko pomoči, predvsem kakšno tovarnico, da bi naši ljudje dobili delo doma.«

Detajl iz muzeja Avgusta Pavla v Monoštru

be, telefonskih povezav skorajda ni, vendar prav zdaj napeljujejo vodovod vse tja do Gornjega Senika. Trgovinice so sicer v vsaki vasi, a so slabo založene. Večina nakupuje v Monoštru, ker so tam tudi v službah.

Poseben problem je mejni prehod. Hodoš torej. Če hočeš priti v matično domovino, ne da bi šel preko dveh meja in bliže, te to stane nekaj deset kilometrov. Že leta in leta prosimo, da bi odprli mejni prehod na Gornjem Seniku,

dr. Jože Smej in tako so Gornjeseničani po dveh letih znova slišali slovensko besedo, četudi je to povsem slovenska vas. Vse to utrjuje narodnostno zavest.

Glejte, ko smo že pri tem, če bi bil odprt mejni prehod na Martinju, takoj za vasjo, bi bil rešen tudi problem slovenskega duhovnika, ki bi lahko prihajal maševat iz Slovenije. Vsaj enkrat na teden, če že ne večkrat. To je za nas še kako pomembno. Tod so ljudje zelo verni.«

Doslej so porabski Slovenci, po drobtinica seveda, izvedeli, kaj se dogaja med njimi, le v glasilu Demokratične zveze južnih Slovanov, Narodnih novinah, ki pa je hkrati glasilo Srbov in Hrvatov, zadnje čase pa so iz neznanih razlogov slovensko prilogo ukinili. Tudi sicer se Demokratični zvezi slabo piše in bo verjetno razpadla, kar pomeni, da se bo vsaka narodnostna manjšina organizirala po svoje, tudi Slovenci, ki načrtujejo svojo zvezo, s tem pa tudi lastno medijsko politiko.

»Ne razmišljamo o čem velikem. Gre preprosto za ciklostiran časopis v nekaj sto izvodih, največ tisoč. Zadnjič, ko je bil pri nas gospod Dular, zadolžen za Slovence po svetu, nam je obljubil, da nam bo matična domovina kupila fotokopirni stroj, mad-

pravzaprav Martinju, kar bi nas znatno približalo domovini, to pa je za nas izredno pomembno. Vpliv slovenstva, vsakodnevnih stiki z rojaki... to so znane stvari in jih ne kaže pogrevati.

Zdaj se zadeve le nekoliko premikajo. Zadnjič je gospoda Peterleta v Budimpešti sprejel madžarski zunanji minister in obljubil, da bo želeni mejni prehod še letos urejen. Roko na srce, jez sem skeptik...

V sredini avgusta smo imeli dan odprte meje. To je bilo pravcato slavo za Porabske Slovence, ki je živo dokazalo, kaj pomeni neposreden stik z matično domovino. Konec julija je v gornjeseniški župni cerkvi maševal – v slovenščini seveda – mariborski škof kaj, ko denarja ni...«

Marjana Sukič: »Zdaj imamo svobodo, človek lažje diha, lahko greš kamor te je volja, kupiš kar hočeš, v trgovinah cerkvi maševal – v slovenščini seveda – mariborski škof kaj, ko denarja ni...«

Kralj Bela III. v središču Monoštra (Szengeotthárd)

ki trgovinici zbode v oči nekam domače KOZMETIKA. Naravnost padeva v Pável

skoval prekmurško starožitnost, starosvetnost in njene ljudi, običaje in navade. In

Središče Monoštra, kjer živi kakšnih deset odstotkov Slovencev, večina Porabcev pa je tam zaposlena.

žarska vlada pa naj bi spregledala vse carinske dajatve.«

Kako je s pomočjo domovine, nas zanima? V okviru meddržavnih dogovorov sta bili ustanovljeni katedri za madžarski in slovenski jezik v Mariboru in Szombathelyju, slovenski in madžarski študentje pa lahko študirajo tako v enem kot drugem mestu in seveda tudi v Ljubljani, ki je že gostila vrsto porabskih Slovencev. Republika Slovenija tudi vsako leto organizira tečaje za profesorje slovenščine iz Madžarske. Na šoli v Monoštru imajo novega lektorja za slovenski jezik, gospoda Janeza Kerčmarja iz Lendave, ki mu je tukajšnja oblast dodelila tudi stanovanje. Gospod Kerčmar bo hkrati nekakšen šolski nadzornik na vsem narodnostnem območju. To so vsekakor pomembni premiki, presojajo v Porabju.

»Zdaj bi rad naredil primerjavo med Slovenci na Avstrijskem Koroškem in v Italiji, neglede na številčnost – Slovenec je pač Slovenec povsod, kjerkoli že je. In če je to tako, potem si želimo od matične domovine več pomoči,« je zelo odkrit naš sogovornik.

»Pri tem seveda ne mislim zgolj na vašo novo vlado, ki je dobro začela, vsaj kar se

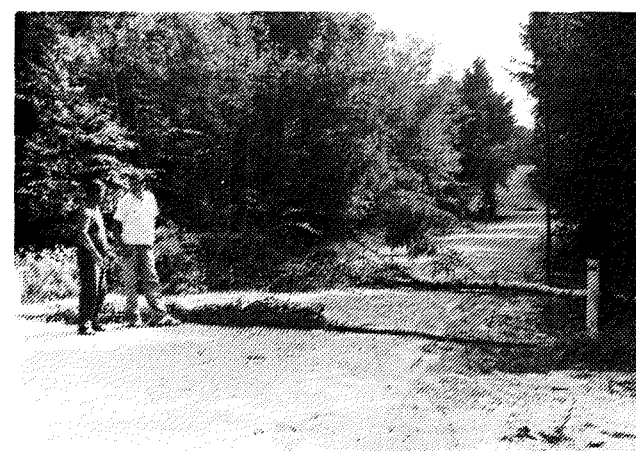
pomenijo, vsaj v moralnem smislu, za nas ti neposredni stiki z vašo novo oblastjo.«

Je nadomestiti izgubljeno nemogoče?

Prebujanje narodnostne zavesti se začne najprej v vrtcih, potem v šoli, če že ne doma, v najožjem krogu in seveda med igro. Dvojezične šole sicer so, vendar ne v takšnem smislu kot v bližnji Lendavi. Prejšnje tri ure slovenščine na teden jih je zdaj zamenjalo nekoliko več. Nekatere predmete poučujejo tudi dvojezično, predvsem humanistične. Tudi v Monoštru je osnovna šola, kamor se lahko vpišejo Slovenci in ki ima podoben način poučevanja v slovenščini kot gornjeseniška, kjer je največ Slovencev, vendar so to šolsko leto starši vpisali le enega učenca.

»Posledica asimilacije,« takoj pripomni Jože Hirnök, »več desetletij zatiralne politike. Generacije smo izgubili zaradi tega. Kaj storiti? Težko vprašanje. Naj naštajem: mejni prehod, dnevna komunikacija ljudi z obeh strani meje. Časopis. Radio. Televizijski pretvornik (slab sprejem ljubljanskega programa). Razvitejša kmetijstvo – pomoč države. Možnost boljše-

nost v madžarskem parlamentu svojega predstavnika. Povabili so nas tjakaj. Zahte-

Bo na Martinju res že v oktobru mejni prehod, ki bo zblížal rojake z matično domovino kar za nekaj deset kilometrov? Pripravljenost kažeta tako slovenska kot madžarska oblast.

vali smo ministrstvo za manjšine, dobili pa smo neke vrste odbor za manjšine in enega poslanca v parlamentu.«

Ko s Filipom že skoraj vstajava, pride Marjana Sukič, uradno sicer animatorka pri kulturnem centru v Monoštru, drugače pa človek, ki se spozna na vse. Govorimo o dvojezičnih napisih. V Monoštru jih ni, so pa v ostalih slovenskih vaseh, zlasti Gornjem Seniku. V Monoštru je ulica, kjer žive pretežno Slovenci, Vendska ulica. Za Marjano in Jožeta dvojezični napisi niti ne pomenijo kaj veliko, ker so v tem trenutku pomembnejše druge stvari, vendar se bodo v prihodnje borili tudi za to.

30. septembra se bodo porabski Slovenci organizirali kot nadstrankarska organizacija v zvezo Slovencev, Lipa pa bo obstajala kot povezovalni dejavnik, predvsem na kulturnem področju, še naprej. To področje je namreč silno razvejano, zlasti v Gornjem Seniku, ki premore pevski zbor, folklorno skupino, lutkarje, žaenski kvartet in še kaj.

Marjana je živahno dekle, ostra in kritična, tudi do svojih. Da bi oživili narodnostno zavest med porabskimi Slovenci, je aktivizem premalo, meni, ljudje bi morali imeti tudi materialni interes. Skratka, dogovarjanja na vseh področjih, tudi cerkvenem, več elastičnosti, sicer bo marsikaj zamujenega.

»Poglejte, stari Kuhar, gornjeseniški župnik, je naredil za ohranitev slovenstva več kot vse šole skupaj. Torej se da. Ko bom jaz umrl, je dejal, bo umrlo tudi slovenstvo. Dular je obljubil, da nam bodo pošiljali slovenske časopise. Murskosobočani so nam obljubili vso strokovno pomoč pri izdajanju našega časopisa, republika Slovenija fotokopirni stroj ...

Morda smo na nek način za takšno stanje krivi tudi sami.

Morda smo bili premalo agresivni, kaj vem. Res pa je, da nam zgodovinske okoliščine niso bile naklonjene. Zdaj imamo svobodo, človek lažje diha, lahko greš, kamor te je volja, kupiš, kar hočeš, v trgovinah je veliko uvoženega, a so problemi drugje, ki nas spet tiščijo k tlom: plače so mizerne, standard ljudi pada, kupna moč prebivalstva je več kot skromna in tako smo spet na istem, kot smo bili ...«

Sonce, še vedno žareče, visi na nebu, le da se že krepko

kakšno. Toda tisti hip se na kosilnici pripelje Alojz Hanžek, naju takorekoč pod roko pripelje v šolo, kjer je ekonom, odnosno v šolsko kuhinjo, ki kuha tudi za vrtec, tamkaj pa se hranijo tudi socialni podpiranci, ki jih je vedno več (!?)

Hanžek je bržkone duša tega kraja, če pa že to ne, pa vsaj eden temeljnih kamnov. Globoko zaveden možakar, ki govori izrecno slovensko.

»Človek si ne more misliti, žalostno ugotavlja, kaj je naredila asimilacija. Otroci se med seboj pogovarjajo madžarsko, le starejši ohranjajo svoj jezik.

Ja, mejni prehod. Z odprtjem Martinja bi nam skrajšali pot v Slovenijo za šestdeset kilometrov. To ni mačja volna. Ste videli vodovod? To je že nekaj. Veste, jaz sem optimist. Se premika, se. Do Gornjega Senika bo voda prišla drugo leto, spomladi. O narodnem slavu 15. avgusta, na meji, so vam povedali. Kaj takega še nisem doživel. Ljudje so imeli solze v očeh, objemali so se, slovenska pesem je zibala vrhove dreves. Pojdimo tja, do Martinja, odnosno do bodočega mejnega prehoda,« je ves navdušen že vstajal.

In smo odšli. Sredi gozda nas je pozdravil srnjaček, na oni strani meje. Poseka, ki označuje mejo, je takorekoč nezastražena. Kasarne v dolini samevajo. Vojaki so odšli. Ljudje so navdušeni. Fant v uniformi nas je le povprašal, kam gremo – in nas spustil brez ceremonij naprej. Morda tudi zaradi Hanžka, pa vendarle.

In tako stojimo sredi jase. Na sveže razrita zemlja, posledica slavlja, dogodka desetletij zatajevanje želje. Hanžek pripoveduje:

»Zdaj zidamo prizidek za

druge stvari šepajo. Potrebujemo bi TV pretvornik, telefonske zveze so takšne, da človek pride prej peš v Monošter. Ljudje si želijo dela doma. Kakršnegakoli. Plače so tukaj daleč naokoli najslabše. Radi bi obrat, tovarnico. Odhajanje ljudi se je, hvalabogu, prenehalo.«

Hanžek ima dve punčki, ena se še igra v vrtcu, druga je v sedmem razredu in že kar krepko sodeluje pri lutkarskem krožku. Žena Agnes, Nežika, pleše pri folklori. Alojz je bolj kot ne povsod, le poje ne. Želijo si ustanoviti taborniško enoto.

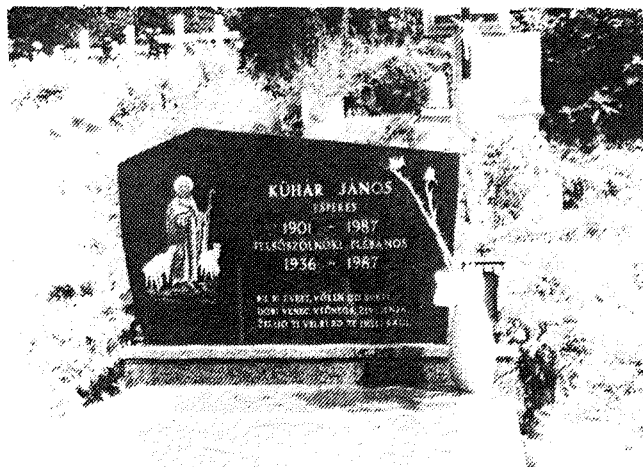
»Zdaj se je le odprlo,« se navdušuje zagreti Hanžek, ko se razgledujemo po bodočem mejnem prehodu, na katerega čakajo kot na odrešenika, rešitelja vseh narodnostnih tegob.

»Odprlo se je, a kaj ko je vse manj denarja!«

Potem se vračamo. Stopimo na pokopališče. Več ali manj slovenski napisi. Spodaj, pod vasjo srečamo s fizičnom otovorjenega možakarja, zasopihanega in prepotenega, s kolesom, ki mu pod še vedno vročim soncem povzroča še večje preglavice. In pozdravimo po domače: »Bogdaj dober dan, oče!«

»Bogdaj, da bi le bil«, presenečeno, slovensko odzdravi človek pod žgočim soncem. »Nič kaj dobro ni obrodil letos fižol, a kar je, je, suša je bila, pospraviti je treba, kar je bog dal. Težko se živi, gospod, tod, težko. Ste bili na meji? Bili, prav. Ste iz Slovenije? Ste. Pozdravite mi rojake. Kar vse povprek. Da ste mi zdravi,« reče, se oprime krmila in znova v breg. Porabski Slovenec. Gornjisenčan.

Vrnitev. In spet Slovenska vas, Sakalovci, Rabska vas, Sv. Križ, Zenavce in Kuzma. Spodaj, v Cankovi, postojiva

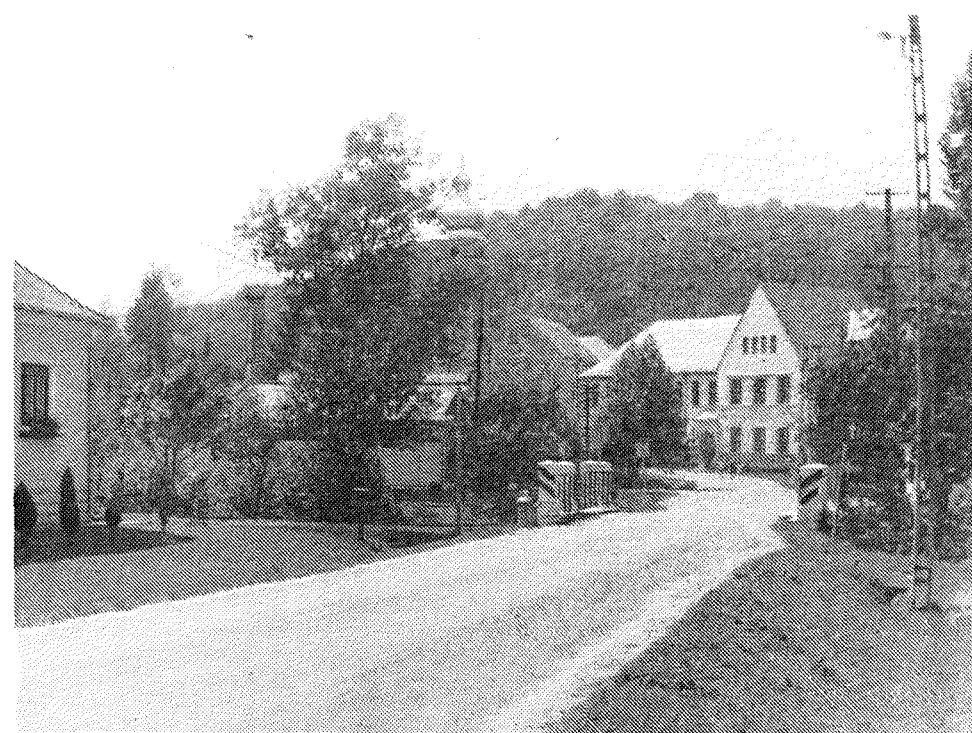

Grob župnika Janeza Kuharja v Gornjem Seniku, človeka, ki ga je spoštovalo vse Porabje in je bil najverjetneje najpomembnejši steber slovenstva v tej najbolj slovenski vasi na Madžarskem.

nas tiče. V roku dveh mesecev smo tukaj govorili enkrat z gospodom Peterletom in dvakrat z gospodom Dularjem. Prej nas ni nihče obiskal, vse se je dogajalo v Budimpešti. Nas so se izognili. Odveč je pripovedovati, kaj

ga zaposlovanja. Dotok svežega kapitala, tudi sovlaganja s slovenske strani. Boljše ceste, telefonija. Več ur slovenščine v vrtcih.

Spomladi smo se pogovarjali, da bi imela vsaka narod-

Gornji Senik, dolga, raztegnjena vas, ki bo šele sedaj dobila vodo, je hkrati tudi najbolj dvojezično obeležena: slovenske napise vidiš na domala vseh institucijah in seveda na krajevnem kazipotu. Žal v Monoštru temu ni tako ... (Foto: Filip Matko)

V pošti pobarava Gjulo Egendorfer, kar po domače, slovensko, kje najti Hanžka in Julka odgovori, prav tako slovensko, le staroprekmursko, a dovolj razločno, še več, stopi na cesto, razloži in spet leti nazaj, telefon vsiljivo zvoní, sicer bi z Julko še rekli

župnika, če bi hotel priti. Prostor je tako za madžarskega kot slovenskega. To bi nam veliko pomenilo, raznarodovanje bi bilo ustavljeno.

Kulturna dejavnost, povedali so vam že, ne, je pri nas res zelo razvejana, a kaj, ko

pred spomenikom Avgusta Pavla, ki ga je izdelal kipar Jozsef Acs. Prebereva: Dario mesta Szombathely ob 100. letnici rojstva dr. Avgusta Pavla.

Milenko Strašek

Pretrsi vedno močnejši

V predsedniški palači v Helsinkih sta se v nedeljo sestala in pogovarjala sovjetski in ameriški predsednik Mihail Gorbačov in George Bush. To je bil njun že tretji sestanek v enem letu in četrti, odkar je bil George Bush izvoljen za ameriškega predsednika. Osrednja tema razgovorov je bila kriza ob Perzijskem zalivu ter obljubljeni zahodna pomoč sovjetskim reformam ter gospodarskemu napredku.

Ko je bil ta »izredni vrh« šele napovedan so že krožila mnenja, da bo srečanje potekalo v znamenju tretjega človeka, ki pa ne bo navzoč, v senci iraškega predsednika Sadama Huseina. Tisto kar sta obe strani sporočili po končanem posvetovanju, je potrdilo že prejšnje prepričanje, da tako ZDA, kakor tudi SZ vztrajajo pri umiku iraških sil iz zasedenega in priključenega Kuvajta, majhna novost pa je podatek, da bosta super sili politično enotno nastopali pri reševanju krize. Poudarek je na reševanju zapleta po mirni poti, o čemer je slišati vedno več priporočil. Ni dogovora o sovjetski vojaški navzočnosti na arabskem pesku, »zaželena« pa je vsaj simbolična sovjetska pomorska navzočnost na območju Perzijskega zaliva.

Ker je bila SZ vse do izbruha spora v prijateljskih odnosih s Sadamom Huseinom, ameriška stran pričakuje od Moskve, da bo izkoristila to zvezo in poskušala prepričati iraškega voditelja, da se bo podredil večini svetovne javnosti in se umaknil z ozemlja, ki ga je zasedel. Ko so Američani predlagali srečanje dveh predsednikov v Helsinkih so se že zavedali, da je dobila zalivska kriza preveč resne dimenzije, da bi se lahko sami odločili za »Puščavski obračun pri O. K. Kuvajtu«. Zahodni zavezniki so se mobilizirali in priključili križarskemu pohodu ameriškega predsednika Busha proti zlu, ki se mu pravi Sadam Husein, vendar je vsem jasno, da te vojne ni mogoče dobiti brez popolnega sodelovanja bele in rdeče zvezde.

Vse bolj se zastavlja vprašanje ali niso Američani precenili svojih sil in ali ni vsa ta nakopičena elektronika na žarečem pesku prav tako brez moči, kot so bili strah vzbujajoči sovjetski tanki v rokah Egipčanov v arabsko-izraelski vojni leta 1956? Ali niso ZDA storile napake že na samem začetku, ko so ukazale premik velikanske armade, v bistvu vseh ameriških obojnih sil (brez rezervistov), ki so zdaj ujetniki arabskega peska, vročine in drugih dodatnih težav? Že nekaj časa Washington tudi poziva zaveznike in širšo mednarodno skupnost naj prevzamejo »del bremena« te menda skupne operacije. Zahtevajo tudi lažje za prevoz novih vojakov in orožja ter nove enote mednarodnih sil in še 10 milijard dolarjev od Japonske, ZR Nemčije, Saudske Arabije in celo od Južne Koreje! Vsak po svoje so v bistvu rekli »ne« in priporočili, da bi kazalo poiskati neko diplomatsko rešitev krize in njenega zapleta.

Nabolj goreča zaveznica Američanov je tudi tokrat Margaret Thatcherjeva. Na vso Evropo je naslovila kriti-

ko, češ da spravlja sebe v nevarnost, da bo izgubila »globalno ameriško varstvo«. Še posebno ogorčena je zaradi pasivnosti pakta NATO, ki da ne more biti obrnjen navznoter, torej samo k Evropi in v obrambo pred SZ. V imenu Evropejcev je prvi reagiral na te obtožbe italijanski zunanji minister in pristal na razgovore o morebitni odškodnini posameznim državam (vedno so na prvem mestu Turčija, Jordanija in Egipt), dvomi pa v pripravljenost kateregakoli evropskega parlamenta, da bi kril deset do 20 odstotkov ameriškega proračuna za operacije v Perzijskem zalivu.

Tako je to. Ko se je prah nekoliko polegel je moral britanski zunanji minister preklaticati nepraktično grožnjo, da bo Velika Britanija blokirala letalski promet nad Irakom. Obenem so začeli Američani odkrivati ne preveč slavno ozadje svoje vojaške operacije v Zalivu: Ko je predsednik Bush ukazal svojemu načelniku generalnega štaba, da pripravi armado za Zaliv, je general vztrajal pri načrtu, ki so ga že zdavnaj pripravili, če bi prišlo do sovjetske invazije v zalivu! Na kaj skromnejšega ni bil pripravljen.

Očitno je, da bo predsednik Bush poskušal izpeljati kaj sodobnejšega s čimer ima Amerika veliko izkušenj, saj je vojaško angažirana po vsem svetu. Če je ameriška vojska že prišla na območje Perzijskega zaliva, zakaj je tam ne bi obdržali za dalj časa, kot kritje za ustvarjanje nove varnostne strukture na Bližnjem vzhodu? Nekaj podobnega torej, kot se je zgodilo v Evropi leta 1945, ko so ameriške čete po koncu 2. svetovne vojne ostale v Evropi in ko je bil leta 1946, ustanovljen severnoatlantski pakt. Toda, tedaj sta bila nasprotnik SZ in Stalin, danes pa ni niti sledu o nekdanji grožnji in invaziji Moskve na Evropo in na Bližnji vzhod. »Pač pa so tam diktatorji, ki lahko zadavijo globalno gospodarsko ureditev«, kot pravi Bushov zunanji minister Baker.

Formalno naj bi bilo po sestanku v Helsinkih vse jasno: Američani hočejo nadaljnjo sovjetsko podporo pri gospodarski in če je mogoče tudi pri vojaški blokadi Iraka. SZ je vznemirjena zaradi kopičenja ameriške vojske v bližini sovjetskih meja, zavzema pa se tudi za mednarodno konferenco – s sodelovanjem Izraela – o vseh vprašanjih Bližnjega vzhoda, kar bi terjalo tudi neposrednejše ameriško angažiranje pri blokiranju vseh agresij in vsake grožnje. »Ironično je,« je v teh dneh dejal neki ameriški general, »da vojna nevarnost sili k nastajanju novega načrta za mir na svetu«.

Vzporedno z razkazovanjem mišic »največje armade na svetu«, kot se Američani tako radi postavljajo, poteka drugo, skorajda na neuspeh obsojeno gibanje. Številne države, ki so poslovale z Irakom, so zaradi sankcij Varnostnega sveta ZN nasproti Sadamu Huseinu in zaradi blokade, zašle v velike gospodarske težave. Evropska skupnost je nekaterim obljubila pomoč, Jugoslaviji, ki ima zaradi pretiranih stikov z Irakom že milijardo dolar-

jev škode, pa so zahtevo za pomoč zavrnili! Sklep so sprejeli v Rimu na zasedanju Evropskega sveta za politično sodelovanje. Ta organ sestavlja 12 zunanjih ministrov držav, članic Evropske skupnosti. Sicer pa je Svet sprejel predlog izvršne komisije Evropske skupnosti, po katerem bodo pomoč dobile že prej omenjene države, ki jih je menda najbolj prizadel embargo na promet z Irakom: Egipt, Jordanija in Turčija! Naša država je s svojimi zahtevami uvrščena med arabske, vzhodnoevropske in druge države, ki jim je mogoče odobriti pomoč samo na temelju 50. člena Ustanovne listine ZR, vendar za zdaj še ni o tem nobene konkretne odločitve.

Volitve

V dobrem mesecu, ki je minil od začetka krize ob Perzijskem zalivu, je tudi v samih ZDA marsikaj postavljeno na glavo. Čez dva meseca, 6 novembra, bodo volitve za 35 senatskih mest in za 435 mest v predstavnem domu. Vo-

cev ZR Nemčije za Helmuta Kohla kot kanclerja združene Nemčije, ostali pa so za socialnodemokratskega kanclerskega kandidata Oskarja Lafontaineja.

Ton predvolilni kampanji daje navdušenje, ki je zajelo Nemce potem, ko so v Vzhodnem Berlinu podpisali pogodbo o združitvi dveh nemških držav. V 45 členih določa ta dokument vse podrobnosti, povezane s pristopom DR Nemčije k ZR Nemčiji. V dodatku, obsega več kakor 1000 strani, je razčlenjena vsebina pogodbe, ki naj bi začela veljati 3. oktobra letos. Pogoj je, da to pogodbo sprejmeta parlamenta dveh nemških držav z dvotretjinsko večino, o čemer pa na nemškem ozemlju nihče ne dvomi.

Drugi člen pogodbe pravi, da je Berlin glavno mesto Nemčije in nadaljuje: »Vprašanje sedeža parlamenta in vlade bo rešeno po vzpostavitvi nemške enotnosti«. Pogodba nadalje predvideva, da bosta 3. oktobra začela

Ves svet je po svoje prizadet zaradi dogodkov ob Perzijskem zalivu. V Rimu je fotoreporter ujel takšne manifestacije v prid Sadamu Huseinu.

lili bodo tudi 36 guvernerjev in nekaj tisoč funkcionarjev v lokalnih oblasteh po vseh ZDA. Po vsakih voltivah tega obsega se pojavi nov ameriški politični mozaik, vendar so tokrat volitve zasenčila tekoča mednarodna dogajanja in ameriško angažiranje na Bližnjem vzhodu. Ko se je 2. avgusta pojavil temni »zalivski oblak« v liku Sadama Huseina, so vsi začeli govoriti o zunanjih politiki in nacionalni varnosti kot o prioritetah, s katerimi se bo Amerika ukvarjala še zelo dolgo, ne le ta dva predvolilna meseca.

Predvolilna kampanja se je začela tudi na nemškem ozemlju. Pripravljajo se na prve povojne vsenemske volitve, ki bodo 2. decembra letos. Najnovejše raziskave javnega mnenja kažejo, da je trenutno dve tretjini prebival-

cev v dveh nemških državah veljati zahodnonemška ustava in pravni sistem, tako, da bo DR Nemčija prenehala obstajati kot subjekt mednarodnega prava. Ukinjen bo tudi 23. člen zahodnonemške pogodbe, da bi odpravili možno nezaupanje nastalo zaradi govoric o priključitvi nekdanjih nemških področij, ki so zdaj v okviru poljskih ali sovjetskih meja. Poseben člen jamči kulturne in jezikovne pravice Lužiških Srbov, ki živijo na ozemlju sedanje DR Nemčije. Poleg maloštevilnih Dancev v zahodnonemški pokrajini Schleswing – Holstein bodo edina narodna manjšina v združeni Nemčiji.

Pogodba še poudarja pričanje, da so »nedotakljivost meja in ozemeljska celovitost ter suverenost vseh držav v Evropi temeljni pogoj

za mir v našem delu sveta in na vsem svetu«.

Vrenje se nadaljuje

Medtem ko je sovjetski predsednik Mihail Gorbačov zaposlen z velikimi mednarodnimi dogajanjmi, je videti, da politične procese znotraj ogromne države dirigira in diktira predsednik Rusije Boris Jelcin. Po mnenju opazovalcev v Moskvi se Jelcin vzpenja proti svojemu političnemu vrhu, Mihail Gorbačov pa porabi vedno več besed, da bi prikril dejstvo, da se je njegov položaj predsednika velike države začel spreminjati v vlogo »previdnega zveznega koordinatorja!«

Opozarjajo tudi na posebnosti na ustanovnem kongresu KP Rusije, na katerem sta šef države Gorbačov in predsednik sovjetske vlade Rižkov sedela drug ob drugem, nista pa spregovorila niti besede. Položaj je bil tako zgoren, da so morali zanikati glasove, po katerih je Rižkov že odstopil. Potrdili pa so, da programa za prehod na tržno gospodarstvo ne bo v Vrhovnem sovjetu razložil predsednik vlade, temveč sovjetski predsednik osebno.

Težava tako Gorbačova, kakor tudi Rižkova je v tem,

lahko obstoji le kot ekonomska skupnost suverenih in neodvisnih držav – republik, zato potrebuje tudi nov parlament, izvoljen na novih temeljih in z drugačnimi pooblastili«.

Gorbačov ter sovjetski državni in politični vrh se že te dni soočata z resnico, da bo forsirani prehod na tržišče – v pogojih ko celo bolje stoječa mestna družina komaj še ima kaj jesti, saj v trgovinah ni več kaj kupiti – ustvaril vse pogoje tudi za socialne potrebe najširšega obsega, pa tudi za državni ali »dvorni« prevrat ter (v najslabši varianti) za državljansko vojno. Računati morata tudi z dejstvom, da v tem času morda ena tretjina prebivalstva podpira usmeritev v klasično tržišče, da je ena tretjina zmedena in čaka, zadnja tretjina pa bo proti, saj z opuščanjem komandno-distributerskega socializma marsikaj izgublja. S stališči in razpoloženjem te zadnje tretjine se je Gorbačov že soočil, vendar pa se bo moral tudi spopasti.

Sovraštvo preplavlja svet

Napetost, ki je zajela ves svet samo nalahko prekriva še eno čustvo, značilno za ljudi in narode – sovraštvo. Tisto, kar se dogaja na Bližnjem vzhodu se kaj lahko spremeni v tretjo svetovno vojno, kri ki neustavljivo teče v meddržinskih spopadih v Južni Afriki pa vlija novo in nepričakovano moč sistemu osovraženega in krivičnega apartheida, za katerega so mislili, da preživlja zadnje minute. O sistemu sovraštva med ljudmi in narodi ter o možnostih, da bi spore reševali z dialogom, so pred dnevi razpravljali v Oslu vplivni ljudje iz 20 držav na svetu. Organizator srečanja sta bila norveška Nobelova ustanova in Sklad za človečnost. Govoril je Nobelov nagrajenec za mir Elie Wiesel in takoj razgrnil nekatere posebnosti spora ob Perzijskem zalivu, medtem ko je voditelj študentskega upora na Trgu nebeškega miru v Pekingu Chai Ling opozoril, da se sovraštvo prepogosto skriva za najrazličnejšimi krinkami, celo kot ljubezen do domovine, naroda ali voditelja.

Več govornikov je obsodilo režim Sadama Huseina zaradi agresije in aneksije Kuwaita, vendar pa tudi tiste vlade, ki so ga oskrbovale z orožjem, »čeprav so vedele,« kot je dejala Helena Bonner, »za kakšno osebo gre«.

V Oslu je postalo očitneje, da je »zemljepis sovraštva« več kot obsežen. Norveški zunanji minister Kjell Magne Bondeviks je opisal Perzijski zaliv kot področje, kjer so brutalno kršili mednarodno sprejete norme obnašanja. Opisal je etnične in kulturne razlike, ki so pripeljale do novega prelivanja krvi v raznih delih Afrike, sovraštvo, ki ga je slutiti pod površjem številnih nerešenih manjšinskih problemov v vzhodni Evropi, antisemitizem, ki se znova pojavlja povsod po Evropi, nasilje, ki se na Bližnjem vzhodu še krepi in zaradi katerega trpi vedno več mladih ljudi in otrok, etnične spopade, ki so se zopet razplamteli na Indijski podcelini. Skratka, kot je opozoril Elie Wiesel: Preveč sovraštva preplavlja zemljino oblo ter duši in podira tisto, kar je človeštvo doseglo v minulih štiridesetih letih...

Politkomisar Sime zbira in komentira

Smrt ga je prehitela

V TV-15 sem 10. maja med drugim zapisal: »Ker vsaka oblast korumpira (tako vsaj uči vsa dosedanja zgodovina), je potrebno uvesti varovalne mehanizme, da se to sedaj ne bo dogajalo, oziroma vsaj ne v veliki meri.

Zato predlagam, da slovenska skupščina, ki je bila izvoljena na demokratičnih in svobodnih volitvah, nemudoma sprejme predpis, da so vsi funkcionarji, začenši od predsednika predsedstva Republike Slovenije navzdol, ob nastopu mandata dolžni objaviti svoje imovinsko stanje. Na ta način bo po preteku njihovega mandata volilcem omogočena kontrola njihovega imovinskega stanja, s čimer bo preprečeno neupravičeno bogatenje v času, ko so bili na oblasti!«

Na to moje pisanje pristojni organ slovenske skupščine ni reagiral. Verjetno je ocenil, da moj predlog tega ne zasluži. Ta predlog sem ponovil (TV-15 21. junija) in ga še dopolnil: »Zato sem z veseljem prebral (Rekli so, Delo 5. junija) izjavo gospoda Rada Berganta, predsednika Slovenske obrtno podjetniške stranke: »Slovenska obrtno podjetniška stranka predlaga republiški skupščini, da po hitrem postopku sprejme zakon, ki bi zavezoval vse poslance in nosilce javnih funkcij, da ob nastopu dela evidentirajo svoje premoženje.«

Ker večkrat prihaja do ne ljubih in nezaželenih zamenjav naj zapišem, da Slovenska obrtno podjetniška stranka ni članica Demosa, članica Demosa pa je Slovenska obrtniška stranka (liberali)!

Gospod Rado Bergant je 18. avgusta umrl, ne da bi dočkal kakršenkoli odgovor slovenske skupščine na svoj predlog!

Zaradi takega ravnanja podeljujem vodstvu slovenske skupščine **bodočo nežo!** Upam le, da bo to zaleгло...

Vabilo papežu

Ta čas imata na Hrvaškem nesporno vodilno vlogo dva Franja: dr. Franjo Tuđman, bivši Titov general, predsednik Republike Hrvaške in obenem vodja vladajoče HDZ ter »uzoriti« (tako ga danes na Hrvaškem oslavljajo) dr. Franjo Kuharić, kardinal in zagrebški nadškof. Ker oba delujeta skladno z roko v roki, na Hrvaškem že krožijo govorice, da bodo Zagreb kmalu prekrstili v San Francisco...

Hrvaška televizija (ne televizija Hrvaške!) ne zamudi prav nobene priložnosti, da ne bi poročala o cerkvenih praznikih in procesijah, ki jim po novem protokolom obvezno prisostvujejo ministri in visoki funkcionarji HDZ. Ob tem je

duhovita Tanja Torbarina v zagrebškem tedniku Danas pikro zapisala, da mora Obrad Kosovac za TV najti dnevno vsaj po trideset procesij...

Tudi znamenita sinjska alka je doživela pomembne spremembe. Na častni tribuni je poleg nove hrvaške zastave z belordečo šahovnico bilo tudi cerkveno bandero Gospe Sinjske, ki naj bi Sinju pomagala, ko so ga leta 1715 oblegali Turki. Gospo Sinjsko je v govoru omenil tudi slavnostni govornik dr. Tuđman...

Kardinal dr. Franjo Kuharić pa je v subotiški katedrali proglasil Blaženo Devico Marijo za Kraljico Hrvatov...

Zato prav nič ne preseneča, da na Hrvaškem kar tekmujejo s pozivi papežu, da čimprej obišče Hrvaško. Vendar je vso to deželo presenetil komunistični župan Reke tovariš (ne gospod!) Željko Lužavec, ki je potrdil, da je rdeča Reka povabila papeža na obisk.

Ob tem pa še nujno pojasnilo. Leta 1433 so na Trsat nad Reko sezidali cerkev sv. Marije Loretske in frančiškanski samostan. Knezi Frankopanski so bili lastniki Trsata vse do leta 1671. Trsat je kmalu postal daleč naokoli znana božja pot, na katero so romali tudi Slovenci.

Reka je v hrvaškem saboru sprožila pobudo, da papež obišče Hrvaško. Komunistična vlada Reke je složno s tammošnje cerkveno oblastjo ugotovila, da je cerkev Majke Božje Trsatske, ena najstarejših, če že ne celo najstarejša v Evropi, kar je vsekakor zadosten razlog za povabilo Papežu.

Vendar so na Reki šli še dlje. Predlagali so še, da naj sabor ponovno postane pokrovitelj praznika Vele Gospe Trsatske, kar je bil vse do leta 1715. Tako rdeča Reka iz dneva v dan postaja vse bolj škrlatna, ki je kardinalska barva...

Slovenci kremeniti pa potihoma uživamo v šentflorjanskem zadovoljstvu, češ, pa smo spet prehiteli Hrvate, s katerimi se sicer prav dobro razumemo, saj imamo skupnega nasprotnika Velesrba Miloševića...

Simpatično Dudeke smo bistroumno prehiteli in k svetemu očetu urno poslali kar delegacijo na čelu s spoštovanim Lojzetom Peterletom. Ta je svetemu očetu, v pičlih desetih minutah, kolikor je papež odmeril časa slovenski delegaciji, med številnimi zadevami odrdral tudi naše vabilo za papežev obisk v Sloveniji.

Sveti oče ni obljubil obiska, pač pa je za trdno zagotovil, da bo molil. Trdno sem prebrčan, da papež zdaj še bolj goreče moli, še zlasti po puču v Kninski krajini...

Tam je nevroposihater dr. Jovan Rašković, ki je sam hudo potreben temeljite nevropsihiatrične obdelave, ob očitnih blagoslovih Miloševića in Srbske pravoslavne cerkve, sredi demokratične Hrvaške ustanovil »Svobodno srbsko ozemlje«.

Zategadelj so tuji turisti nemudoma začeli množično zapuščati zlasti srednji Jadran, kar pa so v Belemgradu pripisali prvenstveno njihovi slabi politični vzgoji, pri čemer pa so neuravnoveseni Rašković in njegovi hajduki popolnoma nedolžni...

Spet se je dogodila znamenita balkanska krčma, ko eni na vse pretege pijejo, drugi pa plačujejo, ob tem pa poklicani in odgovorni zvezni vrhovi samo licemersko zavijajo z očmi in nemočno krilijo z rokami.

Ker me spomin še ni zapustil, vem, da so taisti zvezni vrhovi znali biti še kako ostri, zlasti kadar so obdelovali slovenske »separatiste«.

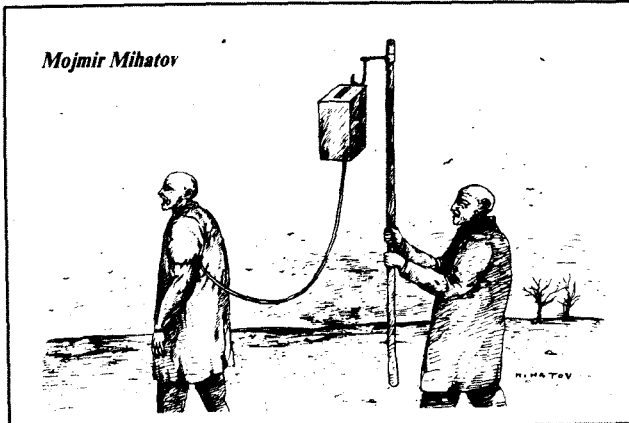
Naj sklenem: sveti oče še ne bo prav kmalu obiskal balkansko krčmo, ki se zaenkrat še imenuje Jugoslavija. Zadenem žebličko na glavico ko zapišem, da se papež počuti veliko bolj varno med črnci v centralni Afriki, saj jih je že nekajkrat počastil s svojim obiskom...

Kje sta zdaj Mikulić in Dizdarević?

Sarajevo, (Tanjug) – Na licitaciji za tri olimpijske objekte na Bjelašnici, Jahorini in Trebeviču niso našli kupca. **To je potrdilo, da olimpijada Sarajevu ni prinesla obljubljenega razcveta zimskih športov.** Veličastni objekti, še posebej v poletnih mesecih, samevajo. Licitacija, ki jo je pripravil Olimpijski center, je vznejevoljila Sarajevčane. Čeprav ni pravi lastnik teh objektov (verjetno so v lasti skupščini mesta), je Olimpijski center že spravil v stečaj en gozdarski dom, restavracijo in en objekt na Bjelašnici, da bi napolnil svojo prazno blagajno. Sarajevčani se sedaj sprašujejo, ali so dali svoj samoprispevek za polnjenje blagajne Olimpijskega centra, ki ima očitno nesposobno vodstvo.

»Olimpijske igre so za nas predvsem spodbuda k hitrejšemu razvoju celinskega in še zlasti zimskega turizma ter turističnega gospodarstva, terciarnih dejavnosti in proizvodnje manjkajočih dobrin, za dosego večjega turističnega prometa ter neto deviznega priliva, za združevanje dela in sredstev v jugoslovanskem gospodarstvu na dohodkovnih odnosih, za bolj intenzivno in vsestransko sodelovanje turističnih organizacij v Jugoslaviji ter njihovo skupno nastopanje na tujem in domačem trgu s komplementarno in kompleksno turistično ponudbo, za hitrejši razvoj dela z lastnimi sredstvi občanov, za večjo stopnjo zaposlenosti prebivalstva,« je med drugim dejal član predsedstva CK ZKJ in predsednik organizacijskega odbora 14. zimskih olimpijskih iger Sarajeva 1984 Branko Mikulić, ko je 28. decembra 1980 govoril političnemu aktivu Sarajeva o družbeno-ekonomskem pomenu te največje športne prireditve v naši državi.

»Gre torej,« je dejal Mikulić, »za razvojni program, ki nikakor ni v nasprotju s politiko stabilizacije, temveč rav-

no nasprotno; je na liniji te politike in predvsem zahtev za dosego večjega neto deviznega priliva.

Zatem je še kar mimogrede opravil z onimi, mednje spada tudi pisec teh vrstic, ki so trdili, da gre za naložbe, ki niso v skladu s politiko stabilizacije, kot da naj – po Mikuliću – stabilizacija vodi v stagnacijo, ne pa v zdravo gospodarsko rast in govoril še o nepotrebnih stroških, nepredvidenih in nepotrebnih naložbah, megalomaniji in podobnem. Po Mikuliću smo kritiki sarajevske olimpijade sejali dvome med poslovnimi partnerji v tujini in tako povzročali tudi neposredno gmotno škodo. Kritiki smo takrat imeli še srečo, da nas niso obtožili kar – kontrarevolucije...

Mikuliću je stal zvesto ob strani Raif Dizdarević, predsednik predsedstva SR Bosne in Hercegovine, ki je v razgovoru za sarajevsko televizijo močno poudaril gospodarski pomen tamkajšnje olimpijade. Na vprašanje, zakaj se lotevamo tako drage športne manifestacije, je Dizdarević odgovoril, da gre predvsem za gospodarsko naložbo, ki jo olimpijada omogoča.

Tako sta takrat govorila (in še zlasti pritiskala) mogočna Branko Mikulić in Raif Dizdarević. Njuno megalomansko zablodo – sarajevske zimske olimpijske igre – pa zdaj plačujejo Sarajevčani, prebivalci Bosne in Hercegovine ter preostala Jugoslavija.

Glavna krivca pa zdaj mirno uživata v lepih vilah ob visokih pokojninah...

Za olimpijske zasluge je Branko Mikulić prejel najvišje odlikovanje Mednarodnega olimpijskega komiteja, švedski kralj pa ga je odlikoval s visokim priznanjem Velikega viteza...

Ob tem sem se spomnil naše stare narodne: »Mica Kovačeva pila, nič plačala, pil bi pa vsak hudič, plačal pa nič...«

Prepozno

Beograd – Za nakup štirih protipožarnih letal canadair bo treba med letoma 1992 in 2003 iz zveznega proračuna odšteti 760 milijonov dinarjev. Letala bi kupili na kredit, pogodbo o nakupu pa bi podpisal zvezni sekretariat za ljudsko obrambo. To je zapisano v načrtu zakona o zagotavljanju sredstev za nakup, uporabo in vzdrževanje letal za gašenje požarov, ki ga je ZIS naslovil na zvezno skupščino. Zvezna vlada v obrazložitvi poudarja, da so požari od 1955 do 1988 leta v povprečju letno uničili 9.000 hektarov gozda, v zadnjih letih pa so se požgane površine podvojile.

Zaradi hitro rastočega števila požarov na jadranski obali, bi po mojem mnenju

rabili vsaj štiri nova protipožarna letala! Ne gre namreč spregledati, da sta od štirih kar dva canadairja stalno na tleh zaradi okvar in pomanjkanja rezervnih delov.

Če bo Markovičeva vlada odlašala z nakupom letal tja do leta 1992 se močno bojim, da le-ta ne bodo imela kaj gasiti...

Po frisih

SIS za zdravstveno varstvo Srbije že več let namenja veliko denarja za usposabljanje zdravnikov v tujini. Letos je to dejavnost prevzel sklad za zdravstveno varstvo, ki je pred kratkim prejel zahtevo,

da se v že odobreni program strokovnega usposabljanja za letos naknadno vključi še devet oseb. Med njimi sta tudi zdravnik, direktor otroške klinike, ki je tik pred upokojitvijo, in hčerka ministra za zdravstvo Srbije, ki je odgovorna za izvedbo zdravstvene reforme.

Medtem ko so ostalim kandidatom odobrili sredstva za 15 do 30 dnevno bivanje v tujini, pa so njej odobrili sredstva kar za trimesečno usposabljanje! Eni nimajo niti za plače (finančni položaj zdravstva je v Srbiji izredno kritičen), drugi pa potujejo v Ameriko na skupne stroške.

Spet je prišel del veljave star pregovor, da »kri ni voda!«. Kljub številnim obljubam in zagotovitvam, danim na številnih mitingih, kjer se je »dogajal narod«, v Miloševićevi Srbiji še kar naprej delijo ugodnosti po frisih...

Boj za Fikreta Abdića

V zahodnem delu Bosanske Krajine, predvsem v Bihaću in Veliki Kladuši, se je začel strankarski boj med Bosansko demokratsko stranko in Socialistično demokratsko zvezo za pridobitev Fikreta Abdića v svoje vrste. Zaenkrat še ni znano, za katero stranko se je Abdić odločil, jasno pa je, da bo ta stranka, kateri bo pristopil, dobila stotisoč novih članov. Vaš Sime

Pometamo pred svojim pragom

Odštevanje za prihodnost

Čeravno so besedila »konfederalnih pogodb«, ki so jih spisali v Sloveniji in na Hrvaškem za suverene ljudi, ki naj bi o usodi Jugoslavije odločali, še velika skrivnost, nam prenekateri ugledniki hitè dokazovati, kako je »edina pot« za slovenski narod (in vse, ki živijo v Sloveniji?) konfederacija s Hrvaško, morebiti z BiH, saj v drugih republikah ni niti ščepca demokracije.

Olje na ogenj mednarodnih sporov, ki ne jenjajo, ampak se še razgorevajo, prilivajo tudi nove razlage polpretekle zgodovine in dokazovanja, kdo vse je »umrl za domovino« (podlistek v Delu), ki jim je mogoče očitati vsaj to, da natanko ne pojasnjujejo, za katero domovino pravzaprav gre...

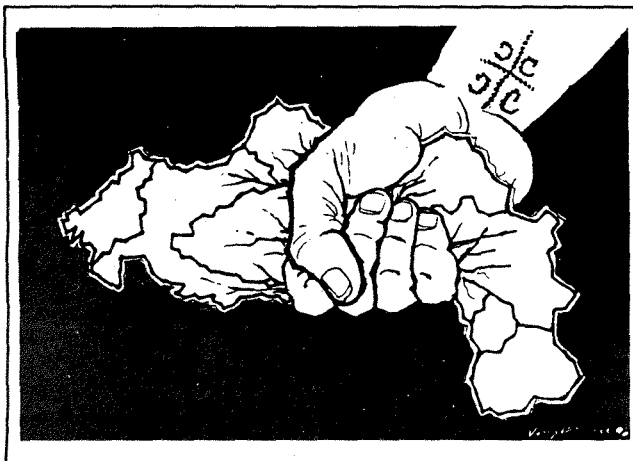
Suverena, demokratična in nadvse pluralistična Slovenija, vsaj tako je razumeti njene legitimne (vladajoče) posameznike, si upravičeno več ne pusti brati kozjih (federalnih) molitvic in namerava s sprejemom dveh amandmajev k slovenski ustavi (96 in 97 sta številki, ki pričata tako o nui, da se stvari končno le spremenijo, kot tudi o tem, da predlagateljem ni povsem jasno, kaj je treba storiti) praktično izstopiti iz jugoslovanske federacije. Prav lepo in prav in nadvse sprejemljivo tudi za nekatere druge (denimo srbsko vodstvo), ki si ne želijo živeti s Slovenijo takšno, kakršna hoče biti.

Objavljeni drobci iz »možnih elementov za konfederalno pogodbo«, ki so zašli v javnost in med ljudi, ki naj bi o usodi Jugoslavije odločali, pričajo tudi o znani resnici, da je demokracija za bogate in ne za revne.

Tudi v nacionalno dovolj enotni Sloveniji so se oglasili Neslovenci, ki delajo in živijo v severni republiki in ki zahtevajo za zdaj osnovno, jutri pa še srednje in visoko šolstvo v neslovenskem jeziku (neslovenskih jezikih bi moral zapisati spricho dejstva, da k nam beži vedno več Albancev s Kosova). Statistika nas pouči, da v Hrvatski, s katero naj bi se po mnenju gospoda Pluta »obvezno« povezali, živi Nehrnatov precej več, dnevni politični dogodki pa o tem, da že rožljajo z orožjem. Toliko bolj hudo bo v Bosni in Hercegovini, kjer je narodnostni sestav (in verski) toliko bolj zapleten in kjer vse kaže ljudje niso najbolj navdušeni za konfederacije (zbori na Kozari se kar vrstijo). Strategiji stare zamisli združiti vse slovenske pokrajine ranjke K und K so te dni nekoliko pozabili na Vojvodino in zlobno bi bilo mogoče zapisati, da Tuđman in Milošević le nekaj kupčkata tudi v škodo Slovencev, kar ne bi bilo prvič in ne bo zadnjič.

Gospoda ministra Janšo so prenekateri umirjenci že opozorili, da je vztrajanje ohraniti slovenske fante na slovenskih tleh prava odločitev, trmasto prizadevanje, da bi mladi fantje služili vojko »na petem armadnem območju« pa sila nepremišljeno, vsaj glede na to, kaj je črnogledno moč pričakovati v teh krajih. Vsaj ekonomistom v slovenski vladi bi moralo biti znano, da so ekonomske namere hrvaške vlade (glede na strukturo hrvaškega gospodarstva) precej različne od slovenskih in je treba v tej luči razumeti »pojasnilo« donedavnega prvega ministra (zdaj podpredsednika federacije v odstrelu) Stipeta Mesića, da si hrvaško »vrhovništvo« predstavlja konfederacijo z vsemi republikami (kako drugače deliti Markovičev devizno-rezervni kolač). Ljudi je kaj lahko prepričati o nevarnosti Miloševićev ali Draškovićev. Težko pa o dobrih in slabih narodih.

Ivan Vidic

Cepivo je prispelo ob pravem času

Konec oktobra 1944 se je skozi Trnovski gozd pomikala skupina štirih partizanov. Na ramenih so nosili nosila, na katerih je ležal mlad partizan. Bil je v nezavesti. Napadla ga je težka bolezen – davica. Z javke v gozdičku nad cesto, neda- leč od Mrzle rupe, so ga, preko Hudega polja, nesli v bolnišnico Pavlo. Na zelo naporni dolgi poti skozi temni gozd so večkrat počivali. Ko so zopet odložili nosila, da za kratek čas počijejo, se je bolniku rahlo povrnila zavest. Že na javki je bil namreč v globoki nezavesti. Zaznal je drevesa okrog sebe. V tišini, ki je vladala v temnem gozdu, je na ušesa vlekli razgovor nosačev, ki so se zaradi konspiracije med seboj le šepetaje pogovarjali.

»Tokrat pa res nima pomena, da se trudimo, saj je po njem. Vso pot je že v nezavesti, pa tudi diha že bolj slabo. Prav lahko bi ga pustili umreti kar na javki, kaj bi ga nosili umret v bolnico!« Po tem razgovoru med nosači partizani je mladi bolnik z grozo doumel, da mu življenje visi na zelo tanki nitki.

Popoldan naslednjega dne, ko je oktobrsko sonce že zelo poševno pošiljalo svoje, za ta letni čas še kar tople žarke na Čepovansko dolino, me je poiskal namestnik vodje sanitetnega odseka 9. korpusa Franc Bidovec-Frenk. Naročil mi je, naj se takoj pripravim za odhod v bolnišnico Franjo. Tja moram po serum proti davici. Zdravilo moram odnesti v bolnico Pavlo, kjer se bori s to težko nalezljivo boleznijo mlad partizan.

Se preden so ga sprejeli na zdravljenje, se je tam za isto boleznijo zdravila tov. »Breda«, mlada administratorka v neki ustanovi v Go-

renji Trebuši. Takrat je Dr. Pavla naročila cepivo v Idriji, ne vem pa, če ga je prejela. Bolnico je rešila z operacijo.

Tov. Frenk je zahteval, naj nalogo opravim točno po navodilih in v čim krajšem času. Takoj naj se podam na cesto, ki vodi iz Čepovana preko Drnjulka pod Kobilico v Gorenjo in Dolenjo Trebušo in kar na cesti naj počakam motorista, ki bo ob 4. uri pripeljal iz Čepovana.

Na cesti sem postal le kratek čas in že sem za ovinkom zaslišal ropot motorja. Na motorju znamke SERTUM 500 cm., ki so ga partizani v Lokovcu zaplenili sovražniku, se je pripeljal Vili Kogoj iz Kobarida. Poznal je nalogo, zato sem hitro prisedel in odpeljala sva preko Drnjulka. Ko je zapeljal v prvi ovinek, se je mrak že spuščal na zemljo. Že na drugem desnem ovinku pa bi skoraj končala najino misijo. Da bi lahko izpeljal ostri ovinek, je zmanjšal hitrost, luč je skoro ugasnila in naenkrat sva se znašla izven ceste. Vili je z vso močjo pritisnil na zavore, jaz pa sem se z nogami uprl v tla in motor se je ustavil. Še dober meter naju je ločilo od globokega prepada. Zgrmela bi vanj, če ne bi prisebno ukrepala. Počasi in še bolj previdno sva nadaljevala pot proti Dolenji Trebuši in dalje proti Cerknem. Že sva zapeljala med prve hiše v Cerknem. Trg je bil pogreznjen v temo. Na cesti ni bilo človeka. V morečo tišino nad dolino so odmevali streli pušk in rafali mitraljezov iz smeri Kladij in Cerkljanskega vrha.

Veel sem Viliju, naj pred gasilskim domom ustavi. Bal sem se, da sovražnik zopet sili na osvobodeno ozemlje, zato sem se želel

prepričati, če je preostali del poti do bolnišnice Franja prost. Dežurni telefonist v gasilskem domu mi je zagotovil, da nevarnosti ni in zaenkrat lahko brez skrbi nadaljujeva pot. Vili me je z motorjem počakal pri Me-

preko mostu v Dolenji Trebuši. Ob ravnem delu ceste od mostu preko reke Idrijce do farne cerkve je bila ob cesti njiva, posejana s koro- zo. Že rumena stebila so v noči, ki jo je medlo osvetljevala lunina svetloba, da-

Cerkno danes

tođu v Logu, jaz pa sem zdirjal v bolnico. Kmalu sem se vrnil s cepivom in sredi noči sva že vozila proti Dolenji Trebuši. Med potjo me je pričel mučiti spanec. Glavo sem naslonil na Vilijev hrbet, ga z rokami objel okrog pasu in sladko zadremal. Tako sem mu oteževal vožnjo, ker sem kot mrtva klada visel na njem in nisem lovil ravnotežja. Tudi njega je pričel mučiti spanec, saj je že nekaj dni noč in dan sedel na motorju in je vmes le kratek čas počival.

Medtem je že zapeljal

jala videz široke ceste. Naenkrat me vrže iz sna šum, ki ga je povzročilo lomaste- nje suhih koruznih stebel. Vili, misleč da je njiva širo- ka bela cesta, je z motorjem zapeljal vanjo in običal sredi koruze. Opravičeval se je češ, kako je tudi on zaspan, da bi se mu kratek počitek še kako prilegel.

Spodbujal sem ga, naj pot nadaljuje, ker je najina mi- sija zelo važna in nujna, saj gre za življenje človeka. Na- daljevala sva pot, vendar samo do križišča, kjer se

odcepi cesta za Gorenjo Trebušo. Vili ni več obvladal težkega vozila. Tudi on je začel omagovati. Utruje- nost in zaspanost sta mu iz- pili duševne in telesne mo- či. Ob Krmenčevi hiši, ne- daleč od Rejde, sva se za- vlekla v seno na kozolcu ob- hiši in v hipu trdno zaspala. Ob prvem svitu, spala sva le dobri dve uri, sva se odpra- vila dalje. Svež jutranji zrak naju je osvežil. Do Mrzle rupe, kjer je bila javka za bolnišnico Pavlo, je bilo še okrog 15 km poti.

Vseh nadlog pa še ni bilo konec. Ko sva zapeljala preko mostička nad Trebuš- čico od Ostrožnikovke žage navzgor v klanec, se je mo- tor nenadoma ustavil. Zmanjkalo je goriva. »Kaj pa sedaj«, sem zaskrbljujo- če povprašal Vilija. »Ali naj preostali del poti do Mrzle rupe opravim peš?« Ali bom prispel pravočasno, da bo najin trud kaj koristil? Pa če bo bolnik zaradi naji- ne zamude umrl?« Ne, ne, to bi bila prevelika odgo- vornost.

»Počakaj tukaj ob motor- ju,« mi je zaukazal Vili in izginil za ovinkom. Pri Že- rovcu (ob domačiji so po- vojni sezidali združni dom) je našel posodo z nafto in jo vlij v rezervoar motorja. »Najprej bomo vozili pa na nafto, ko bencina nisem mogel najti!«, me je želel potolažiti potem, ko je opa- zil moj nejeverni in spraš- joč pogled.

»Saj ne bova nikamor pri- šla, zamen se trudiš«, sem silil vanj.

»Molči«, me je zavrnil, »še vedno mi je uspelo«. Z vsemi močmi sva se uprla v težki motor in ga porinila na vrh klanca. Tam je Vili iz usnjene torbe ob pasu izvle- kel dvolitrsko steklenico, polno bencina. Odvil je vplinjač na motorju in ga

napolnil z bencinom. Use- del se je na motor, jaz pa sem se uprl vanj z vsemi močmi in ga porinil po klan- cu navzdol. Ko se mu je zdelo primerno, je vključil motor. Malo je pokajljaj, iz izpušne cevi se je pokadil črni dim in zopet utihnil. Postopek sva ponovila še trikrat, vendar vedno brez uspeha. Na robu moči sva sklenila, da poskusiva še enkrat. Tudi bencina za ta- kozvani »ČIKET« v upli- njač, kot temu pravijo pra- vijo šoferji, je imel samo še za en poskus. Trepetala sva. Ali nama bo tokrat uspelo ali ne. Z zadnjimi močmi sem se še enkrat uprl v težak motor. Tokrat se je iz izpušne cevi močne- je pokadilo. Motor, že pre- cej gorak od prejšnjih poiz- kusov, je kmalu bolj vzpo- budno zaropotal, zadobival ritem in normalno stekel. Presrečna, da je nama na- posled uspelo pognati mo- tor, ki naju bo lahko z dra- gocenim tvorom še pravo- časno pripeljal do cilja, sva v hipu prevozila še preostali del poti do Mrzle rupe.

Tam sem dragoceno cepi- vo izročil tovarišem na javki bolnišnice Pavla. Ti so ga takoj odnesli v bolnišnico. Midva pa sva se počasi, za- dovoljna po uspešno oprav- ljeni nalogi, vračala v Čepo- van. Motor je živahno brnel in med potjo sem imel čas, da sem razmišljal, kako ne- ki bencinski motor lahko poganja plinsko olje. Ko sva se na cesti nad Podčepo- vanom ustavila, da se razi- deva, sem ga le povprašal za skrivnost.

»Ja, ti povem«, pravi »se pa moraš znati, če ne, ne prideš nikamor. Veš, do- vodno cevko od rezervoarja do uplinjača sem podaljšal, jo ovil okoli izpušne cevi, da se je gorivo med preta- kanjem lahko ogrelo in po- stalo bolj tekoče? Tako, vi- diš, lahko vozim z enim ali pa z drugim gorivom.«

Danilo Šuligoj

Dr. Ivan Logar

Zapiski terenskega zdravnika

Čisto druga slika je Zelenem logu. Hiša je v razpadajočem stanju, enonadstropna, pra- vi brlog. Ogromno strank. Pri večnih vratih iz trhljih desk zbito stranišče, ki strahotno smrdi. Po vegastih, polomljenih stopnicah se pretolčem v prvo nadstropje. Vrata pri vra- tih, vsa zakrpana s papirjem. Slučajno pri- mem za pravo kljuko. Kuhinja, spoznam jo po tem, da je v kotu železen štedilnik, je majhna, zanemarjena luknja. V kotu zbita postelja s cunjami, ležišče bolnega otroka, 5- letne hčerke čevljarskega pomočnika v za- drugi. Pri pregledu je otrok kričal na vse pretege. Običajna diagnoza: gripe, st. febrilis. Otroek je bil z bosimi nožicami zunaj v blatu, lahno oblečen. Zatohel in vlažen brlog. Revščina. V zabojčku je v prostoru še dojenček, suh, slaboten, ki je ravnokar pri- šel iz otroške bolnice. To je slavna Sibirija, tako opevana in socialistična. Dvigili bomo naše ljudstvo do neslutnih višin! Svetlika se...

8. 4. 1951. Nedelja zvečer.

Lepa pomladna noč, topla in prijetna.

Prvi obisk napravimo v velikih hišah Gra- dišča. Mati je klicala v skrbeh za svojo 6 let- no hčerko. Imela je vročino in bila je ote- kla v lice. Konstatiral sem Peritostitis phleg-

monosa. Mati, prijetna ženica je v službi v industriji kot zaničevana pisarniška moč, o kateri se danes toliko piše in govori. Sta- novanje je izredno prijetno in domače. Naj- bolj mi je padla v oči v kuhinji mala slika iz bidermajerja, ki predstavlja bolnega očeta, ko se poslavlja od otrok, ki v svoji nedolžno- sti ne občutijo tragike nesrečnega trenutka. Simbolično. Žena se prebija skozi življenje s tremi otroki, 6, 8, 10 let. Ko je bila naj- manjša stara dva meseca, so odpeljali očeta in odtlej je izginil z zemeljskega površja. Nekje v Kočevju. Tragika današnjih časov.

Naslednji obisk pri 12-mesečnem otroku na Krakovskem nasipu. Velika, zveržena stara hiša, ogromno majhnih sobic in zaviti- stopnic. Stanovanje je bilo nekdanji hlev, je pa preurejeno še precej snažno. Otroček je imel bronhialni katar z vročino.

Naslednji je 73-letni učitelj v pokoju. Črn, mračen, suh primorec, ki ga poznam od svojih mladih let. Vedno enak, nespreme- njen. Kaj mu je bilo, ne vem, ker so medtem klicali že drugega zdravnika.

Na razpolago imam lep, rjav avto ministr- skih oblik, ki je bil menda zaplenjen tovar- narju. Kličejo me iz »Prehodnega doma« v stari cukrarni. V prvem nadstropju je

7

ogromna soba, kjer spi 30 žensk različnih starosti in poklicev. Postelje zmetane skupaj z vseh vetrov od lesenih do železnih. Ženski Babilon. Vsem stanovalkam pa je skupna poteza, da ljubosumno pazijo na svojo bor- no lastnino, ki jo imajo večinoma ob svojem vzglavju. Nekje v sredi te velikanske sobane leži 38-letna snažilka iz Čemšenika. Ugoto- vil sem gastroenteritis ac. in ordiniral Sulfo- guanidin. V domu ima zavetje 300 ljudi. Zanimivi so temni hodniki, kjer je vse polno parčkov, ki med raziskovanjem stare stavbe iščejo najatembnejše kotičke. Pač znak stano- vanske mizerije. 52-letna žena skladiščnika na Ciglerjevi ul. toži za bolečinami v želodcu zlasti po jedi. Imam občutek, da ima žena rano na želodcu. Kakšna zdravila sem ji predpisal, se ne spominjam, vem pa, da sem ji priporočil rentgenski pregled. Stanovanje je majhno in neudobno in v kuhinji ležita poleg nje še dve punčki, ena 4, druga 5 let. Starejša je od njene hčerke, ki služi nekje v Mariboru, njena hčerkica pa je eno leto mlajša. Kar zadovoljno kukata teta in neča- kinja iz iste postelje in me ostro opazujeta.

Se za Bežigrad v Apihovo ulico, k blokom hišic, ki jih je v stari Jugoslaviji zidal magi- strat. 5-letni sinček natakarka ima ošpice. Fantičku streže prijateljica od mame, ki so jo pred dvema dnevi pokopali. Umrla je za rakom na prsih.

Bilo je še nekaj obiskov, ki so bili nezani- mivi. Kakor običajno smo tudi to noč iskali bolnika v Lavričevi. Ker se jim ni ljubilo čakati, so pospali. Verjetno je bil bolnik otrok, ki je že zaspal ali pa je nehala vro- čina.

Po polnoči sem bil še na Starem trgu, kjer sem ugotovil pri 28-letni ženi ab. incomple-

tus – močna krvavitev. Poslal sem bolnico v žensko bolnico.

17. februarja 1951. Sobota – dežurna noč.

Dež na dež. V Ljubljani se širi epidemija gripe. Ta večer se je nekoliko zjasnilo in proti jutru je bilo prav hladno.

Šoferja dolgo ni bilo. Popravljaj je edini avto, ki je bil na razpolago dežurnemu zdravniku. Cel dan je vozil zdravnike po obiskih, zvečer je odpovedal stari Opel. Ta- ko sem obiskal peš najbližnjega bolnika. 56- letni uradnik v banki je ves iz sebe. Že dva dni ima vročino, trga ga po udih. Po pregle- du ga potolažim, da ima gripo in da ni ne- varnostni za njegovo dragoceno življenje. V pritličju Beethovne ul. ima krasno sta- novanje. Zlasti prva soba je polna težkega in masivnega pohištva. Vseposod kiži in sli- ke. Poleg bižuterije je dosti ročnih del iz Azije. Mož je bil med prvo svetovno vojno ujet v Rusiji in je bil dolgo časa v Singa- puru.

Medtem je bil avto popravljen in hitro v Trnovsko ulico. 15-letna dijakinja ima hu- do trganje po ušesih. Pred dvema leti, če sem prav razumel, je bila v mladinski brigadi in od tedaj jo vedno trga, kadar se prehladi. Mati je vdova in ima majhno pokojnino. Soba je izredno velika in jo je težko pregre- ti. Prebarvana je rdeče, kot bi prišel v kako svetišče. Pred leti so v njej poučevali deklice ritmično telovadbo. V tj sobi se je naselila mati obolele s svojimi otroki in si pomaga s šivanjem. Mož ji je padel v vojni. Všeč mi je bila lučka na nočni omarici. Samo nekoli- ko jo obrneš, pa zasije steklo v drugi barvi. Deklici sem predpisal Otalgan za v uho in Phenalgin tablete.

Te vražje cigarete

Od kar sta Lane in Dracke leta 1586 prenesla tobak v Evropo, se je ta kultivirani del sveta, ki je še vedno sežigal čarovnice, krivoverce in prepametne ljudi, razdelil v dva tabora: eden je kadil, drugi je shajal brez dima. Kajenje je danes izredno razširjeno po vsem svetu in pomaga krajšati zemljanom življenje. Morda je to tudi prav, saj bi sicer bilo ljudi preveč. Tako pa umirajo tudi za »tobačnimi vzroki«: najde jih pljučni rak, srčni infarkt, možganska kap, režejo jim eno nogo ali obe. Kadilci pa vztrajajo na tem, da je kajenje koristno, da pomirja živce, preprečuje agresivna dejanja in prekomerno težo. Vemo tudi, da tobak močno zmanjšuje tek. Menda so zaradi tega tudi v partizanih tako radi kadili. Ampak, kaj vse so kadili! Človek ne bi verjel, kaj vse se lahko uporabi za kajo. Partizan je kadil lubje različnih dreves pa smrekove storže, lešnikove lupine in še kaj. To je trl, drobil in zavil v časopisni papir, seveda, če ga je dobil. Vse je prišlo prav za tisto, kar smo pred vojno šteli za »božjo travco« – tobak. V partizanih so bili najsrečnejši tisti, ki niso nikoli kadili in niso vedeli, kako dobro de, če imaš cigareto v ustih in globoko vsrkavaš njen dim. Tudi jaz sem bil med tistimi srečnejši, ki niso poznali tega užitka. Res mi je bilo zato bivanje v partizanih mnogo lažje. Neverjetno: borci so lahko zamenjali zadnji kosček kruha, svojo zadnjo srajco ali pulover, dali celo čevlje za to, da so dobili nekaj tobaka.

Da ta trditev ni iz trte izvita, priča ta zgodba iz tistih dni.

Že nekaj časa se je med nami šušljalo, da bomo šli v neko akcijo in sicer nekje

v severnem delu Štajerske. Nihče ni vedel, kakšna naj bi bila in še posebej, kakšen naj bi bil njen namen. Kam bi sicer s konspiracijo. Šele, ko so me poklicali v štab zaradi dogovora o akciji sem zvedel, da je akcija namenjena tobaku. V tistem mestecu pod Pohorjem – to je izvohala naša obveščevalna služba – je bila nakopičena glavna zaloga tobaka za Spodnjo Štajersko in je bila že nekaj tednov do vrha polna. Obveščevalna služba je tudi dobila podatke, koliko je vermanov, koliko orožnikov, vojaštva pa da ni. Tako je prišlo do odločitve, da bo naša trinajsta brigada napadla mesto in da bo to akcija za cigarete. Saniteta pa je dobila resnejšo nalogo: v mestecu je bila tudi lekarna. Tam bi bilo treba pobrati vse, kar je potrebno za našo sanitetno službo. Ekonomski so seveda dobili nalogo, da nas preskrbijo z živežem in z drugimi potrebnimi stvarmi.

Bilo je približno ob pol desetih zvečer, ko smo se z našo obveščevalno previdno približali mestecu. Bila je trda tema. Kot nalašč ni bilo lune. Pridno sem se spotikal in sproti preklinjal korenine, šture in kamenje, ki so mi bili neprestano na

poti. Že tako sem slabo videl v mraku, ponoči pa prav ničesar. Čutil sem se, kako so naši obveščevalci včasih v takem varno našli pravo pot. No, ker nisem bil obveščevalec, ampak zdravnik, sem lepo sledil. Hodili smo drug za drugim: naš bolničar Ivan, za njim jaz, za menoj kurir Martin. Prišli smo na rob gozda. Pred nami je šumljav potok, čezenj je držal most, na mostu pa – glej ga zlodja, je stal civilist s puško. Naš obveščevalec Savo je nekoč najbrž bral indijanske zgodbe in mu je prišla na misel znana prevara: zagnal je čez stražo kamen na drugo stran potoka. Res! je napravilo, stražar je snel puško in se zagledal tja, kjer je nekaj čudno počilo. Mi pa lepo tap, tap navzdol za njegov hrbet. Savo mu pritisne med pleča brzostrelko in mu pravi, kakor je navada: »Samo migni, pa si opel za zmerom.« Ubogi revež! Ko se je obrnil, je bil tako blede, da smo lahko dobro razpoznali njegove poteze, čeprav je bila še trda tema. Postavili so ga bili na stražo, da čuva, kaj jaz vem, najbrž prehod čez potok, ki bi ga mi prav lahko prebrodili. No, civilista je vzel eden naših v varstvo, mi pa naprej

Nande Vidmar: Čez Progo, linorez

Naslednji obisk je bil kar v bližini, v Koleski ul. Pri neki vdovi imajo ozko vežo, ki vodi na vrt. In v to vežo se je naselila 81-letna usmiljenka. 30 let je bila kuharica pri otrokih, zadnja leta v Zavetišču na Viču. Ob razpustu so jih razgnali in dobila je pribežališče v tej veži. Do lanskega leta ni odila nobene pokojnine, češ saj bo tako vse znosila farjem ali v cerkev. Sedaj pa že dva meseca dobiva po 2000 din pokojnine. Posteljo ima visoko, da komaj spleza nanjo, ker ima pod blazinami staro obleko. Ob steni debel rožni venec in 2 dežnika ter nekaj svetih podob. Iz zabojčkov si je napravila majhno mizico, kjer stoji krasno srebrno razpelo in stekleničke zdravil. Žena ima močno naduho, kašlja, zbada jo pri srcu. Asthma bronch. St. febrilis. Je pa žena izredno trdoživa in noče slišati, da bi šla v bolnico. Občutek imam, da bo ozdravela.

Po temnih razdrapanih cestah v Mencingerjevo ulico tik Gradašnice. Pošastno sevalo obločnice na nasprotni strani vode, ki so razporejene v kvadratu in mečejo luč na pročelja malih hišic tostran Gradašnice. Za visokimi deskami je taborišče prisilnih delavcev, ki gradijo neke objekte.

33 letni samec brez poklica leži v postelji, zabuhel in obraz vsled vročine in močno krvavi iz nosa. Cele kepe strnjene krvi mu vise ob nosnicah. Bronhialni katar ga draži na kašelj in stalno krvavi iz nosa. Med okupacijo je bil v jetništvu. Sedaj je živčno oslabilen dobiva na Studencu insulinski šok. Zanj skrbita priletna starša in borno pokojnino delita z edincem. Napotil sem ga v bolnico.

Neprijetna je ponoči Tesarska ulica. Kopa zbitih barak z najslabšimi stanovanji in revščino. Vse temno, mrzlo. Nekje brli luč in tja

usmerim svoj korak. Ravno prav. 58 letna zasebnica me ne potrebuje več. Popoldne jo je podrli kolesar in zvila si je nogo. Medtem je že odšla v bolnico, kjer so ji dali povoj in jo takoj odpustili. Zopet en obisk nepotreben.

Neprijetni so obiski tudi na grajsko planoto. Strma pot se vije na vrh in avtomobilске luči pošastno osvetlujejo drevje. Vse mesto proti Zalogu je v eni sami luči in mirno dremlje v jasni noči. Z avtom pripeljeva prav v osrčje stoletnega grajskega zidovja. Vse tiho. Debelo zidovje molči in skriva v sebi grozoto nekdanjih jetnikov mučnikov. Jetniki so pomrli, ali so jih odpeljali in med debele zidove naselili brezdomce, družine z otroki in neboljane starce. In kako naj najdem bolnika? Blizu okroglega grajske kapele trkam na okno in nekdo se oglasi. Našel sem pravi naslov. Z leščerbo se znajdem na vijugastem hodniku pri težkih vratih. Stanovanje obstoji iz nizke, obokane sobe, ki je s pobeljenimi deskami oddvojena od vlažne kuhinje. Streh na prizidku nihče ne popravlja in dež moči kuhinjske zidove. Žena leži v mrzli sobi z vročino. Klasična gripa. Iz prejšnjega zakona ima dve hčerki. Starejša je delavka v neki tovarni. Očim ima težko naduho in je oproščen službe. Je izučen krojač in kroji in krpa obleke. Kaže, da ljubi majhne podobice, papirnate rože, razne pomade in cenene kipce. Vso to šaro ima lepo razporejeno na edini mizi kot na razstavi. Vendar pa vladata v stanovanju snaga in red.

Pri odhodu strmim v to gmoto zidovja, ki tako budno bedi nad Ljubljano. Različne višine majhnih in večjih poslopij v peterokraki obliki jasno kažejo, da so jih zidali

proti mestecu. Rečeno nam je bilo, naj počakamo toliko časa, dokler ne padejo prvi streli, nato pa moramo čimprej do lekarne, dobiti lekarnarja in odnesti vse, kar bi bilo za nas koristno.

Zdelo se mi je, da čakamo že celo večnost, ko je zdajci zagrmelo, sledilo je kratko streljanje, potem pa se je razvil pravi peklenški ples: pokale so puške, regljale strojnice, grmele granate. Streljali so z vseh strani, vendar daleč od nas. V nebo je švignilo nekaj barvnih raket, tako da je bilo za nekaj časa svetlo kot pri belem dnevu. Hitro smo se po tistih nekaj ulicah bližali centru mesteca. Savo je dobro vedel, kje je lekarna. Ampak, glej ga zlomka! Vhod v lekarno je bil trdno zaprt z železno navojnico-roleto. Klicali smo, zvonili, nihče se ni oglasil, vrata pa so bila trdno zaklenjena. Savo se je hitro odločil: »Strela nebeška, malo plastike nastavimo, pa bo stvar v redu.« Rečeno storjeno. Pritrdili smo plastiko (močno zavezniško razstrelivo, na videz kakor guma) pod roleto, prižgali zažigalno vrvico, stekli za hišo, že v naslednjem trenutku pa je zagrmelo, rešetka je odletela, kakor bi jo odpihlil veter. Koj zatem se je pojavil ves preplašen lekarnar in nas prosil, naj mu za božjo voljo ne uničimo lekarne. Veleli smo mu, naj hitro zbere stvari, ki so za nas potrebne. Svetili smo si z baterijami. V naglici smo pobrali vse, kar smo pač takega videli. Bili sta tudi dve veliki vreči z nekim belkastim materialom. Vse smo naložili na voz, ki je stal nalašč pred vrati za naš »nakup«. Ko smo bili že pri kraju, nam je lekarnar sam prinesel še jodovo raztopino, alkohol in nekaj razkužil. Takrat se od nekje ves nasmejan pojavi naš Martin: »Dohtar, veš, kaj sem našel?« Na majhnem vozičku, kje ga je ta vrag staknil, ne vem, je pri-

peljal tri velike vreče kakava. To je bil nemški enotni kakao, že slajen, zato si ga lahko hitro pripravil. Naložili smo seveda še ta kakao na voz in že smo drdrali iz mesta. Še nismo bili daleč, ko sta se zasvetili na nebu dve rdeči raketi, znamenje za umik.

Kaj se je dogajalo okrog cigaret, kdo bi to vedel! Šele, ko smo prišli iz mesta, smo zagledali vozove z volovskimi vpregami, nato-vorjene do vrha z velikimi zavoji. Hitro je šlo nato navkreber na naše varno zeleno Pohorje. V višini zadnjih selišč, nekako osemsto metrov visoko, smo se ustavili. Vse je bilo izvršeno pravočasno, v redu, brez izgub. Kasneje so nam pripovedovali, da so naši bataljoni blokirali vermane in orožnike v vojašnici, tako da ti sploh niso mogli niti nosu pokazati. Ni se bilo bati, da bi nas kdo motil. Akcija je potekala bliskovito, nobeden ni bil ranjen, nobeden ni padel. Ko smo se ustavili nad zadnjimi selišči, so najprej razdelili cigarete po bataljonih. Nekaj vreč s cigaretami so namenili bolnicam, druge pa bataljonom in četam. Saniteto je zanimalo predvsem, kaj smo vse koristnega uplenili. Vsega je bilo dovolj: povojev, vate, zdravil, injekcij, posebno pa sta nas zanimali tisti dve veliki vreči, za kateri smo mislili, da je v njih obvezilni material. Glej ga, spaka, ko smo jo odprli smo ugotovili, da so v njih mesečni vložki. Na ta račun je padlo precej pikrih, pa tudi šal. Večji del tega »posebne-plena« smo poslali v bolnice. Še večje veselje pa smo imeli z Martinovo najdbo. Kakao smo odprli kar tam in ga jedli z žlico. Bil je izredno fin prah in je med smehom uhajal tudi skozi nos.

Delitev plena še ni bila končana, ko nam javi obveščevalna: žandarji in vermani prihajajo naravnost nad nas. Naš komandant

Milenko ugotovi, da so se ustavili pred jaso, kakih tristo metrov od nas. Ko se je sovražnik približal na strelno daljavo, jih je naša zaščita seveda takoj zasula s strojničnim ognjem. Milenko je gledal skozi daljnogled pa komentiral: »Poglej jih. Ti bi se šli pozicijsko vojno – vkopavajo se. Jim bom že pokazal pozicijo!« In že je dal prvemu bataljon ukaz za napad. Nekaj minut zatem je bil zrak čist. Bilo je zabavno opazovati tisti žandarjski tek čez drn in strn. Sovražnik je pustil večino orožja, vse lopate in nahrbtnike na mestu, kjer se je hotel vkopati, samo da se reši golo življenje. Ker s sovražnik ni ustavil, ga tu naši niso dalje zasledovali. Sledila je »priprava za premik«. Ves potek organiziranja premika partizanov bil izredno dobro urejen natanko je bilo določeno, kaj gre v predhodnico, kaj v izvidnico, vrstni red bataljonov, kje bo štab, kje osseki, med katere je spadala tudi naša saniteta, kate bataljon bo na »začetju« kaj bo končna zaščita. Ko se je to uredilo, je šele sledilo povelje za premik. Saniteta in sanitetni bolničarski vod sta bila nekako v sredini, zdi se mi, za prvim bataljonom.

Kako lep je bil pogled, ko smo prišli v redkejši gozd ali na kraj, odkoder smo lahko od daleč gledali tisti pohod naše trinajste brigade! Ljudi sicer nisem videl, le rahla meglica se je predla nad brigado. No, ni bila jutranja meglica, ni bil tisti čadasti pajčolan, ki ga mimogrede raztopi jutranje sonce – bil je omamni tobakov dim, ki se je sukljal nad glavami srečne brigade. Narod je kadil, narod je kadil z užitkom.

V nahrbtniku vsakega borca je bilo tobačne zaloge vsaj za dva meseca. Samo kadilci lahko razumejo, kakšen občutek razkošja je bil to.

Dr. Herbert Zaveršnik

švignila limuzina preko tromostovja. Ulice so se že pomirile od dnevnega vrveža, Spitalska – Stritarjeva ulica je bila prazna.

Okoli stolnice so si vse hiše podobne, nekam visoke in mrke. Pri vseh je vhod skozi polkrožen obok v temno globino. Brez luči se izgubiš v labirintu hodnikov in lesenih stopnic. Pri vratih je že stal mlajši moški s svečo in me vodil mimo temnih balkonov v 3. nadstropje. Prostorno, temno stanovanje, po starosti in stoletjih dišeča spalnica, velika zakonska postelja, mehka progora, nekaj svetih podob na steni. Servirka v slaščičarni je rodila pred 14 dnevi. Duh po ženskem mleku, mehkih kameleah se meša s svojstvenim vonjem otroka. Visoka vročina mlade žene je zbegala vso družino. Preveč ima mleka in morala je iztiskavati mleko iz trdo napetih dojk. Dojenček je preslab, da bi posegal vse to mlečno bogastvo. In naenkrat je nastopila majhna bulica okoli desne bradavice in visoka vročina vsled zastoja mleka. Ženko sem pomiril, dal praške proti vročini in priporočil, da pokliče naslednji dan rajonsko babico.

Po ozki cesti mimo magistrata na Mestni trg. In zopet se plaziš po vijugastih, ozkih stopnicah v višja nadstropja. V majhni sobici z revnim pohištvom sedi na postelji 75 letni možakar in toži za bolečinami v levi nogi. Interesantna plešasta glava nalikuje na Musolinija. Prodirno svetlikajoče oči me opazujejo in motrijo šegavo, že malo sarkastično. Je že nekaj let v pokoji in zdravnikov se izogiblje. Toda njegov sin je verjetno kje čul o trombozi in ta stašna beseda mu ne da miru.

Nadaljevanje prihodnjic

v različnih stoleatih. Italijani so med okupacijo prizidali zunanji visoki zid v obliki polkrožnih obokov in polepšali nekoliko zunanje lice pri vходу na dvorišče. Z njimi so odšli tudi zadnji jetniki in svobodni ljudje so se naselili v tem razkošnem gradu. Takoj 1945. leta so podrli podolgovato vmesno poslopje, v katerem so bile ječe. Teklo je vzporedno z italijanskim prizidkom. Po načrtu bi moral grad postati muzej, toda od vsega je ostal le razpadajoč lesen oder.

Megla se dviguje z Gruberjevega kanala, ko zavijem proti mestu. V Sp. Šiško, na Celovško cesti. 7 letna hčerka nekdanjega malega trgovca ima visoko vročino, kašlja. Gripa. To hišo nasproti stare šišenske cerkvice sv. Jerneja poznam že od otroških let. Mala trgovinica je redila vso družino in stari gospodar je bil pravi, ponosni Šiškar prejšnjega stoletja. Na zunaj tako majhna in zanemarjena hišica. Kako prijetno domača je notranjost! Majhna kmečka sobica z lesnim pohištvom in starodavnim križem v kotu. Udobna kuhinja z vsem potrebnim učinkuje tako osvežujoče, da bi se vsedel in pokramljaj o nekdanjih časih. Toda ura je pozna in obiskov je še precej.

27. 6. 1951. Sreda.

Bil je precej hladen poletni večer, nestanovitno deževno vreme. Izredno veliko obiskov in to noč nisem imel miru.

Treba je bilo pohiteti, ker se je vsem bolnikom zelo mudilo. Ljubljancem je poznal že pred dobrimi 130 leti naš Lipič in že takrat je pisal, da hočejo takojšnjega obiska. S prepoznam obiskom se jim najbolj zameriš.

Klicali so me pred škofijo. Motno je odsevala Ljubljana v dolgih pobliskih, ko je

Hrvaška

Kninska vstaja kot močna spotika

Ko so se v noči od nedelje na ponedeljek s tremi avtobusi vračali splitski romarji iz Ljubljane, so jih v vasi Kosovo pri Kninu zaustavili oboroženi srbski mladeniči in jih temeljito pregledali. Romarjem ni pozneje pomagala niti kninska policija, pot so morali nadaljevati po drugi cesti. In neposredni vzrok? Oborožene srbske straže v Kninski krajinii so posredovale iz »strahu«, češ da se z avtobusi peljejo policaji—specialci, ki so sestavljali varnostno službo na minulem evropskem prvenstvu v atletiki v Splitu. Ne samo to, temveč domala vse, kar se od 25. julija dogaja na območju enajstih občin Hrvaške, z večinskimi srbskim prebivalstvom, ki pa mimogrede sestavljajo komaj petino vseh Srbov na Hrvaškem, ni mogoče razumno razložiti. Toda, skušal bom odgovoriti na vprašanje, ali se je zares prav vse, kar se dogaja v Kninu in njegovi okolici, moralo zgoditi? Zdi se mi, da je za to vsaj delno kriva tudi nova hrvaška oblast, ki že tri mesece deluje in se je takoj po ustoličenju znašla pred velikimi skušnjavami.

Vodja HDZ dr. Franjo Tuđman je takoj po spomladanskih volitvah izjavil, da oblasti ne namerava deliti s komunisti, ker so njegovo HDZ poimenovali s »stranko nevarnih namer«. Vendar se je zgodilo prav to in zlasti zadnje kadrovske spremembe, ko so med petimi novimi funkcionarji nastopili komunisti, tudi po svoje kažejo na zasak v levo. Emotivni podpredsednik republike Hrvaške Antun Vrdoljak, ki je pred srbskim referendumom ali anketo o avtonomiji Srbov na Hrvaškem obljubljaj aretacije organizatorjem, je prve

dni delovanja hrvaške oblasti napovedal čistko v hrvaških medijih, vendar so zamenjali le nekaj urednikov na televiziji in radiu in sem in tja tudi v časopisu, nikogar pa niso postavili na cesto. Hrvaški Srbi, ki jih je po zadnjem popisu prebivalcev 530.000 ali 12 odstotkov vseh prebivalcev Hrvaške, pa so se vznemirili po napovedani zamenjavi srbskih kadrov s hrvaškimi v organih oblasti, policiji, sodstvu in drugod. »Začela se je politika visokega tveganja,« je že tedaj govoril vodja hrvaških reformatorjev Ivica Račan, njene posledice pa so začele dajati nezaželjene sadove prav 25. julija, ko se je v Zagrebu sestal hrvaški sabor in sprejel dopolnila k hrvaški ustavi, s katerimi so dosedanje socialistične simole zamenjali s hrvaškimi: zgodovinski grb (šahovnica), hrvaška zastava s starim grbom, ime republike Hrvaške, uvedba predsedniškega sistema itd. Za hrvaške Srbe, ki svojo državnost vežejo na Jugoslavijo in komunistično ideologijo, je bil to pravi šok. Zato so se prav na dan zasedanja hrvaškega sabora sestali na mestu hrvaške vstaje, v liški vasi Srb in uprizorili svoj, srbski sabor. Na tem zborovanju, ki so se ga udeležili tudi Šešljevi četniki, so ustanovili nekakšno srbsko vladno na Hrvaškem in se odločili za razpis referendum o srbski avtonomiji na Hrvaškem, ki tako ali drugače nima ne ustavne na zakonske podlage.

V Kninu, ki je bil v davni preteklosti zibelka hrvaške državnosti, kjer so kronali hrvaške vladarje, med zadnjo vojno pa zibelka četništva na Hrvaškem, so pred tem skušali ustanoviti nekakšno

skupnost srbskih občin, ki jo je hrvaško ustavno sodišče razveljavilo. In že pred tremi leti so prav v Kninu priredili velikosrbski miting z zahtevo za odpravo republiških mej, da bi Jugoslavija dokončno postala država po velikosrbski meri.

Zato tudi ni presenetljivo, da je bilo in je nezadovoljstvo hrvaških Srbov vzpodbujano iz beograjskega središča, da je srbska vstaja na hrvaškem skušala izkoristiti za rušenje nove hrvaške oblasti, za ko-

sovizacijo Hrvaške po Miloševićem receptu. To so novi hrvaški oblastniki dobro vedeli, vendar so očitno podcenjevali domače, hrvaške razloge za srbske nemire. Namesto, da bi se pogovarjali o vseh odprtih zadevah s prizadetimi Srbi, so napovedovali, da referendum o srbski avtonomiji ne bo, ker bodo zoper njega uporabili »vsa ustavna in zakonska sredstva«. In ko so 17. avgusta te grožnje skušali uveljaviti, so Srbi v Kninski krajinii prijeli za orožje in podobno kot nekdanji hajduki postavili barikade na vseh cestah, ki peljejo po Liki in v Kninski krajinii. Vznemirjeni so bili (in so še) tako Srbi kot Hrvati, kajti oblast se je znašla v slepi ulici, v kateri bi kakršno koli policijsko posredovanje bržkone izzvalo državljansko

vojno. V takih okoliščinah se je v petek, 24. avgusta, na izrednem zasedanju sestal hrvaški sabor in sprejel resolucijo o varstvu ustavne in demokratske ureditve ter o nacionalnih pravicah na Hrvaškem. Oboroženim ljudem, v kninski krajinii, zlasti tistim, ki so se oborožili s kraljo orožja in razstreliva po policijskih postajah na območju srbske vstaje in podjetjih, so sporočili, da v najkrajšem času vrnejo ukraden. Vendar je očitno ostalo samo pri tem, saj od 17. avgusta hrvaška oblast praktično nima nikakršne oblasti v Kninski krajinii.

V hrvaškem saboru so imenovali tudi posebno večstrankarsko komisijo, ki jo vodi dosedanj predstnik hrvaške vlade in novi član predsedstva SFRJ Stjepan Mesić, in

so jo z namenom, da vzpostavi dialog na terenu, tja tudi poslali. Vprašanje pa je, kaj lahko stori ta komisija pa tudi očitna streznitev hrvaških oblastnikov, ki bi si prihranili dosti gorja, če z ustavnimi spremembami ne bi tako hiteli.

Roke sprave, ki jo zdaj ponuja hrvaški sabor, Srbi še niso sprejeli, kot da bi se zavedali, da bi morebiti represivno posredovanje zoper samozvane stražarje »svobodnega srbskega ozemlja« na Hrvaškem, kot sedaj imenujejo Kninsko krajinii, pomenilo tudi konec hrvaške demokracije.

Zato je tudi nemogoče napovedati, kako dolgo bodo na Hrvaškem tako kaotične razmere.

Peter Potočnik

Črna gora

Obračuni med liderji

Že pred dvema leti medij-sko bučno napovedovana »nova razvojna filozofija«, ki je ustoličila črnogorske »mlado revolucionarje« in s katero so ti pridobili številne somišljenike za obračun s starim vodstvom ter za pot v »srečnejšo prihodnost«, postaja iz dneva v dan manj jasna in vse bolj nasprotujoča. Do zdaj je ta »filozofija« vidna in otipljiva po takojšnji pripravljenosti nove garniture na komunističnem vrhu, ki jo je v svoje roke prevzel sekretar CK ZK Črne gore Milo Djukanović (predsednik mag. Bulatović je samo njegov izvrševalec in lepa Brena), za obračunavanje z vsemi (teh pa je veliko) političnimi nasprotniki. Vseeno je, kdo so — stari ali mladi. Iz drugih (opozicijskih) strank, ali pa so to še včerajšnji »saborci«. Dovolj je že, če so storili samo en korak, da bi povečali svojo morebitno popularnost ali pa povečali morebitni politični oziroma volilni rating. Še posebej ostri so napadi na tiste, ki niso iz

vrst komunistične lige ali Narodne stranke, ki je podaljšana roka komunistov. Napadajo jih z najbolj umazanimi besedami, izmišljotinami, klevetami... Če pa to ni dovolj — pokličejo na pomoč (in jo tudi uporabljajo) »svojo« policijo.

V tem trenutku je Djukanović »sovražnik številka ena« na poti za popoln prevzem oblasti vodja socialistične stranke dr. Ljubiša Stanković. Ta nestrpnost traja še od začetka »protibirokratske revolucije«, ki jo je dejansko začel dr. Stanković. Djukanoviću se je zazdelo, da mu (dr. Stankoviću namreč) ne more zaradi tega pripisati tudi oblast, temveč njemu — ki je ves čas, dokler bivša politična garnitura ni sama zapustila foteljev, ta proces opazoval iz strani. Tedaj je stopil »v prve vrste« in vse tiste, ki so si drugače zamislili nove tokove resnične demokratizacije začel odstranjevati iz svoje okolice. Njegovim načrtom o še bolj čvrsti roki kot je bila ti-

sta, ki je vladala več kot trideset let, krepitvi boljševeštne enotnosti in kulta (čeprav lastne) osebnosti so nasprotovali ne samo dr. Stanković, ugleden univerzitetni profesor elektronike (ki še ni bil star trideset let) temveč tudi deset drugih mladih intelektualcev in politikov, ki so tvorili glavno jedro črnogorskega upora decembra 1988 in januarja 1989. Djukanović pa ob pomoči voditeljev, ki so razlagali »voljo naroda« in močni podpori iz Beograda ni izbiral sredstev, da bi diskreditiral svoje nasprotnike, ne glede ali so bili na čelu črnogorske skupščine (dr. Dragan Radović), v republiški vladi (mag. Žarko Rakčević), v predsedstvu CK ZK Črne gore (mag. Srdjan Drmanović, dr. Vehbo Hot), itd.

Ozadje vseh teh obračunov, ki jih vsiljuje sedanji črnogorski partijski voditelj je — boj za oblast. Ne samo za komunistično, temveč tudi osebno, saj je javna tajna, da je Djukanović že zdaj sam se-

be predvidel za prihodnjo vodilno funkcijo v črnogorski državi. Toda kakor se v črnogorskem javnem mnenju (ki zvito molči), kljub temu, čuti, da ima socialistična stranka doktorja Stankovića največje število pristašev, so zdaj obnovili glavno usmeritev sedanje komunistične dejavnosti, to je osebna diskreditacija njenega voditelja. Te dni so dr. Stankoviću podtaknili vrsto novih dokazov, ob številnih prejšnjih. Predvsem ga želijo predstaviti kot »anti Srba«, ki paktira celo z nacionalističnimi muslimanskimi strankami še posebej pa s črnogorskimi separatisti. Nato so razširili v izdajah Politikine hiše (boter Mila Djukanovića je namreč dopisnik Politike iz Črne gore) novico, da je dr. Stanković dobil od Anteja Markovića milijon dolarjev za svoje osebne politične potrebe in enajst tisoč starih milijard za socialistično stranko. Vse to pa so garnirali z novico, da se dr. Stanković tajno sestaja z ameriškim veleposlanikom gospodom Cimermanom in to kar sredi Titograda. Namen teh sestankov naj bi bil prodaja Črne gore Ameriki (Črnogorci pa seveda želijo Srbijo)...

No, že v prvih jenskih dneh se bo začela predvolilna kampanja, zato pričakujejo tudi razplet številnih nasprotij. Kje bo kdo pristal v kampanji, koliko bo kdo v njej uspel — na pošten ali nepošten način — je težko napovedovati. Možno je, da bodo zmagale ravno metode, ki jih pooseblja Milo Djukanović. Črnogorci so namreč znani kot boljševeški narod, ki zelo ljubi komuniste, kar pa se tiče samozancev njih radi sprejemajo za svoje voditelje. Enega takšnega so že imeli na čelu države. To je bil Šćepan Mali, za katerega nikoli niso mogli ugotoviti kdo je in po kaj je sploh prišel v Crno goru. Resnici na ljubo ima kot vladar (za kate rega se je najprej sam razglasil) nekaj zaslug nato pa so ga sprejeli tudi Črnogorci, izkoreninili je veliko nadlogo: krvno maščevanje in medplemenske obračune.

Najbolj znani živi črnogorski pisatelj Mihailo Lalić pogosto opozarja, da se zgodovina ponavlja vendar vedno z novimi dodatki. Mogoči so torej, ne samo novi Šćepani Mali, temveč še bolj ogorčeni plemsko — strankarski obračuni. Največji del strank namreč tvorijo sorodniki in prijatelji. Takšni spopadi pa včasih zadisojo tudi po krvi. Politično, seveda...

Branko Jokić

Makedonija

Vročica predvolilnega boja

Še do nedavnega je kazalo, da bo makedonsko politično prizorišče eno najmirnejših v državi. Zdajšnji dogodki pa kažejo, da se tamkajšnje dogajanje kaj lahko sprevrže v precej vreli kotel. Šestnajst strank in združenj, kolikor se jih je »prijavilo« k volilni tekmi, je namreč te dni začelo bitko, v kateri nihče ne hrani orožja, kaj šele očitkov na račun drugega, skratka »polena letijo iz ene na drugo stran«, vse skupaj pa je že tako daleč, da se kaj lahko zgodi, da bosta »razpadli« eni najmočnejših (številčno) partij v naši najjužnejši republikii: VMRO-DPMNE in Partija za demokratični napredek, ki v glavnem brani interese albanskega življa v Makedoniji (ki je po nekaterih zadnjih podatkih štela že okoli 170 tisoč članov in so ji nekateri opazovalci pripisovali 20–25 odstotkov glasov na napovedanih novembrskih volitvah v Makedoniji).

Dogodek, ki je te dni vsekakor vzbudil največ pozornosti v Makedoniji, je bil zagotovo povratek najbolj znane makedonskega političnega emigranta (nekakšnega makedonskega Mendele)

Dragana Bogdanovskega, ki že od vsega začetka velja za enega od ustanoviteljev stranke VMRO-DPMNE; bil je tudi njen idejni vodja. Mitingi stranke so se vrstili iz dneva v dan in v večini makedonskih mest, zbrani (nikoli manj kot 5 tisoč) pa so v en glas vzklikali ime Dragana Bogdanovskega kot novega »šefa« partije in morda tudi novega člana najvišjega političnega vodstva Makedonije. Potem pa se je začelo. Kritike na račun idejnih predpostavk partije VMRO-DPMNE so se začele vrstiti kot po tekočem traku, na straneh osrednjega makedonskega časopisa Nove Makedonije so se oglašili pisci, ki so javnosti dali vedeti, da »najbolj znani makedonski politični emigrant Dragan Bogdanovski sploh ni takšen svetnik in mučenik, kot se sam prikazuje«. Na nedavni tiskovni konferenci zdajšnjemu predsedniku VMRO-DPMNE Ljupču Georgievskemu člani upravnega odbora sploh niso dovolili prisotnosti (češ, ne zna se politično izražati)... Najbolj pa je presenetljiva vest, da se te dni nazaj v emigracijo (zdaj, prostovoljno) vrača

»mučenik« Dragan Bogdanovski. To pa naj bi, kot menijo v Makedoniji, tudi pomenilo razpad VMRO-DPMNE.

Notranje borbe in razprtije pa so več kot očitne tudi v Gibanju za vsemakedonsko akcijo — MAAK. Primer za takšno trditev je več kot očitno. Na nedavnem pogovoru z novinarji so namreč predstavniki te partije dali javnosti vedeti (torej je šlo za uradno sporočilo), »da se zavzemajo za takojšnjo razpustitev Partije za demokratični napredek ter za samoiniciativno razpustitev VMRO-DPMNE«. Vendar pa se je že čez nekaj ur zadeva zapletla, saj je na naslove novinarjev in dopisnikov prispel (spet uradni) demanti takšne trditve, s strani (uradnega) predsednika in podpredsednika te politične partije Ganeta Todorovskega in Ante Popovskega (ki sta te dni bila v Strugi na mednarodnem festivalu poezije — Struških večerih poezije).

Vsekakor pa se v najtežjem položaju nahaja Partija za demokratični napredek, ki s svojimi 18 podružnicami in z okoli 160 tisoč člani sodi

(oziroma je sodila) med najresnejše kandidate za uspeh na novembrskih volitvah v naši najjužnejši republikii. Te dni je namreč v Makedoniji na to partijo uprizorjena pravcata hajka, ki ji skoraj nihče ne vidi konca. Vsi po vrsti jo namreč obtožujejo, da je to partija, ki svoj program gradi na »albanskem nacionalizmu in separatizmu«. Zahteve po ukinitvi partije prihajajo iz različnih strani; najbolj glasni pa so v Tetovu (kjer je sicer registrirana ta partija) in v Gostivarju; precej glasna pa so tudi makedonska sredstva za javno obveščanje. Skopska televizija pa gre celo tako daleč, da se v teh obtožbah poslužuje z lažmi. Primer: spodaj podpisani je bil skupaj z dopisnikom zagrebškega Danasa Iso Rusijem na sobotni programski volilni konferenci te partije od začetka do konca, in sploh ni bilo težav, da bi človek (še posebej Slovenec, ki že štiri leta živi v Makedoniji) ne razumel razpravljalcev, saj so vse razprave bile najprej v albanščini, nato pa tudi v makedonščini; po skoraj poldrugi uri, pa se je prikazala ekipa TV Skopja, skupaj z tetov-

skim dopisnikom; srž pa leži v poročilu TV Skopja, ki ga je bilo moč slišati v tretjem skopskem televizijskem dnevniku; v njem je namreč poročevalec glasno in jasno makedonski javnosti dal vedeti, da so »nacionalisti in separatisti oziroma člani Partije za demokratični napredek začeli govoriti v makedonščini šele takrat, ko se je v dvorani prikazala ekipa televizije Skopje. Torej — več kot očitno — laž (najverjetneje z dobro zamišljenim ciljem).

Na drugi strani pa v Makedoniji kot da pozabljajo na tako imenovane življenske in vsakdanje stvari. Denimo, na Prilep in še nekatere okoliške vasi ter mesta, kjer je skoraj 200 tisoč ljudi brez vode za pitje, malo je govora tudi o kolapsu gospodarstva (vsak peti zaposleni, od skupno 550 tisoč, že ni dobil osebnega dohodka najmanj dva meseča).

Toda, kaj bi o tem, osrednji hram makedonske pravoslavne cerkve, cerkve svetega Klimenta Ohridskega, ki so jo sredi Skopja gradili 18 let, je končno posvečena, pred njo je velik bazen in vodoimet, kjer se vsak večer zbere tudi po dva tisoč mladih in starih. In ni ga, ki ne bi v bazen vrgel dinar ali dva, ter si zaželel (vsaj) eno željo. Ko bi le bilo jutri bolje...

Dejan Vodovnik

Kulturni dogodek prvih jesenskih dni:

Vilenica 90

Danes začetek literarne prireditve v Sežani

Leto je naokoli in spet je tu Vilenica. Če je bilo na začetku, ob prvem srečanju literatov srednje Evrope še morda tipajoče in nejasno determinirano, je letos jasno – Vilenica je zaživel predvsem v sklepanju novih prijateljstev in spoznavanju neznanih bogastev majhnih literatur.

Na nek način o tej temi govori tudi letošnji uvodni referat Vena Tavferja, ki se na temo Srednja Evropa Evropi odziva z naslovom Izživ ali zgaga?

Konkretnosti? Izvolite: letošnja nagrado Vilenica 90 prejme litovski pesnik **Tomas Venclova**. Poznavali njegove poezije opozarjajo predvsem na izhodišče njegove literature: doživljanje sveta na stičišču severnoevropskih in vzhodnih kultur. Tam so gladkoča pribaltiške krajine, mirnost in premissjevanje.

Na prireditvah Vilenice 90 so predstavili tudi prevod knjige lanskega nagajenca Jana Skácla, na sporedu v teh dneh pa bo še literarna matineja v Štanjelu na Krasu, predstavitev knjig slovenskih založnikov, povezanih z Vilenico, predstavitev knjig edicije Vilenica založbe Wieser iz Celovca, obisk Devina, Nabrežine in svečana podelitev letošnje nagrade – tradicionalno v kraški jami Vilenici pri Lipici.

Če naj tudi mi prispevamo vsaj drobec k spoznavanju literatur majhnih evropskih narodov, ki se nam vse bolj in bolj približujejo z dejavnostjo literarne Vilenice, vam tokrat ponujamo nekaj pesmi letošnjega nagajenca, Litovca Venclove.

Ahilov Ščit

Josifu Brodskemu

Govorim, da bi na ekranu živcev lahko, kot si ti nekoč, jasno tiste ograje kapelic iz kamnov in ključ ob praznem prepelniku videl. Nisi se motil: vse, kakor tukaj. Za zdaj vse. Celo domišljijki obseg. Enako kolometrov daleč breg, kjer posluša

naju ponoči morje. Blesk skoraj enak težkih cestnih luči pod zeleno streho. Nevarnejši je različni tempo urnih kazalcev kot val grenak med nama. Odmikaš se v daljavi in se spreminjaš v neznanca, podobno Medijem in Grkom. Še sva v svojo sramoto na isti ladji.

ki ni varna niti za podgane. Če dobro pogledaš – še ladja ni, le bleščeče strehe, revščina, opečni zid,

obletnica se brž spreminja v navade – skratka, čas zrelosti. Prav kostno srž prebada to varuštvo. Ta prostor, pust vsak dan bolj, pogled bi zasul, ko tam, kjer dež

na meji navpik tava blodnjav, se ne bi vzdignil obok zvoka svečan, v tem nenadnem poletju skoraj pokončan, vendar je blagoslovljene okove dal – ki so z dušo najbrž v soglasju, vžigajo in rastejo, že določajo formo, zakaj naša nebesa, naša terraferma so zgolj v glasu.

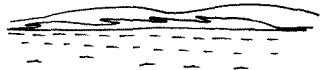
Mir s tabo. Mir s tabo in z mano. Naj bo tema. Naj tečejo sekunde dane. Skoz gosto širjavo, skoz mnogoplastni spanec prebiram tvoje drage črke zbrano. Izginjajo mesta. Kraj – naravi dodeljen – zgolj bel ščit, nebivanju protiutež. Najini dobi neubrani na njem vrez bosta podvojen

(naj času in močem ne bo zbežati!) kakor v vodi. Ali povedano precizno, kot v praznini. Valovi živo risbo brišejo, in bijejo ob breg. Kvadrati oken žarijo črno. V sanje vroči zrak se siplje skozi šipe. Z onkraj stolpov zvok motorja pride, ki vame

kotali ure. In vidiš včasih, kako se v trdi temi zvon zaziblje in neskončni presledek časa mine, ko se mu temelj zamolklo oglasi. Drhte portali, pod udarcem se napenjajoči, in obok sosedu pošilja znamenja, duše in celine kličejo drug drugega v živi noči.

Blatna megla se obeša na jadra. S paro se pokriva ogreti morski breg. Videl si Trojo, zdaj zreš Termopile – dobil si ščit. Ti si skala. Stebrovje, ki na tej skali stoji, blesketavo kovino v veter zabada, čeprav se leskeče nedaleč od laži in molčanja.

Zaupal si nam naše usode, zdaj na planoto spominov odhajaš, vendar vsak hip se razpolavlja na poti ob spremstvu dvojne svetlobe v krog, ki dan za dnev, noč za nočjo se oči. Oseka. Luže se svetlikajo v pesku. Oko kamna od čolna na praznem bregu ne loči

Zakaj letos ni bilo Forme vive?

Med zidovi nekdanjega cistercijskega samostana v Kostanjevici na Krki bi letošnje poletje morala odmevati kiparska dleta in kladiva. Toda prostor, kjer naj bi delali udeleženci tamkajšnje Forme vive je sameval.

Odpoved letošnjega mednarodnega kiparskega simpozija je prišla zadnji trenutek, saj se je šest povabljenih avtorjev že odpravljalo na pot v Kostanjevico. Organizatorji so simpozij prestavili na prihodnje leto, ko naj bi praznovali tudi 30-letnico ustanovitve te prireditve, ki ima svoje delovišče še v Seči, Mariboru in na Ravnah na Koroškem.

Zakaj je pravzaprav prišlo do odpovedi. Kot pravijo organizatorji za to niso vzrok težave z denarjem ampak tehnične težave. Zbrani denar ne bo propadal, ampak bodo z njim kupili hrastove hlode za prihodnje leto, nekaj pa ga bodo porabili za obnovitev nekaterih skulptur, ki jih je najhuje prizadel zob časa in vremenske razmere. Del denarja pa bodo uporabili tudi za primerno zaznamovanje 30-letnice Forme vive prihodnje leto.

Na organizacijskem področju bodo prevetrili nekatera sporna vprašanja simpozija kot celote štirih projektov in osnutek novega statuta, s katerim naj bi uzakonili tudi novo, bolj sodobno organiziranost te mednarodne kiparske prireditve.

B. K.

Umril je Jože Javoršek

Samotnega jezdeca slovo

Rojen kot Jože Brejc v Velikih Laščah skorajda natanko pred sedemdesetimi leti, je stopil pred pozorne oči slovenskih kulturnih krogov že pred vojno, s svojimi literarnimi prispevki v Mladino in Dejanje. Zagotovo je pomenila NOB prelomnico v njegovem življenju, saj ga je tudi po vojni determinirala v nadaljevanju tradicij OF, seveda predvsem na kulturnem področju.

Nesporen je njegov velik prispevek k formiranju Radia Osvobodilne fronte in aktivnost v Ple-numu kulturnih delavcev OF. Številne naloge, ki jih je oprav-

ljal, so bile neposredno povezane z delom v Agitpropu in po vojni, v nadaljevanju tega okvirnega dela, so bile takšne tudi njegove nove zadolžitve (prvi direktor Radia Ljubljana...).

Kot za prvi povojni čas prav zgodnjega zaljubljenca v evropsko in še posebno francosko umetnost, so ga s Francijo v zvezi doletele številne naloge, pa tudi kasnejše težave doma. Vendar je dejstvo, da je dovolj tesno in poglobljeno spoznaval zlasti francosko literaturo, prežemalo velik del njegovega literarnega in polemničnega pisanja, neposredno pa

Jože Javoršek v redakciji Radia OF

Pesem o prijateljih

Nataliji Gorbanevski

Kadar celo tujci niso tuji in vse, kar se ni moglo zgoditi, s tokom nebivanja gre po strugi – kot da nebivanje imelo bi kam iti –, ko se onkraj mesta dan konča in radio hrešči, ker se bliža nevihta, ne moremo kar zapahnuti vrat pred zadnjimi minutami poletja.

Zrak temni in čez prag stopajo izginuli, zadržani, izgnani ki je zanje naša soba nocoj edina elizijska poljana,

Tomas Venclova

(iz življenjepisa)

Rodil se je leta 1937 v Klajpedi, študiral v Vilnius, kjer je začel svojo literarno pot. Poleg objavljani lastne poezije se je uveljavil tudi kot prevajalec klasičnih in sodobnih del iz poljske, ruske ter angleške poezije in svojo poezijo izdaja še v drugih jezikih. Vendar je spriči zadnjega spoznanja o novih razmerah, pod novo sovjetsko oblastjo stopil na pot disidenta in emigriral. Takšne so bile namreč okoliščine ob izidu njegove prve in edine pesniške zbirke, ki je pod naslovom Znamenja jezika izšla v njegovi domovini Litvi.

Od leta 1977 živi v ZDA in dela kot predavatelj za rusko in poljsko književnost ter litovski jezik na znameniti univerzi Yale.

ti, ki njihove sence blodijo v snu, ki so drug drugega ljubili in pozabili, v ogledalih se udomačijo na dnu in hipoma prikažejo na gladini.

Tako vstanejo legli v grobove: krilate ženske, neznani bratje, rod, že davno spremenjen v glasove, v rob strani, v suhe trave, tiste, ki pa so živi, megla določi, daljno potovanje, zapuščen dom. Trdnost in molk – edini orožji in, mogoče, jih bo rešil Apolon.

Robu veselja bo podobna streha, noč bo ločila odjugo od slane, in celo pred obličjem smrti beseda jim bo ostala zvesta, če nanje, ko so zastrupili občutke in pamet, v kamen stopnic sled izdolbila stopala, nepovabljeni prihodnost bo čakala: zgubljeni in spet najdeni predmet.

Obiskovali so naš gozd. Spomin, kot v hrastih, na njihove prste v mrtvem pohištvu živi. Zdaj, ko so dosegli zrelost v rasti, nad njimi zemeljska sodba nima moči. Ta odprta družina se množi ves čas, le eno ime je njenim otrokom dano, – praznosta, ki je izrinila njihov glas, je zvrhala naše prostranstvo.

Ne verjamem v nesrečo in verjamem v prijatelje, dalje med očmi in svetom sem zanje razdelil na enake razdalje – neskončnost nenaravno in redko. V svetlobi izginejo vsi obrazi, resnica se razjasni, svetilka utrne, a v meni se srečujejo koraki, kot se srečujejo vzporedne črte.

Spet je jesen, v osupli obilici. V mestu, ki ga je rešilo nekaj duš, nad tujimi tramvaji in hišami september je sedaj že tu. Na vodi nekaj velikanskih bark, od jutra vsak živec napet in na cesti že prvi list je oglat kot viteški grb.

s prevodi nekaterih temeljnih del svetovne in francoske literature v slovenščino. Tu velja posebej omeniti eno temeljnih del za študij književnosti-Hyppolita Taina Filozofijo umetnosti, pa Camusov roman Tujec-Kuga, slavno Ionescovo Plešasto pevko in nazadnje Racinovo Fedro.

Sam se je imel predvsem za pisatelja in dramatika, širša slovenska javnost pa ga je поблиže spoznavala bolj po številnih objavah člankov v časopisu in revijah, po polemikah ob posameznih umetnostih dogodkih, po polemikah z drugimi avtorji in po znanih ostrih sodbah o nekaterih velikih imenih slovenske literature ter literarne teorije. Takorekoč vsako njegovo novo delo je na svoj način ob svojem času zbu-jalo veter. Spomnimo se samo knjige Kako je mogoče, v kateri je s samospraševanjem pa tudi

obtožbami na račun družbe razčlenjal tragično sinovo smrt. Od odrskih del ostajajo zlasti v spominu Manevri, Povečevalno steklo in Konec Hrepenenja; iz zadnjega časa (1985) pa Dežela gasilcev. V vseh svojih gledaliških delih je šibal družbene pomankljivosti, ki so odraz človeške pognilavosti.

Naslov knjige Samotni jezdec se je nekako 'prijel' Javorškove podobe, čeravno so mu mnogo očitali, da ni tako samotni, ker da se vselej drži blizu oblasti. Zlasti je slovensko javnost razburil s knjigo Nevarna razmerja, v kateri je, pač s svojimi očmi in pesniško svobodo, okarakteriziral prenekaterega znanega sodobnika.

Mnogi so vihali nos nad njegovimi vsebinami, pa se odkrito priklanjali njegovemu slogu in lepi slovenski besedi. Drugi spet so

V znamenju svetovnega kongresa oblikovalcev 91 v Ljubljani

Interdesign workshop

Nekateri naši bralci vedo, da slovenska oblikovalsko-arhitekturna srenja že lep čas precej živahno pripravlja svetovni kongres oblikovalcev, ki bo drugo leto v Ljubljani, ker je po eni strani velika čast za Slovenijo in Jugoslavijo, po drugi strani pa predvsem priložnost, da se tudi na tem, tako strašansko pomembnem področju, na stečaj odpremo svetu. Kajti kakovostno dober izdelek terja na prerivajočem se svetovnem trgu tudi dogan, funkcionalno brezhiben ter vsem človeškim čutom prijeten design, slednji pa terja veliko znanja, spretnosti in predvsem razumevanja v gospodarskih krogih. Japonci, ti marljivi drobni ljudje daljnega vzhoda, vedo o oblikovanju »že skoraj vse.« zadnji svetovni kongres, ki so ga pripravili na Japonskem, je povedal veliko o tem. Kaj pa nam bo prinesel kongres v Ljubljani? Upati je, da vsaj novih prijateljstev in vezi, ki tudi sicer poganjajo svet naprej.

Za začetek, ali kot uverturo, pa sekretariat za pripravo 17. svetovnega kongresa oblikovalcev in društvo oblikovalcev Slovenije iniciira in spodbuja vrsto akcij, ki naj naš, zaspan in z množico težav zasut slovenski prostor malce pripravijo na »mednarodno sceno«. Tako so spodbudili tudi letošnje poletno oblikovalsko delavnico z mednarodnim naslovom Interdesign workshop – v Novi Gorici.

Poletna oblikovalska delavnica je zaživel s pomočjo sponzorjev, podjetij slovenske lesne industrije in nekaterih drugih, ki so se sicer zavedali, da jim rezultati takšnega poletnega mednarodnega druženja ne morejo prinesiti neposrednih uporabnih rezultatov (za njihove industrijske potrebe), da pa lahko polet, ki ga bodo dobili slovenski udeleženci poletne šole, pomeni dolgoročno nalogo v njihovo znanje.

Sicer pomeni poletna oblikovalska delavnica v evropskem prostoru že utečeno obliko ustvarjalnega »laboratorijskega« dela, saj je bilo doslej po evropskih državah že 22 takšnih delavnic. Letošnja v Novi Gorici pa je prvič v Jugoslaviji.

In kaj so počeli »tečajniki« to poletje? Snovali in oblikovali so na temo: otroška soba, spanje in

Yaskini na otvoritvi razstave, 31. 8. 1990 ob 12. uri v 10C3

We cordially invite you to the opening of the exhibition, September 3, 1990 at

počitek, pisarniško pohištvo, oprema za vrt in javne nepokrite prostore. Široka paleta zahtev in tudi nebrzdane ideje, ki so se porajale ob teh nalogah, so bile te dni razstavljene v galeriji za industrijsko oblikovanje v ljubljanskem Ferentovem vrtu. Izražajo množico sproščenih predlogov, realiziranih v tridimenzionalnih maketah ter številnih spremljajočih skicah. Človek si ob tem lahko želi le, da bi bilo takšnih delavnic še, da bi jih podpiralo slovensko gospodarstvo in, da bi vsaj na takšne ter podobne načine omogočalo oblikovalcem, da mimo svojih ozkih konkretnih nalog po tovarnah in podjetjih, snujejo naše sproščeno oblikovanje prihodnosti.

Na koncu tega zapisa pa povejmo še to: sekretariat 17. svetovnega kongresa oblikovanja v Ljubljani je že sprožil pobudo za še dve podobni ustvarjalni mednarodni počitniški delavnici v Sloveniji – tokrat na temo ekologije ter športa in prostega časa.

B.Ž.J.

se navduševali nad vsebinami, saj so bile vselej pikantno zabeljene s prvimi imeni znanih Slovencev.

Iz vojnega in povojnega časa napisane pesmi je zbral v knjigo Partizanska lirika, iz katerih odseva duh časa in razmer. Sicer pa se je rad loteval literarne obdelave pri predstavljanju znamenitih slovenskih prednikov, pa tudi osebnosti svetovne umetnosti. V spominu ostaja njegov esej o Molieru, delo o Lili Novy in v zadnjih letih o Primožu Trubarju.

Za svoje delo je prejel od državnih odlikovanj red hrabrosti, nagrado vstaje slovenskega naroda, pa nagrado Prešernovega sklada, Kajuhovo nagrado, Župančičevo nagrado in pred dvema letoma francosko nagrado za književnost.

B.Ž.J.

Smrdljivo potovanje od Trsta do Vilne

V nacističnih taboriščih v Litvi so bili tudi Slovenci, Istrani in Italijani

Litva je podobna razburkanemu morju. Po vsem svetu odmevajo udarci valov ob spone, ki to nekoč samostojno državo ob Baltiškem morju že petdeset let nasilno sklepajo v okvir ZSSR. Za svobodo in samostojnost se Litvanci borijo že vse od sredine 13. stoletja, ko je vladar Mindaugas prvič v zgodovini združil vsa litvanska plemena. Že v teku formiranja so Litvanci vodili ogorčene boje z Livonskim stanom mečev (bili so južna veja Fincev) in nemškim viteškim redom mečev. Po zmagi nad tem nemškim viteškim redom leta 1410 so bile dokončno določene meje Litve.

Med prvo svetovno vojno je nemška vojska okupirala Litvo in jeseni leta 1917 pomagala ustanoviti sebi naklonjeno litvansko oblast, ki pa je bila kmalu zrušena. Leta 1939 sta Nemčija in Sovjetska zveza sklenili sporazum, po katerem je Litva pripadla interesnemu področju Sovjetske zveze. 15. junija 1940. leta je Stalin zahteval od Litvancev, da takoj zamenjajo vladno, ker ta ni naklonjena Sovjetski zvezi. Takoj nato (od 15. do 17. junija 1940) je Rdeča armada zasedla Litvo, Estonijo in Latvijo. Od junija 1941 do januarja 1945. leta je bila Litva pod nemško okupacijo, a je pri tem treba povedati, da je bilo glavno mesto Vilno osvobojeno od Rdeče armade že 16. julija 1944. leta.

Le redkim je znano, da so bili v nacističnih taboriščih v Litvi tudi Slovenci. Pojdimo po sledi spominov pokojnega Franca Vidriha iz Podrage v sedanji občini Ajdovščina.

Kmečki sin Franc Vidrih je bil star dvajset let, ko se je januarja leta 1942 poslovil od domačih in odšel k vojakom. Avgusta istega leta se je že kot italijanski vojak znašel na afriškem bojišču, novembra pa je že bil v britanskem ujetništvu. Iz gardnega bataljona kraljeve jugoslovanske vojske so ga razporedili v radiotelegrafski tečaj. Po polnoči 18. avgusta 1943. leta je s še tremi tečajniki, Primorci, z letalom iz Afrike prispel na Primorsko.

Spadali so pristali na planini Javornik, to je blizu Črne vrha, kjer so vsako leto (če je sneg) množični smučarski teki. Po kapitulaciji Italije je na Primorskem nastalo veliko osvobodeno ozemlje, čez šestnajst dni pa so Nemci začeli z veliko in obsežno ofenzivo. V tistih razburljivih dneh sta se padalca Franc Vidrih in Alojz Širca iz Podkrajja (pošta Col, občina Ajdovščina) oglasila v rojstni hiši slednjega, kjer je mati po mnogih letih spet objela sina (kmalu po osvoboditvi je umrl v prometni nesreči). Od sreče je jokala in si brisala solze.

Franco Vidrih je leto dni pred smrtjo v svojih spominih zapisal:

»Od presenečenja je bila tako zbegana, da sploh ni vedela, kaj naj nama postavi na mizo, kje ima kruh in meso.

V nemškem ujetništvu

Zgodaj zjutraj naju zbudi kričanje: Nemci gredo iz Cola, pobijajo in požigajo!

Vidiva vaščane in borce, kako bežijo na vse strani. Po vasi sva pobrala razmetano in odvrženo vojaško opremo in orožje in vse to skrila. Nemška kolona je šla po cesti nad vasjo in od tam na slepo streljala proti vasi, ubila neko žensko, dva vaščana pa ranila.

Nemška ofenziva se je nadaljevala neusmiljeno in z vso srditostjo. Ob cerkvi v Vrhpolju so na kostonjave veje obesili deset ujetih partizanov, med njimi je bila partizanska bolničarka Pavla Obreza iz Dolenje vasi pri Cerknici, ki še ni bila stara 18 let. Mnoge so postrelili, druge vozili s civilisti v zapore. Širca sva s težkim radijskim oddajnikom in akumulatorjem tavalala po gozdovih. Večkrat sva se le za las izognila smrti. Nikjer nisva mogla dobiti zveze z bataljonskim štabom. V takih razmerah sem nekega dne šel domov v Podrago. Nekje se mi je priključil Alojz Rovani iz Podkrajja. Spotoma mi je pripovedoval, da je bil v delavskem bataljonu italijanske vojske v Italiji in kako se je po kapitulaciji Italije vrnil v domače kraje.

Prespala sva pri nas doma. Zvečer sva nameravala odnesti radijski aparat v Podkraj. Torej sva imela časa še ves dan. Pri nas sva se najedla, nato sva šla malo po vasi in na obisk k moji teti. Bila naju je vesela; vino je bilo takoj na mizi. Vtem je s polja pritekel stric in zakričal: Nemci! Pogledam skozi okno, vsepovsod polno zelencev.

Stric ni dovolil, da bi se skrila v kleti. Kam? Nekje mora biti rešitev. V drvarnici primem žago. Če naju bodo vprašali, od kod sva in kaj tu delava, reciva, da sva se vrnila iz Italije, kjer sva bila v delavskem bataljonu. Povejva jim tvojo zgodbo. Nisem od tu doma, oba sva iz Podkrajja.

In tako pred stričevo hišo žagava drva, ko pridejo oficir, vojak in vodnik, ki je znal srbohrvatsko. Hočejo dokumente. Nimava jih, vzeli so nama jih Italijani. Kako sva prišla do semkaj? Malo z vlakom, malo s tovornjaki, koleksi in peš. Delava po kmetijah, da si zasluživa za hrano in pijačo in tako se od kmeta do kmeta bližava domu.

Pripeljejo še dva, med njimi mojega polbrata. Njega sem se ustrašil. Kaj če bo nehoti povedal, da sva sorodnika? Nabrati so nas za tovornjak in odpeljali v tržaški zapor Corroneo. Preiskovalcem sem rekel, da se pišem Franc Lozej. Z Rovani so nam ločeno zasliševali, a sva se dobro zagovarjala. Niso odkrili, kako sem prišel na Primorsko.

Satan v tovornem vagonu

16. novembra 1943 sem krenil na križev pot. Po petdeset so nas stlačili v tovorni vagon. Naj ga opišem: v kotu je bila železna peč in poleg nje nekaj preloga. V nasprotnem kotu je bila posoda (sod) za naše iztrebke.

Predno je transport odpeljal, so vsakemu dali nekaj prepečenca in kosček morta-

dele. Vagone so zaprli in zaklenili.

Kam nas pelje lokomotiva? Kakšni usodi naproti? Se bomo še kdaj vrnili? Časa za medsebojno spoznavanje je bilo dovolj. Kot že tolikokrat prej v življenju, smo se Slovenci hitro sprli z Italijani. Zasedli so prostor okoli peči, nekateri naši pa so morali ves čas sedeti ali ležati ob smrdljivem sodu, iz katerega je iz ure v uro bolj smrdelo.

No, tako pa ne bo naprej. Prostor pri peči in pri straniščnem oddelku si bomo menjali. Italijani o tem nočejo slišati. Prepriamo se, povzdiguemo glasove, drug drugemu žugamo s pestmi.

Bomo pa drugače uredili vagoni red. Sod smo začeli premikati po vagonu. Naj bo malo tu, malo tam. Vsak naj bo nekaj časa blizu teh dišav. Italijani se upirajo, potiskajo sod nazaj, kjer smo Primorci. Pobesneli smo jim prevrnili peč. Žerjavica se je raztresla in leseni pod je začel goreti. Na ogenj smo zlili, kar je bilo v sodu. Neznosem smrad nam je obračal želodce.

Kaj nam je storiti, da bo ovca cela in volk sit? Med nami je bil 'modrijan', ki je rešil problem. Odpeli smo si pasove in posodo obesili pod strop. Zjutraj naj bi jo sneli, da bi lahko opravljali potrebo, ponoči pa spet obesili.

Rešitev je imela hudo napako. V nekem trenutku je lokomotiva močno zavrla in smrdljiva godlja se je zlila na speče trpine.

V sedemnajstih dneh potovanja smo samo dvakrat dobili malo prepečenca in salame, vode pa sploh nič. Tolično dni ne more nihče preživeti brez vode, boste rekli. Povem vam, pišem resnico. Smo dobili nekaj vode, toda ne od železničarjev in spremljevalcev, nemških policistov. Na pasove smo privezali prazne konzervne škatle in jih zrinili skozi zamreženo okno. Snežilo je in konzerve so se napolnile s snegom, s katerim smo si močili usta.

Prihod v Vilno

Drugega decembra 1943 smo prispeli v Vilno, glavno mesto Litve. Na pol mrtvi smo izstopili. Iz vseh le sto, ker so drugi že na prejšnjih postajah. Te so odpeljali v druga taborišča.

Že v vagonih nas je vseskozi zeblo, tu pa so nas naložili na odprte tovornjake in ob temperaturi 30 stopinj mraza odpeljali uro daleč do taborišča. Upali smo, da bomo prišli v tople barake, na toplo hrano in pijačo. Sanje so se razblinile kot mehurčki na vodi. Prvi obrok hrane smo dobili šele opoldne naslednjega dne. Pri nas dobijo prašiči boljše.

Še isti večer mi je uspela majhna trgovinica. S stražarjem ruske narodnosti sem zamenjal srajco, majico in spodnje hlačke za sto gramov tobaka in dva kilograma kruha. Naj se do siteda najem, predno umrjem. V naslednjih

dneh sem se smukal okrog kuhinje, dokler me niso poklicali noter da lupim krompir.

Bil je zmrznjen, zato so ga polivali s toplo vodo. Košček surovega sem stisnil med zobe in počasi zvečil.

Vedno in povsod sem bil prostovoljec, samo da sem dobil več hrane. Žagal sem drva, delal v mizarski delav-

Franco Vidrih

nici, pomagal v kuhinji. Strupen mraz nas je ugonabljal. Nekje sem staknil kos vrečevine in si sešil majico. Nekega dne so petdeset internirancev odpeljali v neko drugo taborišče, konec decembra 1943 pa poleg mene še enajst. Dva dni smo se vozili do Minska. V Novem Minsku je bilo zelo veliko taborišče. Naša baraka je bila blizu kuhinje in ločena od drugih. V njej nas je bilo 150, čez nekaj dni so pripeljali še petdeset Italijanov.

Delovni urnik je bil strogo določen: vstajanje ob šestih (pozimi je ob tej uri še temno, v temi pa nismo mogli delati), zbor, večkratno preštevane, razdelitev na delovne skupine, dodelitev stražarjev skupinam. Vse to v hudem mrazu, da smo trepetali in se spreminjali v ledene sveče oz. kipe.

Interniranci smo imeli tablice s številkami (in ne žig na rokah ali prsih), ki smo jo na zahtevo stražarjev morali pokazati; moja je bila 42043.

V začetku junija 1944 so nas okoli sto premestili na delo v skladišče s strelivom. Na vozila smo nakladali težke za-

V daljavi slišimo bobnenje

Nekega dne smo se utrjuje ni vračali v taborišče, ko smo iz daljave slišali vodlo bobnenje. Rusi napredujejo, gre vest od ust do ust, prebili so fronto pri Smolensku, bližajo se Minsku. Noben od nas ni šel v barako. Stali smo na prostem in čakali, kaj bo. V naših srcih je tlela želja, da bi nas čimprej osvobodili. Morda je minila ura ali dve, ko nam je vojak začel deliti kruh in salamo. Nekateri interniranci so kar sami šli v skladišče po hrano, stražarji pa niso niti s prstom mignili. Kaj takega še nismo doživeli. Ivanu Razpetu z Otaleža pri Idriji in Ernestu Novaku iz Sela na Vipavskem rečem, naj gresta še onadva po živila, naj pa bom čuval opremo. Kar v naročju sta prinesla

kruha in salamo. Do siteda smo se najedli, pa še za naslednje dni smo bili preskrbljeni.

Sledil je pohod po prašni cesti. Nekje sem ob cesti zagledal tablo: Wilno 207 km. Vedel sem, da se umikamo. Hodili smo in hodili, žuljavi, prašni in hudo žejni. Nikjer ni bilo vode. Vse to me je spominjalo na afriško puščavo. Prehitevale so nas kolone tovornjakov in razna vozila z zadaj privezanimi topovi. Za njimi se je dvigal prah, da smo komaj kaj videli.

Od časa do časa smo malo počivali, pa hajd naprej. Telo je pešalo, morala rastla. Nekje za nami prodirajo ruske divizije. Le pohitite, tudi nam se mudi, da se rešimo ujetništva.

Neotesani osvoboditelji

Zvečer smo se ustavili ob gozdu. Stražarji so se oddaljili in sploh niso več pazili na nas. Od samega strahu, da bodo lahko vsak čas oni in ne mi ujetniki. Izkoristili smo prilikost in zbežali v gozd, daleč v notranjost. Polegli smo, postavili stražarja in dremali. Iz smeri Minska smo slišali močno streljanje in truš tankovskih gosenic. Zgodaj zjutraj smo prišli v majhno vasico, v kateri pa ni bilo niti enega človeka.

Prešteli smo se. Od dvesto v koloni nas je bilo šestdeset. Iz gozda se nam je približal oborožen možki in v ruščini povedal, da je politični komisar nekega partizanskega bataljona. Spraševal nas je, kdo smo, od kod smo prišli.

Smo nemški ujetniki, bivši jugoslovanski, Titovi partizani. Na listek je nekaj napisal, mi ga potisnil v roko, rekoč, naj ga izročim prvemu ruske mu oficirju, ki ga bomo srečali. Odšel je z izgovorom, da ima mnogo drugega dela.

Petega julija je Rdeča armada osvobodila Minsk, čez enajst dni pa Vilno. Dopoldne, na dan osvoboditve Minska, sta se vasi približala dva ruska tanka. Ustavila sta se. Proti nam gredo z naperjenim orožjem, oficir in trije vojaki. Že od daleč smo opazili, da so pijani. Ko so videli naša strgana in umazana oblačila, zaprašene obraze, trop brez orožja, so povesili cevi.

Oficir nas gleda s sovraštvom. Kolikor sem se naučil rusko, mu povem, kdo smo in mu izročim listek. Prebere ga, si nas še bolj ogleda in bruhne: Prekleti vlasovci, streljajte ste svoje brate, zdaj pa se izdajate za Jugoslovane! Stresli smo se, ker je grozil, da nas bo vse postrelil. Tako težko smo jih čakali, zdaj pa smo zabredli v novo nevarnost. Pobrali so nam vso hrano, hoteli so ure in vse, kar smo imeli pri sebi.

Morda je v naših preplašenih očeh in obrazih le spoznal, da nismo Rusi. Nagl nas je na tanka. Za vse ni bilo prostora in smo nekateri zahalili topovske cevi. Tanka sta vozila gor in dol čez prostrane njive, na katerih je zorelo žito. Ob tolikem pomanjkanju hrane pa tako uničevanje. Nisem mogel verjeti, da je to

delo prostaškega ruskega oficirja na rodni grudi.

Meščani so kričali, da smo morilci in požigalci...

Ustavili smo se pred nekim štabom, kajti videl sem oficirje z višjimi čini. Skobacali smo se s tankov, medtem pa so nas obkrožile ženske z orožjem, vse z oficirskimi čini. Zmerjale so nas, da nas bodo postrelile kot pse. Kričimo, da smo jugoslovanski partizani. Nemci so nas kot ujetnike pripeljali semkaj na delo. One pa kar naprej svojo lajno, dokler jih ni razgnal višji oficir. Sprašuje nas, ponovno pojasnujemo, kdo smo. Komaj odide, že smo bili žrtve tatinskih vojakov, ki so nam pobrali vse, kar smo še imeli, celo menažke in žlice. Popoldne so nas postavili v vrsto in pomešali z nemškimi vojnimi ujetniki.

Za božjo voljo, kaj pa vam je, si mislim. Združili ste nas z največjimi sovražniki!

Na poti proti Minsku smo srečali vojsko vseh rodov Rdeče armade, tudi kozaško konjenico. Vsi mimoidoči so se znašli nad nami, da sem bil iz strahu pred udarci več v grabnu kot na cesti.

Zvečer smo prišli na veliko pokopališče blizu mesta. Nemške in ruske ujetnike so ločili od nas. Prepričani smo bili, da nas bodo postrelili na pokopališču in osvobodili trpljenja kot veliki Osvoboditelji. Pisano z veliko posmehljivo črko.

V bližini je bila velika prazna stavba. Vse živčne so nas naglali noter. Polegli smo na gola tla in zaspali. Hudo smo bili razočarani nad 'brati'.

Zjutraj nas prebudi kričanje in plašilno streljanje skozi okna v zidove, da so nam svinčenke sikale čez glave. Kakšna nora igra pa je zdaj to? Naženejo nas ven in postavijo k zidu, za nami pa mitraljeze. Bili so oboroženi civilisti. Spet zasliševanje, kdo smo in tako naprej. Posvetilo se nam je, da so nas ponoči stražarji zapustili, ker so morali z enoto naprej, ti pa so mislili, da smo se tu skrili pred rdečearmejci.

Po dolgem in mučnem pričevanju, da smo Jugoslovani, prijatelji narodov Sovjetske zveze, so nas postavili v vrsto in vodili v Minsk. Videli smo obešence, zmrcvarjena trupla civilistov po cestah, razstreljene stavbe, razbita okna in vrata, uničene tanke in topove, boste otroke in ženske v strganih krilih. Vsa ta grozodejstva in uničenje je bilo delo nemške vojske ob umiku.

Meščani so kričali, da smo morilci, požigalci, zločinci. Vse naj nas pobesijo. Sploh niso razlikovali nemških ujetnikov od nas. Na nekem manjšem trgu nas ustavi civilist in vpraša oficirja, zakaj nas vodi sem ter tja po mestu. Kako to, da ne ve, kdo so ti reveži. Pozdravil nas je in se z vsemi rokoval. Bil je to prvi žarek upanja, da bo jutri, po jutrišnjem bolje.

Franco Vidrih se je vrnil domov 11. novembra 1945. leta. Potem je delal doma na kmetiji, leta 1958 pa se je zaposlil kot inkasat pri Elektro-Gorica. 31. avgusta 1983 se je smrtno ponesrečil s traktorjem na domači kmetiji.

Jože Vidic

Bela krajina prisrčno pozdravila borce

Srečanja nekdanjih borcev NOV in enot, ki imajo domičil v Metliki so že tradicija, kar pa je povsem razumljivo, saj je Bela krajina med narodnoosvobodilno vojno imela posebno vlogo. Tu so se bili številni pomembni boji, tu so bili ustanovljeni številni organi, tu sta med vojno delovali dve letališči, saj so iz Otoka pri Metliki zahodni zavvezniki odpeljali v Italijo nad 2000 otrok in žena ter okoli 1500 težje ranjenih borcev NOV.

Še pred velikim ljudskim zborovanjem ki se ga je udeležila velika množica ljudi od blizu in daleč, je bila tudi zadnja seja Inicijativnega odbora skupnosti borcev XIV. brigade – »Zaščitne« Glavega štaba nov in POS, naloge dosejanega odbora pa bo odslej opravljal odbor skupnosti borcev XIV. brigade.

»Okupacija Slovenije z raznarodovalnimi postopki izseljevanja in preganjanja je pomenila dejansko nevarnost izginotja slovenskega naroda. NOB je bila torej v prvi vrsti odgovor na narodno iztrebljanje, torej boj za golo nacionalno preživetje, boj za ohranjanje slovenske identitete. Z vsemi tveganji, ki jih je prinesel upor številčno majhnega evropskega naroda v osrčju tedaj okupirane

Predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan, ki se je udeležil ljudskega zborovanja na Otoku pri Metliki je bil ves čas v središču pozornosti. Prišli so ga pozdravit nekdanji poveljniki letalskih enot, borci, za katere vedno najde čas in pa vidne osebnosti javnega življenja Bele krajine

Evrope. Osvoboditev nam ni bila podarjena, v obmejni Beli krajini pa izbojevana skupaj z hrvaškimi in srbskimi partizani. Žal pa vsaka vojna prinaša tudi strahovito gorje pa tudi krivice« je med drugim v svojem govoru povdaril dr. Dušan Plut član predsedstva republike Slovenije. Za govorniški oder je stopil tudi generalpolkovnik Branko Jerkič sicer član IO ZZB NOV Slovenije.

»Naša borčevska organizacija, ki danes šteje okoli 84.000 članov, je nestrankarska, a žal se ta organizacija mora zaradi politike Peterle-

tove vlade ukvarjati tudi s politiko, predvsem zato, ker je moč čutiti pritiske na borčevsko organizacijo z vseh strani. Ena od smeri je splošni napad na NOB in njene pridobitve, poskus prekvalifikacije NOV v bratomorno borbo, in poskus dokazati, da je NOB imela protinarodni karakter.« Govoril je tudi o narodni spravi, ki si jo nekateri nasprotniki narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem razlagajo po svoje in vsiljujejo drugim, pa o vsemogočni propagandi.

Sicer pa je srečanje nekdanjih borcev NOV z občani Metlike in Bele krajine nas-

ploh, med njimi so bili tudi najvišji predstavniki javnega življenja republike, JLA in TO, izvenelo v prijateljskem in prisrčnem vzdušju, čeprav vreme ni bilo najbolj naklonjeno. Med bogatim kulturnim programom ki so ga pripravili in izvedli Metliška folklorna skupina Ivan Navratil z recitatorji in Dekliški pevski zbor, je član 15. divizije Bogdan Vranič izročil še dve priznanji, ki sta jih prejela Stane Bajuk in Franc Vrvišar.

Kot že rečeno, je vreme nekoliko skazilo srečanje, saj so morali odpovedati namišljeni napad letal RŠTO, toda obiskovalci ki so se tega dne udeležili srečanja na Otoku so vendarle imeli kaj videti. Poleg razstavljenih alternativnih letal, so lahko občudovali mojstrovine pilotov helikopterjev gazel, ki so pokazali kaj zares zmorejo letalci kar so potrdili tudi med NOV na tedanjih letališčih v Beli krajini. Iz Bele krajine smo odšli z občutkom, da bo vendarle napočil čas streznitve, da je bila narodnoosvobodilna vojna del velike narodove resnice in zgodovine, ki jo ne more nihče skruniti. To sta potrdila tudi oba govornika in pa buren aplavz vseh ki so jima prisluhnili.

Jože Čurin

Težko razumljivi pojavi

Na avgustovski seji Občinskega odbora ZZB NOV Radovljica so spregovorili o svoji dejavnosti v spremenjenih pogojih po spomladanskih volitvah in reorganizaciji organizacije ZZB NOV. Kot že na prvi seji nove sestave občinskega odbora, v juniju, tudi tokrat niso mogli mimo nekaterih dejstev, ki ne gredo v prid proklamiranih demokratičnih sprememb. Ocenili so, da prav te spremembe ponekod hromijo delo krajevnih borčevskih or-

ganizacij, zategadelj so menili, da je potrebno glede na še vedno številno sestavo čez 2.300 borcev v občini, pokazati več samozavesti, enotnosti, medsebojnega razumevanja ter odločnega preprečevanja vseh pogostejših napadov na pridobitve in izročila osvobodilnega boja. V KS se bodo tudi v prihodnje borčevske organizacije povezovala s krajevnimi dejavniki ne glede na strankarsko pripadnost, iščoč stične točke za pametno vzajemno delova-

nje v prid vseh krajanov. Najodločneje pa borci obsojajo poskuse razbijanja enotnosti svojih vrst, ki jih preko časopisnih stolpcev in raznih pisem želijo doseči z demagoškimi in lažnimi »resnicami«. Nekdanji borci, ki se zdaj vdinjajo novi oblasti iz sebičnih vzrokov, čeprav pri tem tudi sebe blatijo kot odpadniki, ki nimajo nič skupnega z borčevsko organizacijo.

Na seji odbora je tekla beseda tudi o praznovanjih 22. julija, 4. julija in občinskega praznika 5. avgusta. Medtem ko so o republiških praznikih odločali na ravni republike, praznovanje 4. julija pa bo odvisno od politične podobe konfederativne Jugoslavije. Bolj kot to pa je borce v radovljiški občini presenetil enostranski sklep občinske skupščine, da za letošnji občinski praznik ni bilo slavnostne seje in podelitve vsakoltnih občinskih priznanj. Na seji so menili, da se borčevska organizacija ne more strinjati s pavšalnimi ocenami Demosovega vodstva in nekaterih predstavnikov občinske skupščine o spremembi dneva oz. datuma občinskega praznika, ki je bil doslej vsako leto 5. avgusta v spomin na ustanovitev Cankarjevega bataljona, na vstajo proti nacističnemu okupatorju

1941! Nihče ne more zaradi političnih spekulacij zanikati dejstva, da je prav to preprečilo množično nasilno izseljevanje naših ljudi in zato predstavlja največjo moralno dejanje, ki nas tudi na vzven legitimira kot svobodoljubni narod, z zavidljivim deležem v protihitlerjevski koaliciji. Da je v zadnjem času kar nekaj težko razumljivih pojavov naperjenih proti NOB in njihovim žrtvam, priča dogodek iz Nomenja, ko so trije neznanci z avtomobilom ljubljanske registracije sredi belega dne ukradli spominsko ploščo na hiši padlega prvoborca in organizatorja vstaje Jožeta Azmana! Težko je tudi opravičiti zakaj so na obnovljeni stavbi stare sirarne v Stari Fužini, kjer je zdaj Planšarski muzej »pozabili« vrniti na svoje mesto zgornji del spominske plošče 27 borcem bohinjske vstaje. Zgornji del, ki predstavlja podobo Triglava z zvezdo in napis: »V tej hiši so bili 13. decembra 1941 postavljeni prvi temelji upora. Krvni davek pa je zahteval v času revolucije sledeče žrtve:«. Kdaj in kako bodo pristojni občinski in spomeniškovarstveni organi to napako popravili bomo videli že čez kakšen teden!?

JR

Nekdanji gubčevci so bili prisotni tudi na otvoritvi zadnjega dela asfaltirane ceste Gubčeve brigade, ki povezuje Češnjice s Trebelnim, Novim mestom in Sevnico. Denar za asfaltno prevleko pa so prispevali krajan v obliki samoprispevka

Ajdovcu. To ni samo odraz nekulture, odraz vandalizma in podlo dejanje, ampak je usmerjeno proti duhu sprave, saj hočejo povzročitelji znova zanetiti sovraštvo, ki nas je v preteklosti preveč stalo,« je med drugim dejal Sergej Vošnjak.

Ob slovesnostih, ki so se zvrstile ob dnevu obletnice ustanovitve Gubčeve brigade, velja omeniti tudi tisto v Češnjicah v trebanjski občini. Tu so namreč odprli zadnji del asfaltirane Gubčeve ceste in tako omogočili boljše cestno povezavo z Novim mestom, Trebelnim in pa s Sevnico. Denar za asfaltno prevleko so zbrali krajan v obliki samoprispevka, te pridobitve pa so bili veseli tudi šolarji, katerim je dosedanja prašna cesta grenila sleherni šolski dan. Ob tem velja tudi pohvaliti domačinke Trebelnega in Češnjic, ki so ob otvoritvi priskrbele za dobrote iz domačih peči in zidanic.

Od Češnjic pa do Trebelnega, kjer je delegacija Gubčeve brigade položila vence k spomeniku, pa ni daleč, do gozdčiča, kjer je bila pred 48 leti brigada tudi ustanovljena.

J. Č.

Srečanje upokojencev

Letošnje srečanje upokojencev je v lepem vremenu in ob precejšnji udeležbi lepo uspelo. Zapeli sta jim pevski družini iz Velenja in Slovenj Gradca, predsednik upokojenskega društva Ivan Stern pa jim je v nagovoru dejal:

Del našega življenja in truda je vgrajen v zmago in pridobitve, ki smo jih izbojevali pod Titovim vodstvom. Spomnimo se teh časov, saj bomo potem drugače gledali tudi na današnje dni. Seveda pa pri tem ne smemo pozabiti na težave, ki smo jim priča, saj teh nikoli ne zmanjka. Upravičeno smo lahko ponosni na tisto, kar smo naredili, pa tudi na sedanost. Prav je, če povemo, da ima zdaj delovni človek veliko več pravic, kot jih je imel včasih, tudi k temu smo prispevali mi vsi. Naši kraji so lepi, spomnimo se le našega dela: imamo šole, zdravstveni dom, bolnišnico, tovarne, prometne povezave in še marsikaj.

Adolf Ankon

Odmev

Razmislek o Žajdelovem pristopu

Samo nesramnost ali globlje vprašanje novinarske etike?

Kdorkoli se danes postavlja na pedestal, kot da to družbo opazuje in o njej zviška zapisuje »od zunaj«, počenja lažno početje s samim seboj, potem pa še z drugimi. K takšemu premišljevanju me napečuje branje člankov Iva Žajdele, ki je, predvidevam, prav tako dete teh naših štiridesetih let, kot večina sedanje aktivne slovenske novinarske generacije. Torej je tudi on, če mu je to všeč ali ne, proizvod družbe, v kateri smo živeli, eni malce bolje, drugi malo manj trmo-glavo, eni z malce širšim pogledom na kontekste, ki nesejo prek robov naše alpske zamejnosti, drugi pa premetavajoč se v mejah škodoželjnih in drugih nečednih slovenskih zaplankanosti.

Zakaj ta razmislek o Žajdelovem pisanju? Nedolgo tega je namreč v našo redakcijo vstopil filmar Filip Robar Dorin, ki je prišel po izvod TV15, v katerem smo objavili pogovor z njim. Mimogrede, med vljudnostnim pozdravom, je omenil, češ, da ga je novinar Žajdela

opozoril na to, da je članek že objavljen in hkrati pobaral, kaj da ima vendar opraviti z borci in, čemu se je sploh pogovarjal za ta časopis. Robar se je poslovil, opazka, ki jo je resda mimogrede navrgel, pa je oblebdela nad mojo delovno mizo in se nikakor ni več hotela spraviti stran. To je namreč natančno tisto, kar ni le Žajdelin sindrom, pač pa je že razširjen »gefühl« teh dni. Rezonira na omejenih paralelah, uporabljač prošlulo krilatico, po kateri »je proti nam, kdor ni z nami.« Kajti, če bi Žajdela kdo pobaral po njegovi novinarski etiki, po nekaterih metodah njegovega »raziskovalnega zgodovinskega pristopa«, ko tako zlahka zaznamuje ljudi, bi takšnega kaj hitro razglasil za zagovornika prošlulega socrealističnega maltretiranja in represije. To je nadvse konjunktorno, dobro idoče; to daje bonus za karakteristike o ta čas primernih, prav natančno tako kot je bilo nekoč pomembno krakanje visokoletečih partijskih krilatic, ki jih ni bilo dovoljeno niti prevajati v civilni pogovorni jezik, ampak so morale ostati »v kompletu« z vsemi svojimi embrionalnimi abotnostmi. Tè je ubogljivo in dosledno uporabljal prenekateri današnji pljuvalec po celi partizanski generaciji.

Nekaj je zagotovo tudi v narodovi »genski zasnovi« takega, da svojo na zunaj izražano servilnost in upogljivost odreagira navznoter in, ker mora to zavoljo sproščanja početi kar naprej, se giblje splošni trend nenehnega obtoževanja in samoobtoževanja z leve na desno in potem spet z desne na levo. To misel mi je sprožila Žajdelova opazka, kajti zdi se, da ga je odkrivanje povojnih strahot naših stalinističnih učencev tako zelo okupiralo, da ne vidi več niti koška modernega neba, niti tega, da se poštene in iskrene pionirske razi-

skave o pobitih po končani vojni že prevešajo v novo moralno packarijo zoper celo partizansko generacijo, (kamor sodijo tisoči skromnih in tihih slovenskih ljudi po vaseh in samotnih kmetijah, meščani v mestih in drugi), ki s to žalostno zapuščino kosti in zatrtga sovraštva nimajo nič opraviti. Imajo pa opraviti z vprašanjem o svobodi domačije in osvoboditvi izpod okupatorjevega smrtnega prijema Evrope. Naj se zdaj začno tega sramovati? Zagotovo pa so se spraševali in se sprašujejo o poteh in stranpoteh povojnega razvoja dogodkov; toda to niso več vprašanja, ki bi jih lahko poglobljeno novinarsko obravnavali ne Žajdela ne kdo drug med nami novinarji. To je početje za območje zgodovine, sociologije, psihologije in drugih znanosti ter umetnosti – le te lahko odpirajo in zapirajo vrata resnice brez žalitev in laži.

Stvari pa gredo zdaj še tako daleč, da bi človek pričakoval od Spomenke Hribar, da bi si, resnicoljubna kot je, želela izumiti novo besedo namesto sprave. Slednja je od časa, ko se ji je spočela, 'ušla iz stekleničke'.

Ivu Žajdeli in po njegovi zaslugi še drugim, že kar bolno sovražnim somišljenikom je torej sumljivo že to, če da kdo intervju za TV15!?

Če bi bila cinična, bi ponovila misel z začetka – da je tudi Žajdela samo proizvod družbe, v kateri smo do nedavnega živeli. Ker pa vem, da se s cinizmom ne pride daleč, raje upam, da bo ta paronoidnost do partizanske generacije popustila in se umaknila v korist znanstvene razsodnosti in potreb ustvarjalne prihodnosti. Vmes pa trpimo. Ob gorečih molitvah in vse glasnejšem preklinjanju.

Bojana Žokalj-Jesih

Do zdravja z naravo

Pletersko lekarno obnavljajo

Kartuzijanski samostan pod Gorjanci se je skozi stoletja z marsičim neizbrisno zapisal v življenje in kulturo Slovencev.

V novejšem času so Pleterje zaslovene po svojih pi-jacah: brinovcu, sadjevcu, vinih. Posebno cenjena je pleterska hruška, ki pa je glede na količino pridelka – letno se obdrži le 5 do 10 tisoč teh skrbno negovanih »zasteklenih« sadežev – temu primerno draga. Kot zanimivost velja omeniti, da je zamisel za pleterski sadjevec s hruško dal kartuzijancem pokojni kuharski mojster Ivačič.

Razmeroma manj je znano, da so v Pleterjah intenzivno raziskovali tudi zdravilna zelišča ter lastnosti in učinke le-teh. V začetku 20. stoletja je pater Bernard z zelišči, ki jih je sam nabiral, sušil in rezal, večje zdravil okoliške kmete, k njemu pa so prihajali pomoči potrebni tudi iz oddaljenih krajev. Izdelal je ročno rezalnico za zelišča; ta naprava bo jeseni letos razstavljena na sejmu zdravja na Gospodarskem razstavišču. Pater Bernard je umrl leta 1956, spomin na njegovo zeliščarsko umetnost pa med ljudmi živi; ohranja se med drugim v zgodbi o kmetu, ki je bil dočakal več kot sto let, ker je redno pil Bernardovo

grenčico. Sloviti raziskovalec je zapustil veliko receptov in nasvetov za načine zdravljenja, žal pa se je znaten del njegovih zapiskov porazgubil. Po Bernardovi smrti dalj časa ni bilo nikogar, ki bi njegovo delo nadaljeval. Pletersko zeliščno lekarno so zaprli.

V letih 1970–1974 pa se je spet našel človek, ki je sklenil preiskati in obnoviti

kartuzijansko zeliščarsko zapuščino, čeprav sam ni bil redovnik. Med študijem farmacije na ljubljanski univerzi se je v pletersko tišino rad hodil pripravljat na izpite Matej Čuk, nečak takratnega priorja Janeza Drolca. V samostanski knjižnici je našel na nekatere zapiske patra Bernarda; navdušili

so ga; četudi je samostanski prokurator Ciril Mateju povedal, da je bilo izgubljeno ga pač veliko več, kot je še bilo mogoče najti in zbrati, študent ni odnehal. Z veliko vnemo in vztrajnostjo je odkrival, proučeval, sistematiziral gradivo, pri čemer sta mu bila študij in skorajšnja farmacevtsko-inženirska diploma kajpada v tehtno oporo. Stari zdravilni re-

cepti so tako doživeli – ob srečnem soočenju s sodobno farmacevtsko vedo – svojo renesanso, kakršno si je bilo le mogoče želeli.

Ideja o oživitvi pleterske lekarne – toda o oživitvi, ki bi presegla nekdanje bolj ali manj lokalne okvire ter koristila čimveč ljudem – Mateju Čuku ni dala pokoja.

Še kot sodelavec v Leku se je v prostem času lotil nabiranja in priprave ustreznih zelišč. Začel je izdelovati Pletersko grenčico, čaj proti obolenju ledvic in žolča, čaj za sladkorne bolnike in čaj za odvajanje. Pozneje, ob sodelovanju Kartuzije Pleterje in majhnega kroga drugih sodelavcev, ki jih je bil navdušil za to dejavnost, mu je uspelo proizvodnjo znatno povečati. Izbiro je še razširil. Čajem, ki smo jih imenovali, je pridružil še čaj proti visokemu krvnemu pritisku in pomirjevalni čaj proti nespečnosti. Ko je sestavljal zeliščarske mešanice in pridodajal starim receptom iz lastnega farmacevtskega znanja, je vestno in sistematično beležil tudi učinke teh zdravil. Uspehi so bili očitni. »Ni pa dvoma,« pravi Matej, »da je pater Bernard imel napisanih še vrsto drugih receptov, ko bi se le našli. Saj n. pr. vemo, da je bilo v njegovih časih veliko pljučnih bolnikov (TBC, bronhitis, astma itd.), in prav zanesljivo je znameniti zeliščar zdravil tudi te tegobe. No, nadaljevalci patrove tradicije smo morali njegovo delo v določenih območjih tudi nadgraditi. Denimo, povsem izvirni naš proizvod, ki so ga terjali sedanji časi, je krema za sončenje iz popolnoma naravnih sestavin.«

Zdravnikovi zapisi

Ta nepogrešljiva voda

Uvela in izsušena koža je kar pravšnje znamenje o pomanjkanju vode v človekovem telesu. Poleg številnih drugih znamenj seveda. Nekateri atleti, še zlasti pa nekateri delavci, ki so pri svojem delu izpostavljeni težkim delovnim razmeram, pri peceh, odprtem ognju in podobnem, spijejo čez dan do devet litrov in več dodatne tekočine, da nadomestijo tekočino. Pri nekaterih želodčno-črevesnih obolenjih pa prihaja do izgube tekočine zaradi bolezenskega stanja. Ob tem prihaja tudi do izgube soli. V primeru kolere lahko človek na dan izgubi tudi deset litrov tekočine. Pri vsem tem pa je pomembno, kako pristopamo k nadomeščanju pomanjkanja tekočine in soli. Kajti nekaj je tisto, čemur pravimo gašenje žeje, nekaj pa je treba postoriti še na druge načine. Enkrat je pomanjkanje tekočine akutno, spet drugič kronično. Med kronična lahko prištevamo tista, ki nastajajo zavoljo bolezni, oziroma oslabiljenega delovanja ledvic, oslabiljenega delovanja pljuč, dolgotrajnih obolenj jeter in prebavil ter nekaterih hormonskih obolenj, (ki pa so bolj redka). Ko govorimo o teh vprašanjih je prav, če vemo, da imajo ženske v povprečju v telesu več maščobe kot moški.

Skoraj neverjetno je, kako nekateri med mojimi znanci, kakor kamnosek Nikola, zdržijo skoraj po ves dan brez pijače – pri čemer pa se tudi zelo malo potijo. Seveda, kadar pa gre za okvaro jeter in prebavnega trakta, postane problem težko rešljiv celo za izkušenega zdravnika.

Dr. Danijel Brezic
(se bo nadaljevalo)

Slovenci dandanes radi segajo po čajih in drugih izdelkih iz posodobljene pleterske lekarne. Nemajhno povpraševanje po njih se oglašja tudi iz drugih jugoslovanskih krajev pa tudi že

iz tujine. Proizvodnja Mogota – takšno pomenljivo ime so si zeliščarji sposodili iz Župančičevih stihov – skuša po svojih močeh potrebam ustreči.

Z. K.

Skrivnosti vesolja se razkrivajo

Neptun – zadnji Voyagerjevi posnetki

Za vesoljsko raziskovalno plovilo Voyager 2 je bil obisk bližine Neptuna tako rekoč »prvi pogled« in hkrati zadnji. Leta 1979 je bil na vrsti Jupiter, 1981. Saturn in 1986. Uran. V juniju 1989. leta pa je Voyager »vstopil« v prostor blizu modrega planeta Neptuna, oddaljenega štiri milijone kilometrov od Zemlje. V svojih »smrtnih krčih« je posnel neverjetne stvari o tem skrivnostnem planetu, ki se je oblikoval iz teme vesolja skupaj z našim sončnim sistemom nekih 4,6 milijonov let nazaj, iz molekularnega oblaka prahu in plinov.

Kamera na plovilu se je sprehodila tudi po še bolj skrivnostni Neptunovi luni Tritonu, eni od osmih lun tega planeta in nam predložila vizuelno predstavo teh daljnih sosedov, ki pa so še vedno – v vesoljskih razdaljah – samo v okviru našega osončja.

Če je planet Uran tri leta in pol nazaj razočaral znanstvenike z voyagerjevimi posnetki, ki niso prodrli skozi debele plasti plinov, je bilo njihovo veselje ob posnetkih z bližine Neptuna tem večje.

Kakor Uranova, je tudi Neptunova atmosfera pre-

težno iz metana in podobno kot Jupiter to atmosfero pretresajo silni viharji. Kot s tremi prstani obdan, je ob-

krožen s tremi svetlimi krožnimi segmenti, katerih struktura pa ostaja še naprej neraziskana. Triton,

eden njegovih osmih satelitov, ki je največji, je prekrit z nitrogenom.

Neptun opravi svojo pot okrog Sonca v 164 letih, njegova teža je 17,2 krat večja od zemeljske, temperatura pa je v oblačnih vrhovih minus 200° C...

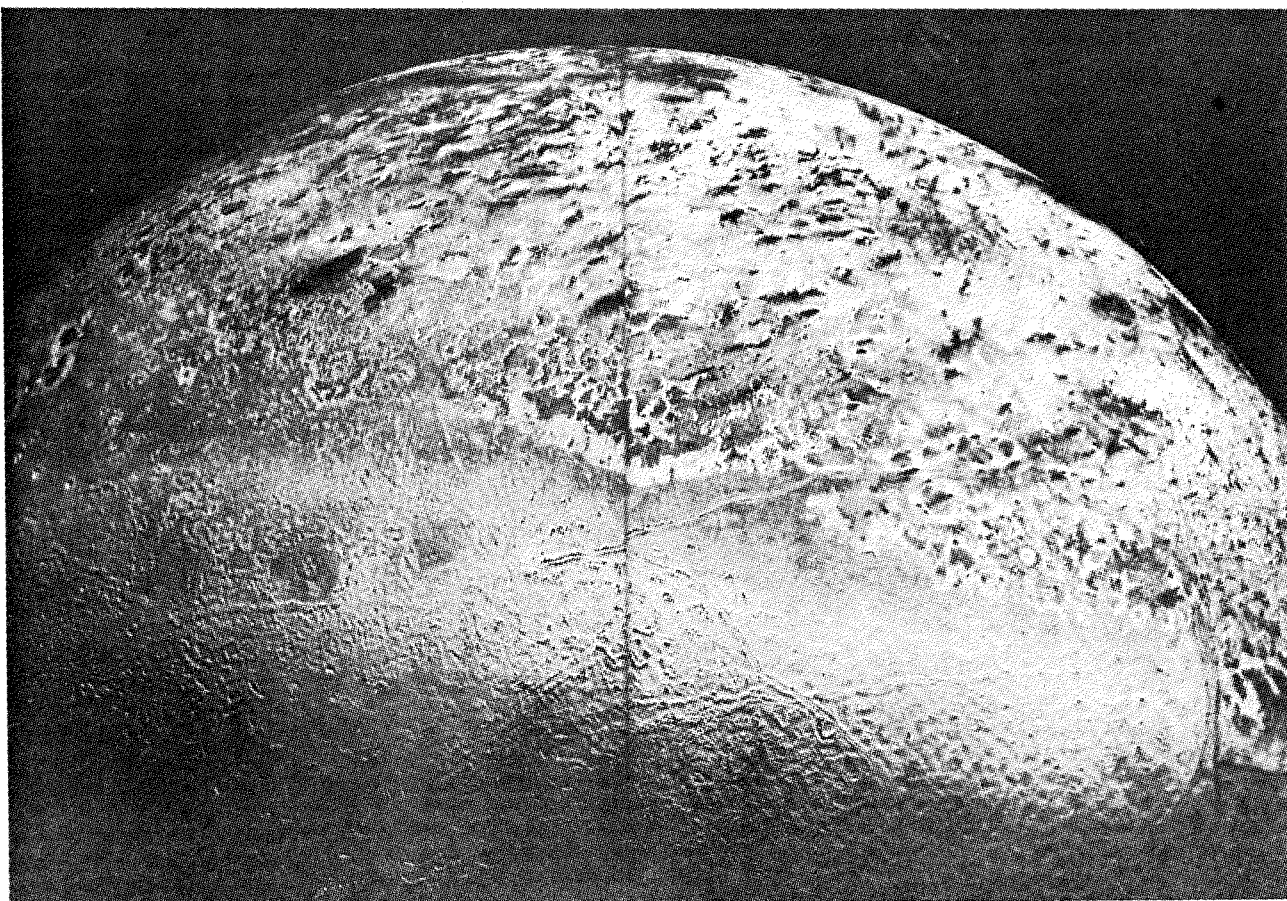
Voyager se je približal modremu planetu s precej tveganja. Neptunova gravitacija ga je »povlekla«, ko je letel mimo na višini 4900

kilometrov nad severnim polom.

... Neptun je bil že prej znan kot planet z oblaki, toda nihče med znanstveniki ni pričakoval vetrov, ki tam divjajo s hitrostjo 2000 km na uro! Po dobe, ki jih je vesoljsko plovilo začelo pošiljati na zemljo so »svet, ki ni podoben ničemu, kar smo doslej videli«, je vzkliknil vodilni

znanstvenik Edward Stone, ko je s skupino sodelavcev zagledal podobo Tritona.

Tako so se navduševali nad zadnjim velikim dejanjem sorazmerno majhne človeške naprave, ki je pri skrbela Zemljanom prve bližje posnetke planetov našega osončja in razkrila prenekatero skrivnost, izmerila na tisoče podatkov, posnela na tisoče fotografij in nam tako omogočila, da zvemo več o svojem »vesoljnem dvorišču«. In potem je zletela v črno, v neznane svetove brezkončnosti, kjer jo utegne kdaj ujeti kakšna civilizacija, morda podobna naši... Kdo ve? Vsekakor imenujejo poznavalci Voyagerjevo pot **potovanje stoletja**. Skozi dvanajst let so namreč prek posnetkov z Voyagerja postajali bližji Jupiter, Saturn, Uran in Neptun ter njihove številne lune. Naše znanje o kemijski sestavi planetov ter druge podrobnosti o našem sončnem sistemu so se dramatično spremenile. Jupiterova velika rdeča pika je postala prepoznana kot velikanski anticiklon, poleg prej znanih 30 lun smo ugotovili, da jih imajo planeti našega osončja kar 57! Naj torej potuje srečno ta, od slej nemi popotnik, skozi vesolje in naj oznanja novim svetovom obstoj naše civilizacije na robu našega osončja. Za nas je opravil veliko nalogo.

Posnetek največje Neptunove lune – Tritona, ki je navdušil znanstvenike. Voyager je ugotovil, da gre za najhladnejše telo v našem sončnem sistemu, saj so temperature tam nekje pri 235°C minusa.

B. Ž. J.

Ljudmila Marenzi

Konec januarja je umrla Ljudmila Marenzi, rojena Debenjak. Kot njen oče, je tudi ona postala učiteljica. Poročila se je z baronom Rihardom Marenzijem v Odolino pri Materiji. Takratna Italija je barona razlástila in družina se je morala izseliti. Preselili so se v Brezovico pri Materiji. V času fašizma je kot slovenska učiteljica zavračala vsako potujčevanje in veliko je vplivala na narodno zavest svojih učencev. Med NOB je poučevala v partizanski šoli na Baču pri Materiji. Sodelovala je z OF, njen mož se je zaposlil na občini v Materiji in se med NOB zavzemal za svoje ljudi. Po vojni je Ljudmila nadaljevala pouk na osnovni šoli v Materiji vse do upokojitve. Za sodelovanje med NOB je bila odlikovana.

Regina Bevk

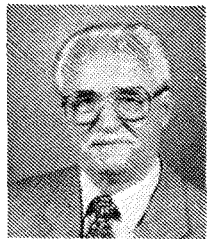
V Cerknem je junija umrla borka Regina Bevk, ki je bila rojena leta 1913. Že leta 1942 je delala za OF. Po kapitulaciji Italije je bila v Presernovi bolnišnici, nato kuharica v Vojkovi brigadi in štabu 31 divizije do konca vojne. Bila je delovna članica AFŽ in RK. Za zasluge v NOV je bila dvakrat odlikovana.

Ferdinand Razpet

V začetku marca smo se v Cerknem poslovili od Ferdinanda Razpeta, rojenega leta 1926 v Labinjah pri Cerknem. Od maja 1944 je bil borec Bazoviške brigade in kasneje Vojkove brigade. Za zasluge v NOV je bil odlikovan.

Stanko Mavrič

V začetku junija smo se poslovili od Stanka Mavriča, ki je bil rojen leta 1912. Moral je na služenje vojaškega roka v italijansko vojsko. Ko se je vrnil domov v Krstence se je posvetil kmetovanju. Leta 1941 je bil mobiliziran v italijansko vojsko in poslan na Sardinijo. Ob razpadu Italije je v sestavi zavezniških sil odšel na Korziko in od tam v južno Francijo. Šele novembra 1945 se je vrnil domov.

Štefan Trobiš

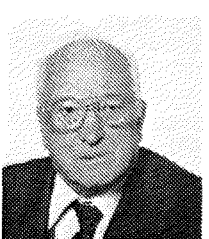
Na ljubljanskih Žalah smo se junija poslovili od dolgoletnega revolucionarnega delavca in borce za pravice delovnega človeka, Štefana Trobiša. Že v stari Jugoslaviji se je kot učitelj predal naprednemu gibanju. Zato je bil tudi večkrat kazensko premeščen v zakotne kraje Slovenije. Okupacijo leta 1941 je doživel kot učitelj v Logu pri Kočevju. Zaradi svojih organizacijskih sposobnosti je v NOB napredoval od funkcije do funkcije. Bil je udeleženec kočevskega zbora odposlancev in kasneje član SNOS-a v Črnomlju. Po vojni je bil najprej sekretar OK Celje, kmalu pa je ugotovil, da bo najbolj koristen v pedagoški stroki. Upokojevec je dočkal kot ravnatelj šole Vide Pregarc v Mostah v Ljubljani. Za svoje delo je prejel več vojaških in civilnih odlikovanj in priznanj.

Martin Kumer

V Podkrajju pri Velenju so se maja poslovili od Tineta Kumra. V NOV je bil od junija 1944. leta, nazadnje je bil komandant jurišnega bataljona v Bračičevi brigadi. V JLA je bil do 1946, nato se je vrnil domov in delal kot zidarSKI mojster. Veliko je sodeloval pri gradnji spominskih obeležij NOB na območju Šostanja in okolice. Imel je čin kapetana 1. razreda in za zasluge prejel več odlikovanj in priznanj.

Božo Pelc

Sredi maja smo se poslovili od naprednega družbenopolitičnega delavca Božota Pelca. Rodil se je pred petinsedemdesetimi leti v Ljubljani. Po končani gimnaziji je na jusu končal prvi državni izpit. Sodeloval je na mnogih akcijah in predvojnih demonstracijah naprednih študentov in se zaposlil kot računovodja. Med okupacijo se je vključil v OF in deloval na terenu Kolesija. Zaposlil se je kot prometnik na železniški postaji Šmarje-Sap in bil povezan z obveščevalno službo OF na železnici. Bil je izdan in aretiran ter zaprt v belgijski vojašnici, konec leta 1943 je bil odpeljan v Auschwitz. Zadnje dni februarja 1945 je skupaj s tovariši ob bombardiranju ušel iz taborišča. Po več kot dva tisoč kilometrih prehojene poti se je sredi marca pri Subotici priključil 4. prekomorski brigadi. Še pred osvoboditvijo je odšel v Beograd in se priključil invalidskemu pevskeemu zboru Srečko Kosovel. Po prihodu v Slovenijo se je zaposlil na železnici. Dolga leta je bil referent za gostinstvo in turizem Kamniškega okrožja.

Jože Japelj

Na izžanskem pokopališču smo se julija poslovili od Jožeta Japlja iz Iške vasi. Rodil se je leta 1906. Že leta 1932 je bil član društva kmečkih fantov in deklet. Ob zasedbi domovine se je vključil v OF. Pri njih so dobili zatočišče prvi ranjenci. Pred prihajajočo italijansko ofenzivo pa jih je odpeljal v zavetje Iškega Vintgarja, kjer so zgradili zasilno bolnišnico. V partizanskih bolnišnicah je kot bolničar nudil pomoč ranjencem vse do konca vojne. Po vojni se je vrnil v domačo vas, kjer si je moral obnoviti požgani dom. Izvoljen je bil za prvega predsednika vaškega odbora in ob ustanovitvi občine Ig je prevzel predsedniško mesto.

Albina Klinar

Rojena je bila leta 1926 na Planini pod Golico v družini jeseniškega železarja. Med NOB je bila vsa družina aktivna. Albina je bila že leta 1943 sekretarka mladine v vasi in kasneje sekretarka Skoja. Nazadnje pred upokojitvijo je bila zaposlena na občinskem odboru ZZB NOV Jesenice. Odlikovana je bila z redom zaslug za narod s srebrnim vencem. Od nje smo se poslovili julija na Blejski Dobravi.

Franc Miler

Februarja smo se v Selnici ob Dravi poslovili od borce in krajana Franca Milera. Rojen je bil leta 1910. S prihodom borcev Lackovega odreda na Kozjak je postal organizirani sodelavec NOB, kurir in obveščevalec. Jeseni 1944 je aktivno vstopil v NOV. Za delo med NOB je bil odlikovan.

Edi Gruber

Edi Gruber se je rodil leta 1919 v Štorah, nazadnje živel v Celju. Takoj po okupaciji je deloval kot simpatizer in sodelavec OF na domačem terenu. Proti koncu vojne je deloval pri zbiranju pomoči in informacij ter deloval v političnih teritorialnih enotah NOV. Po vojni je bil aktiven v raznih društvih.

Kristina Kumar

Maja smo se v Cerknem poslovili od Kristine Kumar, rojene leta 1913. Že leta 1942 se je vključila v OF. Po kapitulaciji Italije je sodelovala z AFŽ in pri RK, nato se je priključila partizanskim učiteljem. Tako je že leta 1943, 1944 in 1945 poučevala slovensko besedo na partizanski šoli v vasi Labinje in Poljane. Po vojni je delala v trgovini do upokojitve. Za zasluge v NOV je bila odlikovana.

Alojz Pizar

Od Alojza Pizarja smo se poslovili julija. Rojen je bil leta 1921 v Tolstnem vrhu pri Ravnah na Koroškem. Že kot mlad fant je okusil revno delavsko življenje, zato se je kmalu opredelil za napredno gibanje in od leta 1943 sodeloval z OF. V sestavi Koroškega odreda je bil aktivno od avgusta 1943 do 1945 sekretar Skoja in imel čin vodnika. Za zasluge je bil dvakrat odlikovan.

Jože Koncilja

Rojen je bil leta 1923 v Zgornjem Tuhinju. Med vojno je vsa njegova družina sodelovala z NOB. Maja 1943 sta mu v partizanih padla brata, sam pa je bil junija 1943 aretiran in odpeljan v zapore in kasneje na prisilno delo v Nemčijo. Vseskozi je bil delaven in aktiven na vseh področjih za kar je prejel več priznanj in pohval.

Ciril Humar

Prve dni julija smo se poslovili od petinsedemdesetletnega Cirila Humarja, rojenega v vasi Humarji pri Kambreskem. Pod Italijo je moral na služenje vojaškega roka v Bologno. Nato se je vrnil domov in leta 1943 je bil ponovno vpoklican v bataljon speciala, kjer je ostal do razpada Italije. Po vrnitvi domov se je vključil v NOB in poleti 1944 postal član krajevnega odbora NOB. Za delo med NOB je prejel red zaslug za narod s srebrno zvezdo.

Ottilija Vidic

Na dobavskem pokopališču v Mariboru smo se julija poslovili od Ottilije Vidic. Rojena je bila 1925 v Kanalskem Lomu, občina Tolmin. Za NOV je začela sodelovati na terenu kot mladinska aktivistka že od junija 1943. leta. Ob kapitulaciji Italije se je priključila Severno-primorskemu odredu, kjer je bila obveščevalka in kurirka. Po vojni se je zaposlila v vojaški krojaški zadrugi v Ljubljani. Leta 1950 se je preselila v Maribor.

Karlo Bizjak

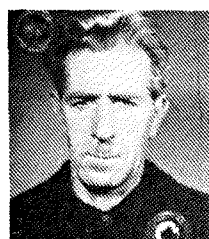
Junija smo se v Šmarju Sap poslovili od borce Karla Bizjaka, rojenega leta 1915 v Grahovem Brdu pri Sežani. Pred vojno je bil delavec, nato pa več kot štiri leta vojak italijanske vojske. Že med služenjem vojske v Italiji je bil pristajač OF. Takoj po razpadu Italije se je vključil v Južno-primorski odred, kjer je opravljal delo minerja. Za zasluge je bil trikrat odlikovan.

Alojz Jeraj

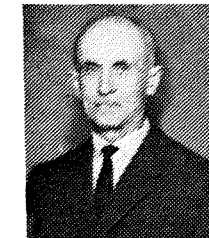
Od Adolfa Jeraja smo se poslovili junija. Bil je nosilec partizanske spomenice 1941. Rodil se je v Metliki pred devetinsedemdesetimi leti in se izučil za peka. Zaposlen je bil v Zasavju, kjer se je družil z napredno mislečimi prijatelji. Že pred vojno je živel v Horjulu. V prvih dneh okupacije se je aktivno vključil v OF in jeseni 1941 je med prvimi vstopil v Borovniško četo. Leta 1942 je bil spremljevalec sekretarja okrožnega komiteja Vrhnika. Nato je bil borec Dolomitskega odreda in Šerčerjeve brigade in Cankarjeve brigade. Po končani oficirski šoli v Beli krajini je bil do konca vojne inštruktor-predavatelj na tečajih oficirske šole, oddelka za zveze v Metliki. Po vojni ga je pot zanesla v Novo mesto, kjer je služboval na tožilstvu. Nato je bil direktor pekarnice in slaščičarne za Bežigradom. Vsa povojna leta je bil aktiven družbenopolitični delavec za Bežigradom in v Horjulu. Za delo med NOB in po njej je prejel štiri državna odlikovanja.

Angela Jurjevec

Rodila se je leta 1921 v Lokovici pri Šostanju. Z NOG je sodelovala od začetka leta 1944. Bila je obveščevalka. Umrla je marca in pokopana v Podkrajju pri Velenju.

Jože Šarman

V Selnici ob Dravi smo se maja poslovili od krajana in aktivista NOB Jožeta Šarmana, ki je bil rojen leta 1912. Izučil se je za električarja in se zaposlil v Elekarni Fala. V NOB se je vključil leta 1941 in bil povezan z bori Pohorske in Ruške čete in pozneje Lackovega odreda. Kot aktivist OF je deloval vse do konca vojne. Za strokovno in požrtvovalno delo je prejel priznanje udarnika.

Andrej Kranjc

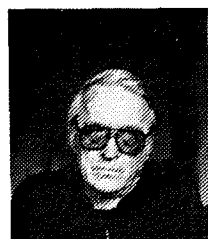
V Cerknem smo se maja poslovili od enega najstarejših članov ZB in aktivistov OF Andreja Kranjca, rojenega leta 1901 v Čepelzu pri Cerknem. V delo OF se je vključil maja 1942, v NOV je vstopil februarja 1943 v Severno-primorski odred in kasneje v Šerčerjevo brigado. Udeležil se je pohoda 14. divizije na Štajersko. Za medvojne zasluge je prejel visoka odlikovanja.

Jožica Kreznik

Prav na praznik borca je umrla dobra in prizadeta aktivistka Jožica Kreznik. Rojena je bila leta 1919 v Črnlatici pri Sentjurju. Z družino se je preselila na Lopato v KS Ostrožno. Že leta 1943 je pričela z aktivnim delom in bila zaradi tega leta 1944 nekaj časa zaprta v Celju. Po izpustitvi je nadaljevala z aktivnim delom za kar je bila odlikovana z medaljo zaslug za narod.

Pepca Molan

Številni borci in prijatelji smo se marca v Šromljah poslovili od borce Pepce Molan, ki je bila rojena leta 1920 v vasi Kamensko pri Šentjanžu na Dolenjskem. Med vojno je živila v Novem mestu in bila povezana z NOV. Ob izdaji je pobegnila na Kočevsko v 7. korpus. Leta 1943 je bila ranjena in se zdravila v zasilni bolnišnici Kanižarica. Od tu je bila z ostalimi ranjenci odpeljana v Italijo in se domov vrnila po končani vojni. Za vojna in povojna leta je prejela več odlikovanj.

Jože Javoršek

V 70. letu starosti je umrl nosilec partizanske spomenice 1941, pisatelj, publicist in prevajalec Jože Brejč Javoršek.

Že pred vojno je sodeloval v naprednih revijah in časopisih. Aprila 1941 je postal član Osvobodilne fronte in med vojno v njej opravljal razne dolžnosti, med drugim je bil član Plenuma kulturnih delavcev OF, član Agitropa IO OF, od julija 1944 do osvoboditve pa šef Radia OF. Po vojni se je posvetil pisateljevanju, prevajanju, publicističnemu delu in gledališki kritiki. Objavljena so bila njegova številna dela s področja poezije, dramatike, izvirne proze, romani in eseji.

Zoran Dobravc

V 79. letu starosti je v Ljubljani umrl nosilec partizanske spomenice 1941 Zoran Dobravc. Med NOV je bil politkomisar Krškega odreda in pomočnik politkomisarja Gubčeve brigade.

Združenje borcev NOV Vinica sporoča, da so umrli njeni člani:

Barbara Ostrončič, rojena leta 1914 iz Sečjega sela, Mirko Cvetaš, rojen leta 1910, Zilje, Franc Čemas, rojen leta 1921, Zilje, Milica Drakulič, rojena leta 1911, Perudina, Janko Grdun, rojen leta 1908, Balkovci, Franc Štrbenc, rojen leta 1897, Gornji Suhor, Marija Frnkovič, rojena leta 1914, Vukovci, Marija Flajnik, rojena leta 1908, Vukovci, Stanko Starešinič, rojena leta 1924, Zilje, Marija Balkovec, rojena leta 1906, Zilje, Matija Kobetič, rojen leta 1903, Nova Lipa, Kazimir Moravec, rojen leta 1927, Podklanec, Peter Balkovec, rojen leta 1904, Vinica, Jože Špehar, rojen leta 1913, Drenovec, Jože Kobe, rojen leta 1931, Vukovci, Amalija Vrbanec, rojena leta 1926, Učakovci, Katarina Špehar, rojena leta 1914, Drenovec, Anica Jaketič, rojena leta 1918, Vinica, Anica Kajin, rojena leta 1924, Vinica, Franc Frankovič, rojen leta 1909, Nova Lipa.

Združenje borcev NOV Vižmarje Brod sporoča, da so lani umrli njeni člani:

Jože Kutin, rojen leta 1914, Jovo Strnad, rojen leta 1920, Marija Sternad, rojena leta 1914.

Slava Pokleka

Maja smo se v Podkrajju pri Velenju poslovili od Stanislava Pokleka, rojenega leta 1915 v Gavcah pri Šmartnem ob Paki. V delo OF se je vključila na začetku vojne in do konca delala organizirano.

Franc Drole

Konec marca smo se v Zgornjem Tuhinju poslovili od Franca Drolca, rojenega leta 1923. Bil je soustanovitelj 1. slovenske brigade NOV v Sovjetski zvezi. Na sremski fronti je bil ranjen in ostal vojaški vojni invalid. Prejel je več odlikovanj in priznanj.

Ljudmila Povše

Ljudmila Povše je bila kmetica v bohorskem naselju Stranje. Kot mladinka je bila med NOB kurirka in obveščevalka na terenu Blanca-Senovo. Po vojni je bila aktivna v AFŽ. Pokopana je na zabukovskem pokopališču nad Sevnico.

Gizela Natek

V sedeminsedemdeset letu je umrla krajanica Šostanja Gizela Natek. Od začetka vojne je bila povezana z NOG. Kot učiteljica je delala na kulturnem področju, največ zaslug pa je imela pri delu z mladimi člani RK. Za medvojno in povojno delo je prejela priznanja in odlikovanja.

Odločno za pravice manjšine

Ko se je pred dnevi v intervjuju za slovensko televizijo ravnatelj slovenske gimnazije v Celovcu dr. Reginald Vospernik javno zahvalil slovenski vladi in njenemu predsedniku Lojzetu Peterletu, da je z odpovedjo, oz. preložitvijo prvega uradnega obiska koroškega deželnega glavarja dr. Jörga Haiderja v Sloveniji odločilno prispevala k ustanovitvi in legalizaciji dvojezične trgovske akademije v Celovcu, je že vedel zakaj! Le redko doslej se je namreč zgodilo, da se je slovenska vlada tako odločno in brezkompromisno zavzela za pravice slovenske manjšine,

pri čemer je zavestno dala »na kocko« tudi perspektivo nadaljnjih odnosov med Slovenijo in Koroško.

Dr. Haider je bil nad odločitvijo vidno presenečen, tako, da mu je v preteklih dneh v izjavah za javnost nekajkrat močno »spodrsnilo« ... še posebej takrat, ko je poskušal lansirati skoraj naivno smešen izgovor, češ, da je obisk v Ljubljani odpovedal on sam in ne slovenska vlada. V učinkovitost Peterletove »šah-mat« poteze, kot je odpoved komentiral novinar Našega tednika v Celovcu, ne gre dvomiti. Kako bi si sicer

razlagali dejstvo, da je dr. Haider samo dva dni kasneje v pogovoru z avstrijsko prosvetno ministrico dr. Hilde Havlitschek zelo hitro in nepričakovano pristal na ustrezno rešitev in takoj dal zeleno luč za ustanovitev dvojezične trgovske akademije, ki jo od srede dalje že obiskuje nad 30 slovenskih dijakov. V isti sapi je dal vedeti, da Celovec nikakor noče ohlajevati sicer dobro utečenih odnosov z Ljubljano, torej, da ta kratek stik nikakor ne bi smel negativno vplivati na sodelovanje med obema vladama.

Najbolj bi mu seveda

ustrezalo, da bi do reprize obiska prišlo že v tem mesecu, kajti 7. oktobra so v Avstriji zvezne parlamentarne volitve in kot kaže je bilo srečanje s predsednikom slovenske vlade z velikimi črkami zapisano v Haiderjevem predvolilnem koledarju. Verjetno, oz. skoraj gotovo, se mu ta predvolilna taktična poteza ne bo posrečila, kajti Lojze Peterle je pred dnevi predlagal, da bi datum obiska preložili na čas po 10. oktobru, torej celo po veliki proslavi ob 70-letnici koroškega plebiscita v Celovcu.

lok

Obletnica začetka odporniškega gibanja

Ob 47. obletnici začetka odporiškega gibanja v Italiji, je bil 9. septembra v Selcah pri Trzinu na Goriškem, tradicionalni partizanski miting. Udeležili so se ga borci in delegati borbovskih delegacij vseh obmejnih pokrajinskih odborov VZPI / ANPI ter organizacij ZZB NOV obalne in goriške regije, borbovskih organizacij iz Reke in Pule.

V imenu slovenskih borcev je zborovanje pozdravil Bogo Gorjan. Poudaril je, da je 9. september pomembna prelomnica ne samo v zgodovini italijanskega naroda, temveč celotnega dogajanja v tedanji okupirani Evropi. Za nas, slovenske partizane pa je pomenil veliko olajšanje in vzpodbudo, ki se je neposredno izrazila v ogromnem razmahu narodnoosvobodilnega boja.

Gorjan je izrazil prepričanje, da bodo italijanske demokratične sile in med njimi prav udeleženci antifašističnega boja, prispevali h graditvi nove Evrope, v kateri bodo presežene nacionalne ozkosti in šovinizmi.

Bogo Gorjan je potrdil odločenost borcev Slovenije, da se bodo še naprej zavzemali za to, da pripadnikom italijanske

Delegacije italijanskih, slovenskih in hrvaških odporiških združenj so na srečanju v Selcah obsodile zasedbo in napad na Kuvajt in odvrtno izsiljevanje iraške vlade, ki oskrunja načela mednarodnega prava. Poudarile so, da si želijo politično-diplomatske rešitve krize na podlagi resolucij OZN. Zavzele so se za splošno rešitev krize, ki že več kot 40 let vlada na Bližnjem vzhodu. Pri tem je treba Iraku zagotoviti varnost in obstoj, palestinskemu narodu pa priznati pravico do neodvisnosti in lastne države. Delegacije italijanskih, slovenskih in hrvaških odporiških združenj so se zavzele tudi za takojšnje posredovanje mednarodne skupnosti za olajšanje nečloveškega trpljenja na stotine tisočev oseb, prebežalnih iz Iraka v Jordanijo, oropanih najosnovnejših dobrin za preživetje.

narodnosti v naši republiki ne bodo kratene pravice, ki jim gredo. Obenem je izrazil zahvalo in razumevanje, ki so ga vodstva in člani ANPI izkazali za čimbolj pozitivno in demokratično ureditev pravnega položaja Slovencev, ki živijo v Juljski krajini.

Srečanje aktivistov OF

Okrožni odbor aktivistov OF Šaleško-mislinskega okrožja in odbor 3. bataljona III. brigade VDV organizirata tudi letos srečanje nekdanjih aktivistov OF tega okrožja in borcev VDV, ki so

se borili v tem okrožju.

Srečanje je predvideno za **nedeljo, 23. septembra 1990 ob 10. uri v Šmiklavžu pri Slovenjgradcu**. Priprave za to srečanje so stekle v občini Slovenjgradec in Velenje, kakor tudi v obeh odborih. Čeprav so pogoji za organizacijo takega srečanja sedaj težji, kot so bili nekoč, so organizatorji prepričani, da bo zelo uspešno in se ga bo udeležilo veliko nekdanjih aktivistov OF in borcev.

Za to, 10. jubilejno srečanje pripravljajo kulturniki iz Slovenjgradca in učenci OŠ Šmiklavž kulturni program. Za slavnostnega govornika pa so naprosili Ivana Dolničarja – Janošika, predsednika slovenskih borcev. Ta je po teh krajih vodil v boju partizanske enote, saj je bil politkomisar najprej Bračičeve brigade, pozneje pa slavne XIV. divizije. Zato dobro pozna pomen dela aktivistov OF in prispevek prebivalcev Graške gore v NOB.

Franjo Marošek

Dr. Dušan Biber znova podpredsednik

V španskem glavnem mestu Madridu je ob svetovnem kongresu zgodovinarjev zasedal tudi mednarodni komite za zgodovino 2. svetovne vojne in pripravil posvetovanje z naslovom »Pot v vojno«.

Generalna skupščina je za dobo 5 let izvolila nov biro, ki mu predseduje Harri Pappe iz Nizozemske, za podpredsednika pa je bil spet izvoljen dosednji podpredsednik tega telesa dr. Dušan Biber iz Ljubljane.

Očistili pobočja Triglava

Pred časom se je v dolino pod Komno vrnila skupina stotih planincev, reševalcev in članov Gorske straže PD Matica s tridnevne očiščevalne akcije triglavske strmine. To je bil po vrsti že petnajsti pohod »triglavske smetarjeve«, ki so dobera očistili poti od Vrat, Rudnega polja do Kredarice prek Triglava do Doliča, Sedmerih jezer, Bogatina, Komne in do slapa Savice, kjer se je letošnja akcija smetarjev končala.

Na vseh poteh katere so prelezli »triglavske smetarje« je bilo smeti in drugih odpadkov za okoli 80 vreč kar je za približno enkrat manj kot na primer pred desetimi leti. Da že petnajstič akcija revije Antena uspeva gre zahvala mnogim delovnim organizacijam ki so in znajo prisluhniti organizatorjem in planincem, zato je prav da tudi tokrat omenimo letošnje pokrovitelje; ti so bili: MIP iz Nove Gorice, Fructal, Radenska, Ljubljanska banka, Presad, Slovenijašport, Zmajčkov butik in Alpetour.

Tekst in foto: Jože Čurin

Vabila in obvestila

OBČINSKI ODBORI ZZB NOV PRIMORSKE

VABIJO

ob 45. obletnici zmage nad fašizmom na vseljudsko zborovanje v nedeljo, dne 23. 9. 1990, ob 15. uri v Sežani (na Gmajni pri Kazljah)

Slavnostni govornik bo tov. Milan Kučan, predsednik predsedstva Republike Slovenije. V kulturnem programu sodelujejo: Godba na pihala Divača-Koper, Pevski zbor Fran Ventorini od domja (Trst) in recitatorji iz Sežane.

Vabimo vas na zbor skupnosti borcev VOS OF za Severno Primorsko in 2. brigade VDV-NO, ki bo v **soboto, 15. septembra 1990 ob 10. uri v vojašnici obmejnih enot na Ajševici pri Novi Gorici**.

Prosimo vabljenega za zanesljivo udeležbo na zboru. V primeru zadržanosti sporočite na OO ZZB NOV Nova Gorica, Kidričeva 9 ali na tel. 065/21-049. Iz avtobusne in železniške postaje bo zagotovljen prevoz na Ajševico. Po končanem zboru bo tovariško srečanje.

Odbor skupnosti borcev VOS OF za Sev. Primorsko
Odbor skupnosti borcev 2. brigade VDV-NO

V spomin na zadnji boj borcev 2. bataljona Kokrškega odreda v gozdovih Udin boršta razpisuje ŠD Kokrica, sekcija za rekreacijo, 11. tek po Udin borštu '90. Tekmovanje bo v **soboto, 15. septembra 1990 na Kokrici**. Start in cilj bosta pred osnovno šolo. Prijavite se lahko na dan prireditve od 14. ure dalje pred osnovno šolo na Kokrici. Prvi trije v vsaki tekmovalni skupini prejmejo kolajne, absolutni zmagovalci pri moških na 13 km in pri ženskah na 7 km pa pokal. Startnina je 30 din, za pionirje brezplačno. Organizator bo poskrbel za okrepčilo.

V nedeljo, dne 23. 9. 1990 bo v Kazljah pri Štorjah (občina Sežana) proslava borcev, aktivistov NOB in ostalih prebivalcev Primorske v počastitev zmage nad fašizmom, 45. obletnice osvoboditve in 43. obletnice priključitve Primorske k Sloveniji in Jugoslaviji.

Odbor skupnosti borcev 19. SNOUB »S. Kosovel« vabi vse borce svoje brigade, da se tega dne udeležijo rednega volilnega zbora brigade, ki bo v Kazljah, ob 11. uri, da bomo svoje delo lahko opravili pred navedeno proslavo, na kateri bo slavnostni govornik predsednik Slovenije tovariš Milan Kučan.

Za borce naše skupnosti bo prigrizek.

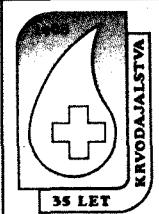
Vabljeni vsi.

Odbor skupnosti

Odbor Skupnosti borcev 1. brigade NOVJ, ustanovljene v ZSSR vabi vse borce skupnosti iz Slovenije na 3. skupščino skupnosti, ki bo v **soboto, 29. septembra 1990, ob 10. uri v domu JLA Maribor, Kneza Koclja 9**. Podeljena bodo odlikovanja ZSSR borcem, ki so se borili v enotah Rdeče armade. Nato bo tovariško srečanje s kulturnim programom in za doplačilo skupno kosilo. Pridite s sorodniki.

Odbor skupnosti borcev VI. SNOUB SLAVKA ŠLANDRA vabi vse borce te brigade na volilno konferenco, ki bo v **soboto, 6. oktobra 1990 ob 10. uri v gostišču KONJŠEK na Trojanah**.

Naprosamo vse predsednike ZB NOV domicilnih občin Šlandrove brigade, da obvestijo borce o volilni konferenci in jim po možnosti organizirajo prevoz na Trojanje.

Rdeči križ Slovenije

Krivodajalske akcije v septembru:

na Jesenicah bo 14. in 17., v Senožečah in Hrpeljah bo 18., v Sežani bo 19. in 20., na Komnu bo 21. na Šentilju bo 20., v Poljčanah bo 21., v Ljubljani Vič-Rudnik bo 24., v Ljubljani Moste-Polje bo 25., v Slovenskih Konjicah bo 26., 27. in 28., na Velki bo 27. in na Oplotnici bo 28.

Časopis borcev NOB

Ustanovitelja in izdajatelja: RO ZZB NOV Slovenije in RK ZRVS Slovenije
Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Dvorčakova 12, tel. 327-780
Delavci v uredništvu: **Roman Zupan** (glavni in odgovorni urednik), **Ziva Drole**, **Bojana Žokali-Jesih**, **Bojan Kuntarič**, **Milenko Strašek** (novinarji – uredniki rubrik), **Iztok Tinta** (lektor-redaktor), **Janez Herle** (tehnični urednik) in **Mara Okorn** (tajnica uredništva).
Predsednica časopisnega sveta: **Mira Svetlina**.
Žiro račun: 50100-678-46241 RK ZRVS Slovenije (za TV-15).
Tiskarna: ČGP Delo.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.

KOMUNALNO PODJETJE »LJUBLJANA« p. o.

Ljubljana, Povšetova 6

OE RAST
OE KOMUNALNE GRADNJE
OE INŽENIRING
OE STROKOVNE SLUŽBE
OE DRUŽBENI STANDARD